

Úvahy, komentáře, polemiky, otevřené dopisy

K čemu slouží také statistika	Alena [3-4]
Záhořovo lože a jak z něj	M.Hřebí [5-7]
To snad ne!	M.Hřebí [8-10]
Tam za Lanžhotem	M.Hřebí [11-14]
Dopis předsedovi vlády L.Adamcovi	Z.Jičínský [15-16]
Dopis spisovatele	V. Lacina [17]
Projev na Václavském náměstí 19.1.1989	M.Machovec [18-19]
V aréně /úvaha o radikalismu/	V.Příkazský [20-23]
Urychlujeme přestavbu? /Ne slova, ale činy mluví/	-r- [24-26]
Ekonomická rovnováha: cíl nebo východiško reformy?	Z.Šulc [27-40]
Kdo se připravoval?	V.Vrabec [41-43]
Cogito...	V.Vrabec [44-48]
Nejen na okraj jednoho výročí	V.Vrabec [49-52]
Dopis šéfredaktorovi Tvorby	R.Zukal [53]
Komentáře z maringotky /zaznamenáno na stavbách v Praze a okolí/	[54-55]

Na okraj vzniku "Obrody"

Prohlášení Obrody a jeho kritikové	L.Kohout [56-60]
Odpověď na kritiku L.Kohouta	K.Kynol [61-63]
Odpověď na dopis K.Kyncla	L.Kohout [64-67]

Na okraj konference v italské Cortoně

Síla občanské vůle	V.Slavík [68-70]
--------------------	------------------

Verše

Přezrálé maliny Václava Laciny	[73]
--------------------------------	------

Fejetony

Dopis francouzské přítelkyni	Alena [74-75]
Jak jsem se mýlila	O.Šulcová •

Z perestrojky v SSSR i jinde

- Šéfredaktor časopisu *Novyj mir* o důsledcích
sovětského vměšování do čs. událostí 1968 P.S.Zalygin [76]
- Co čeká Evropa od Gorbačova? /Interview
gen. tajemníka IKS Achile Occhetta/ [77-79]
- Rozhovor sovětské Pravdy s J.Urbánem Mi [80-82]

Dokumenty

- Autoři, kteří jsou v ČSSR i nadále zakázáni [83]
- Protest studentů AMU [84-85]
- Sdělení pracovníkům a studentům pedagogické
fakulty UK /M.Sýkora, děkan PeF UK/ [86]
- Projev M.Štěpána na aktivu kulturních pracovníků 3.2.1989 [87-90]
- Historici historikům /dopis sjezdu historiků/ [91-96]
- O vztazích mezi socialisty a křesťany, státem a náboženstvím
/Výměna dopisů mezi biskupem L.Bettazzinim a E.Berlingerem [97-111]
v letech 1976-77/

Úvahy, komentáře, polemiky, otevřené dopisy

K čemu slouží také statistika	Alena
Záhořovo lože a jak z něj	M.Hůbl
To snad ne!	M.Hůbl
Tam za Lanžhotem	M.Hůbl
Dopis předsedovi vlády L.Adamcovi	Z.Jičínský
Dopis spisovatele	V. Lacina
Projev na Václavském náměstí 19.1.1989	M.Machovec
V aréně /úvaha o radikalismu/	V.Príkazský
Urychlujeme přestavbu? /Ne slova, ale činy mluví/	-r-
Ekonomická rovnováha: cíl nebo východisko reformy?	Z.Šulc
Kdo se připravoval?	V.Vrabec
Cogito...	V.Vrabec
Nejen na okraj jednoho výročí	V.Vrabec
Dopis šéfredaktorovi Tvorby	R.Zukal
Komentáře z maringotky /zaznamenáno na stavebách v Praze a okolí/	

Na okraj vzniku "Obrody"

Prohlášení Obrody a jeho kritikové	L.Kohout
Odpověď na kritiku L.Kohouta	K.Kyncl
Odpověď na dopis K.Kyncla	L.Kohout

Na okraj konference v italské Cortoně

Síla občanské vůle	V.Slavík
--------------------	----------

Verše

Přezrálé maliny Václava Laciny

Fejetony

Dopis francouzské přítelkyni	Alena
Jak jsem se mýlila	O.Šulcová

Z perestrojky v SSSR i jinde

Šéfredaktor časopisu *Novyj mir* o důsledcích
sovětského vměšování do čs. událostí 1968

P.S.Zalygin

Co čeká Evropa od Gorbačova? /Interview
gen. tajemníka IKS Achile Occhetta/

Rozhovor sovětské Pravdy s J.Urbánem

Mi

Dokumenty

Autoři, kteří jsou v ČSSR i nadále zakázáni

Protest studentů AMU

Sdělení pracovníkům a studentům pedagogické
fakulty UK /M.Sýkora, děkan PeF UK/

Projev M.Štěpána na aktivu kulturních pracovníků 3.2.1989

Historici historikům /dopis sjezdu historiků/

O vztazích mezi socialisty a křesťany, státem a náboženstvím
/Výměna dopisů mezi biskupem L.Bettazzinim a E.Berlingerem
v letech 1976-77/

Alena: K čemu slouží také statistika

"Představte si, " povídala třídní učitelka na chodbě matce žáčka z prvního stupně školní docházky, "ve vlastivědě jsem měla dětem vysvětlit, kdo je komunista! Ti nejčestnější, nejspravedlivější - prostě ti nejlepší z nás! Jenomže rozveďte tuto myšlenku, aby vám vydale na celou hodinu! Měla jsem spásný nápad: zeptala jsem se dětí, zda jsou jejich rodiče v KSČ. Děti řečely jako zařezané, každé koukalo jinak. Jenomže my jsme se na fakultě učili, že je nezbytné spojovat každodenní výchovnou praxi s běžným životem. Když mě koukání dětí do podlahy a z okna otrávil, zešla jsem do kabinetu pro seznam rodičů organizovaných v KSČ.

Seznam jsem měla pěkně navrch po ruce. Začala jsem číst a co se nestalo. Mnohé děti byly pohoršeny nebo se styděly. Samc, a nejen on dokonce vykřikoval "No tohle, táta, ale i máma!" a podobně. Musela jsem diskusi různě utnout, ale zbytek hodiny nestál za nic. Děti se nesoustředily. Navíc jsem měla moc velké štěstí že právě tu hodinu u mě nebyla periodická školní revize. Ka mně je paní ředitelka posílá nejraději." a dodala: "Za pět let, co učím, se mi něco takového ještě nepříhodilo. To víte, to je důsledek těch známých událostí na Václavském náměstí!"

Pravda, děti v onom "týdnu Václaváku" slyšely a viděly mnohé, o čem se jejich rodiče za normálních okolností baví jen v jejich nepřítomnosti. Zvláště děti ze středu města byly informovány.

Prosím "Tě", povídal manžel, když jsem mu citovala onu utrápenou učitelku. "co je učitelce do toho, zda jsou rodiče v KSČ?"

V té chvíli mi došlo, že vlastně každá samozřejmost není samozřejmostí. Teprve když ji lidé přijmou za úzus, stává se samozřejmostí. Členství rodičů v KSČ se u nás zapisovala od let prokletých, čili padesátých, přes problematická léta šedesátá až po normalizované roky sedmdesáté. A patrně se dodnes zapisuje. Jenomže je fakt, co je učitelce do politického přesvědčení rodičů jí svěřených dětí? Vždyť děti jsou si rovny - tak je to v ústavě. Vzpomínám na heslo: Všechna mládež je naše! To není nové heslo - i když je dnes slyšíme neustále ze sdělovacích prostředků a z úst nejvyšších.

Proč se tedy politická příslušnost rodičů neustále vede? Snad kvůli přijetí na vyšší stupeň škol, či do atraktivních učilišť?

To prý se kdysi braló v úvahu a tak sebeneschopnější dítě díky členství rodičů v KSČ získalo kladné body vůči dítěti nestraníků. Předpokládám, že se tato práce snad opustila, neboť to je nejnejschůdnější cesta k podprůměru vzdělanosti.

Proč se tedy vede? Kvůli statistice? V takovém případě bych ráda věděla, zda děti členů strany jsou lepšími žáky. A je lepší dítě, když má otce ve straně nebo když je organizována matka? Nebo dokonce oba rodiče? Vymyslete si ještě nějakou nejnepřímou otázku, kvůli které se tato statistika vede!

"Neblbni", povídala učitelka ve mně, neboť čtyři roky práce ve školství zanechalo na mě stopy. "Hlavně ty svoje pochybnosti nikam nepiš! Nebo si nějaký vůl vzpomene a pedagogický sbor bude muset ještě něco takového vypočítávat. Vždyť už teď školám stěží zbyvají hodiny na učení..."

Aha, hlásí se pojednou spásná myšlenka. Ten přehled se vede proto, aby učitelé měli co vést! Vždyť by se jim víc hodin na učení mohlo vymstít: žáci by se třeba zbytečně moc zajímali o některá otevřená témata naší společnosti. A co jim pak říci?

Alena

Milan H ů b l : Záhořovo lože a jak z něj

.. dřívější struktury, které byly spolehlivým základem pro stagnaci, přeměňují se v Prokrustovo lože. V dobách obrody může jen reforma politického systému zabezpečit nezvratnost přestavby. .

Jegor Jakovlev

Událostí poslední doby je rozhovor šéfredaktora Moskevských novostí - této vládkové lodi Gorbačovovy politiky - Jegora Jakovleva s šéfredaktorem Rudého práva Zdeňkem Hořením /MN č. 8, 19. 2. 1989/ a to zejména konfrontace došti odlišných názorů a hlavně téměř protichůdných politických přístupů. Špičkový sovětský publicista klade Hořením velmi neléhavé otázky: "... v r. 1968 jsme společnými silami obhajovali v Československu ten socialismus, který jsme tehdy pokládali za dokonalý, ačkoliv nyní víme o jeho deformacích. Neznamená to, že nastala doba otevřít hranice našich událostí před dvaceti léty v Československu, šíře se podívat, kde končil konstruktivní princip Pražského jara a začínal jeho protisocialistický protiklad..? To vše je velmi bolestné, ale co dělat. My jsme např. museli souhlasit, že lidé, které v minulosti pronásledovali, nazývali disidenty, některé nutili násilím opustit zemi, mají - jak se ukázalo v mnohých - převdu a hlavně byli statečnější než ti, kteří při jakékoliv příležitosti vyjedřovali nedšenou jednomyslnost..." Otázka velmi na tělo a odpověď? "Stěmito událostmi je zúčtováno. Nebudeme se vracet k jejich přehodnocení, v každém případě naše generace," odsekl Hoření a pokud zaměníme slovo generace slove garaitura, tak má jistě svou "prevdu". Kde se v nich bere ta jistota, se kterou mluví Hoření o tom, co bude a nedbá toho, jak se věci jeví lidem z Gorbačovova okolí? Kde cítí oporu, že tak stroze odmítá náměty k přemítání o nových kriteriích v pohledu na nedávnou minulost i současnou politiku? Jakovlev klade v souvislosti s událostmi na Václavském náměstí v lednu 1989 otázku: "O čem mluví tato situace? ..Ale co dál? Čím je vyostřednější konfrontace, tím je neléhavější program konsolidace. Co bude, jestli se na Václavském náměstí znovu objeví dav?"

Hořeního odpovědi spíše korespondují s tím, jak proces přestavby vidí a hodnotí V. M. Čebrikov /dříve šéf KGB, nyní tajemník ÚV KSSS pro brannou, bezpečnostní a právní politiku, člen politbyra: "My všichni pocítujeme jak složitě a občas přímo rozporně probíhají procesy přestavby, jak se ostře střetává staré s novým. ..Je třeba umět hájit přestavbu před nezodpovědností a ex-

tremismem, před demagogií a aventurismem...nemalou škodu tomuto hnutí způsobují...jednotlivá tzv. neformální sdružení. Dostávají se pod vliv extrémisticky orientovaných vůdců, kteří je zavádějí na cestu protispolečenských a protiprávních činností.... Existují i přímo antisocialistické síly, které se pokoušejí vytvořit politické struktury, čelící KSSS"/na shromáždění v Kišinevě/.

Gorbačov naproti tomu hájí názor: Jsme tak silní, že je můžeme strpět." Protichádnost postojů se v současnosti neprojevuje jen mezi Jakovlevem a Hořením, ale rovněž v rámci předvolebních vystoupení sovětských vedoucích představitelů, zejména výrazně u Čebrikova, ale i Ligačova. Předznamenává to situaci před příštím sovětským plénem v březnu, těsně před volbami /28. března/. Bude to mít svůj vliv i na naši politickou scénu podle toho, která tendence převáží a prosadí se v sovětském veřejném životě.

Profesionální optimisté spatřovali ve Škroupově náměstí zlom či předěl, uznání neformálních iniciativ de facto a vylovovali očekávání, že brzy nastane i uznání de iure. Div se již neviděli u kulatého stolu osvícenější částí vládnoucí garnitury. Tyto iluze během ledna byly rozprášeny nejen symbolicky, ale i doslovně. A svého druhu předěl nastal právě ve chvíli rozprášených iluzí v druhé půli ledna a v únoru. Poprvé od roku 1969 do politické hry vstoupila dosud inertní umělecká a zčásti i vědecká inteligence svou podpisovou akcí za propuštění Václava Havla a další vězněné. Navenek by se mohlo zdát, že vlastně bezvýsledně, budeme-li posuzovat podle toho, že režim od procesu a odsouzení neustoupil, ani přes mnohé protesty zahraničních umělců a politiků. Ale trvalým následkem tohoto probuzení z netečnosti a letargie je nalezení styčných ploch mezi zapuzenými a proskribovanými a těmi, kdo takto postižení nebyli a naopak se mohli považovat za preferované. Poprvé se vyrojily skutečné lidové iniciativy, daleko přesahující hranice ghette "disidentu". Dosud vznikaly neformální iniciativy jaksi dělení těch stávajících a kdybychom si dali práci s porovnáváním jmenných seznamů jejich aktivistů, mohli bychom určit 50-100 nejvíce frekventovaných jmen, která se opakují téměř na všech prohlášeních různých skupin. A některá téměř ve stejné době se hlásí k monarchismu i republikánství, což by za první republiky bylo považováno za projev oslabené politické kultury, ne-li něco mnohem horšího. Heterogenost názorová byla u ta-

kových uskupení jako je Charta 77, její předností, protože nesledovale politické cíle. A dosud je ve vlastním smyslu nesleduje. U těch iniciativ, jako je HOS /Hnutí za občanské svobody/ které si klade vysloveně politické cíle, je taková heterogenost potenciálně Achillovou patou a může přivodit různá překvapení i rozchody.

Programotvorná činnost, jak se projevuje ve vydávání různých manifestů a prohlášení, je poznamenána značnou nrujasněností a mnohdy formulací vlastních cílů a požadavků by mohla být brána vážně pro třetí tisíciletí nebo přinejmenším pro 21. století.

Jenže proč dělat programy pro naše vnuky a pravnuky, ti když budou počítovat jejich potřebu, budou si je, doufám, umět napsat sami. Programovat návrat do poddanských dob asi pro tuto společnost není nosný program, byť s úsměvem přijme vtipné sentence politických dětí či zdětinštělých kmetů?

Dosud nikdo nepředstoupil před zdejší veřejnost s realistickým programem postupných přeměn, jenž by přes rigidnost zdejší moci a jejich struktur ukazoval schůdnou cestu. Znovu se právě nyní ukazuje, že nebude tak snadné vymanit se z Prokrustova lože, jež společnost znehybňuje a ochromuje; mnohé závisí na tom, jak se bude vyvíjet situace ve "velké zemi", zda převáží a naplno se prosadí koncepce, spojená s Gorbačovem nebo se prosadí koncepce Čebrikova, Ligačova, jež v mnohém koresponduje s tím, co provádí v přestavbě vedení KSČ.

I když, jak většinou doufáme, se prosadí kurs spjatý s Gorbačovovým jménem, nebude snadné rozhybat to u nás. A znovu se ukáže nezastupitelnost Dubčeka a těch kolem něj, neboť jen oni mohou postavit mosty ke Gorbačovovi a ovlivnit pozitivní třibení názorů v mocenských strukturách. Jistě toto mé konstatování se nemusí všem líbit, ale taková je realita politiky. A bez znalostí regulí politické hry nikdy nemůžeme vyhrát a byli bychom odsouzeni ještě nadlouho být upoutáni na Záhořovo lože.

20. 2. 1989

Milena Hübl: To snad ne!

/K rukám šéfredaktora a členu sekretariátu

ÚV KSČ Zdeňka Hořeního/

Věc: Ohrožení proti tvrzením B. Köhlera v rozhovoru pro
R.P. - Halósobotu 25.2. 1989

Velmi mne udivilo, že Jan Lipavský otiákl v rozhovoru s Brunem Köhlerem jeho výrok: tuhle jsem četl, převzali jste to ze sovětského tisku, že prý Dimitrov se dostal do konfliktu se Stalinem. A přece co já pamatuju /v té době jsme byli s Dimitrovem společně v Moskvě/ o žádných nepřátelských vztazích k němu ze strany Stalina nebo naopak nemůže být řeč. Chci tím říci, že je dobré nedat na nějaké neověřené informace.". Jistě Bruno Köhler je dnes posledním žijícím členem Exekutivy komunistické internacionály/EKKI/ a mohl by, kdyby chtěl, mnohým přispět k osvětlení tragédie kominterny za Stalina, jenže on nechce, neboť vzhledem ke své roli ani nemůže.

Po XX. sjezdu KSSS bylo vydáno v Moskvě společné prohlášení ÚV KSSS, ÚV KSČ, ÚV IKS, ÚV PSDS o důsledcích kultu osobnosti v polském komunistickém hnutí, kdy komise pěti stran rozhodla o rozpuštění KS Polska na základě obvinění, že jejího vedení se ujeli agenti Pilsudského. V důsledku toho bylo zlikvidováno nejen celé tehdejší vedení KS Polska v čele s gen. tajemníkem Juliánem Lenským, ale i všechna předchozí vedení včetně zakladatelské garnitury "tři v" /Werski, Walecki, Wera-Kostrzewa/. V letech 1937-8 bylo fyzicky likvidováno i vedení KS Maďarska v čele s Bélou Kúhnem, KS Jugoslávie s Milanem Gorkičem, a značná část vedení těch stran, jež byly v emigraci v SSSR /Heinz Neumann z KPD, a mnozí jiní/. Jde o skutečnosti známé již od zveřejnění po XX. sjezdu KSSS. Článek sovětské Pravdy o tragédii KI jen shrnoval a znovu připomínal dávno známé a ověřené skutečnosti. Že je nechce Bruno Köhler zveřejnit, není divů vždyť na rozdíl od Dimitrova, který jako předseda Kominterny se snažil espoň některé z ohrožených zachránit, o Bruno Köhlerovi nelze nic takového říci ani tehdy, ani později. Příliš spoléhá na krátkou paměť starší a neznalost mladé generace, která nezná nic o tom, jakou roli hrál Bruno Köhler jako delegát KSČ v EKKI a po válce v KSČ. Lipavský mnohé zatušoval. Především nevěděl, že Bruno Köhler byl vůdčí postavou tzv. komise ÚV KSČ, která odhalovala pronikání třídního nepřítele do strany a jejího vedení. Spolu s Václavem Kopeckým

a zpočátku i Gustavem Berešem vypracovali scénář procesu s protistátním spikleneckým centrem v čele s Rudolfem Slánským a vytypovali jeho hlavní aktéry a bezpečnost pak podle jejich scénáře jednotlivé označené známými metodami "rozpracovala". Bruno Köhler spolu s Václavem Kopeckým byli hlavními ideology procesů v KSČ. Pokud Köhler tvrdí, že neví o žádných sporech mezi Dimitrovem a Stalinem obchází i všeobecně známý spor o balkánskou federaci a vyloučení KS Jugoslávie z Informbyra v r. 1948. A když byl Köhler, jak naznačuje, v tak dobrých vztazích s Dimitrovem, proč vytypoval Bedřicha Gemindera, který byl osobním tajemníkem Jiřího Dimitrova jako předsedy Kominterny a po válce vedoucím mezinárodního oddělení ÚV KSČ, jako účastníka protistátního spikleneckého centra, když ho mohl svým svědectvím zachránit?

Zvláště pobuřující je, jak odpověděl Bruno Köhler na Lipavského dotaz, zda nebyl pojem třídní nepřítel zneužíván jednými proti druhým, nebo se snad něco takového v padesátých letech nestalo? BK: "Bohužel, stalo, ale přece myslím, že třídní pohled na věci a události patří do leninské politiky." Místo, aby přiznal, že se stalo především jeho přičiněním, spokojuje se neurčitým "se stalo" samo sebou.

Když po XXII. sjezdu KSSS byla ustavena pod vedením tajemníka ÚV KSČ Drahoš Koldera komise ÚV KSČ pro přezkoumání politických procesů z padesátých let došla k závěru, o protizákonném odsouzení obětí řady takových procesů, načež došlo k jejich revidování. Přitom byli pro prokázanou politickou odpovědnost na procesech mj. odvoláni z funkcí Karel Bacílek, první tajemník ÚV KS Slovenska, Bruno Köhler, tajemník ÚV KSČ a o něco později i Viliam Široký, předseda vlády. O tom RP pomlčelo.

Mohu k tomu dodat něco ze svých osobních zkušeností s Bruno Köhlerem jako pracovník tzv. barnabitské komise ÚV KSČ, která měla došetřit záležitost s tzv. slovenskými buržoázními nacionalisty. Za řízení prof. Jaroslava Kladivý jsme spolu s Janem Křenem vedli pohovor s Bruno Köhlerem v budově Barnabitek. Předmětem šetření byl případ Vladimíra Clementise v roce 1939 ve Francii a příčiny jeho tehdejšího vyloučení z KSČ. B. Köhler nám do protokolu sdělil, že spolu s Wiliamem Širokým a Janem Švermou tvořili tzv. západní byro KSČ, pověřené řízením politické práce mezi naší politickou emigrací ve Francii a vůbec na Zápědě. V srpnu 1939

po uzavření sovětsko-německého paktu vyslovil Vladimír Clementis v rozhovoru s nimi /neveřejném!/ pochybnosti o správnosti takového paktu, později vyslovil rovněž pochybnosti kolem sovětsko-finské války, načež byl západním byrem obviněn z antisovětismu a vyloučen z KSČ /členství mu bylo obnoveno v dubnu 1945 v Košicích, když se stal státním tajemníkem ministerstva zahraničí./ Když jsme se Bruno Kühlera ptali, na základě jakých důkazů

Clementise později obvinili, že byl ve službách francouzské tajné služby a pak Beneše, řekl že přímé důkazy nebyly, ale za nepřímé důkazy považovali skutečnost, že Clementis byl sice při vypuknutí války internován francouzskou bezpečností, ale na intervenci čsl. vyslanectví v Paříži byl jako poslanec čs. parlamentu propuštěn a pak v Londýně se od r. 1941 účastnil jako poslanec práce Státní rady, což jsme v komisi nemohli uznat jako důkaz, když ve státní radě fungovali i další poslanci KSČ Václav Nosek, Kreibich, Hodinová-Spurná, Való. Kühler vypovídal velmi vyhýbavě; vykrucoval se a sváděl vše na dobovou atmosféru. Dodával ovšem, že o svém rozhodnutí ve věci Clementise informovali Gottwaldě v Moskvě, který je schválil a po kurýrech informoval Osoháv ÚV KSSlovenska s pokynem dát stranický distanc těm na Slovensku, kdo byli známi blízkými styky s Clementisem, což se týkalo především jeho bývalého koncipienta dr. Gustáva Husáka a Laco Novomeského jako osob rovněž podezřelých z antisovětismu. Tento distanc trval do r. 1943, kdy je Karol Šmidke přibral do práce v ilegálním ÚV KS Slovenska. Za důkaz jejich spikleneckví uváděl, že v Košicích v dubnu 1945 se Šmidke, Husák a Novomeský nejvíce zasedili za obnovení členství Vladimíru Clementisovi.

Chcete snad obrátit ve věci rehabilitací zpět to okřídlené kolo dějin? Uvědomte si, že již tímto článkem porušujete usnesení ÚV KSČ z dubna 1963 ke zprávě Kolderovy komise a z prosince 1964 ke zprávě bernabitské komise. Co tím sledujete a kam chcete zvrátit kormidlo?

Doc. Milan Húbl CSc

Milan H ů b l : Tam za Lanžhoten...

ten, kde řeka Morava dělí republiku na Slovensko a Česko/jak Slováci jsou zvyklí říkat českým zemím již od dávna- víz Kálalův Slovensko - český slovník z r. 1896! / se dějí věci, o nichž my v Čechách a zejména v Praze pramálo víme. A zdá se, že mnohým z nás to ani příliš nevadí, ač by mělo. Vždyť v šedesátých letech - přes novotnovský režim a jeho křivdami na Slovácích - jsme o sobě navzájem věděli mnohem více, i zásluhou Literárních novin a Kulturného života, než dnes. Vše podstatné v duchovním páutí českém bylo zaznamenáno a v mnohem akcentováno na straně slovenské a naopak čeští intelektuálové se snažili - tu s větším, tu s menším zderem, ale nesporným úsilím pronikat k podstatě slovenských problémů a osvojit si i ze slovenské kultury vše plodné a přínosné i pro český duchovní život. Nejen spisovatelé, ale i historici, filosofové, ekonomové, sociologové znali vše pozoruhodné ze svého oboru ve druhé národní komunitě. V sedmdesátých letech a s dozvuky v osmdesátých letech ti čeští intelektuálové, kteří chtěli udržovat prostřednictvím dávných známých kontakty se slovenským duchovním ovzduším se vystavovali nebezpečí, že budou v Břetislavě zadrženi a vyvezeni, jak se nejen mně ale i jiným nejednou stalo a naopak totéž hrozilo některým slovenským intelektuálům v Praze, ale i v Brně. Slovensko se ve vztahu k Česku během normalizace dostalo do jakési splendíd isolation a Češi ve vztahu ke Slovákům také do jakési méně-splendíd zato více isolation. Až nyní, kdy se pomalu rozhybává celá společnost, kdy bychom si jak Češi, tak Slováci o mnohem co se mezi námi a s námi stalo měli společně a otevřeně pohovořit. Jen tak můžeme obnovit plnohodnotnou kontinuitu duchovního života v našem společném době.

Z tohoto hlediska byly zajímavé dvě diskuse u kulatého stolu, jak je uspořádal nový týdeník Zvězu slovenských spisovatelův "Literárny týždeník". První z nich na téma Slováci a Češi v roku osemnástom /LT č. 2,3,1988/ a nyní na ni navázala diskúsi na téma Slováci vo federácii /LT č. 3, 4 1989/. Nejde o to nyní reprodukovat celý průběh diskuse - ač i to by vzhledem k malé dostupnosti LT mělo svou hodnotu - ale vystihnout její smysl ve zkratce. Nejlépe z hlediska demokratismu to vystihl slovenský spisovatel a literární kritik Lubomír Feldek, když řekl: nieť v tejto krajine demokracie bez federácie a ani naopak, niet federácie bez demokracie... Prišiel august 1968, vonkajší zásah riadiaci sa svojimi vlastnými pravidlami, ktorý však nebol v nijakom logické pomere k logike nášho vnútorného politického vývoja. Výsledkom bolo zastavenie stavby domu československej demokracie, v dôsledku čoho

aj mladá rodina federácie ostala bývať pod holým nebom a býva pod ním dodnes... Dvacať rokov vieme, že niet federácie bez demokracie - aj keď isteže nie všetci. Delíme sa na tých, ktorým federácia bez demokracie vyhovuje a na tých, ktorým nie....dnes je tu skrátka čas...keď v záujme federácie položíme dôraz na myšlienku demokracie. Právě my, Slováci, čo aj sami seba niekedy podzrievame z toho, že ideu demokracie pokládame za druhoradú. "/LT č. 3, 1989/.

V diskusii zazněly i jiné tóny z úst V. Plevzy, V. Mináče naplněné obavami z možné recidivy novotnismu ve slovenské politice současné vedoucí české garnitury, vyvolané některými netaktními výroky. I to bychom měli znát a brát v úvahu, při posuzování současné atmosféry na Slovensku.

Příprava nové ústavy vyvolává na Slovensku mnohem větší zájem, než je tomu dosud v české společnosti a jejím spodním tónem je obava před defederalizací a utužením centralizace. Proto se v této diskusii několik diskutérů vyslovilo pro to, aby při přijetí nové federální ústavy byly přijaty vlastní ústavy obou národních republik - což ostatně původní zákon o čs. federaci předpokládal. Zajímavé je, že akademik Ján Ferianc vidí příčinu nesplnění tohoto závazku na české straně neboť prý: " v české politické reprezentácii nebolo poslancov národnej zhromy rady a českého národného frontu, ktorý by mohol takýto akt urobiť", kdo však způsobil, že ti, kdo z Čechů k tomu byli ochotni, byli smeteni z politické scény slovenskou botou? Či je to vina? Někteří diskutéri se dovolávají toho, že v Sovětském svazu má každá republika svou ústavu, což je formálně pravda, ale co je platná ústava, která ani nezaručovala ochranu a práva národního jazyka a práva na vlastní vlajku? Slovenština i bez slovenské ústavy byla plnoprávná na Slovensku již za první republiky i když pod firmou "československého jazyka v znení slovenskom", jak mám ještě předtištěno v učebnici slovenštiny z primy na banskoštiavnickém gymnáziu z roku 1938. Ukrajinci toto právo nemají zakotveno dosud. Jinak ovšem, proč ne, máli ve Švýcarsku každý kanton svou ústavu a v USA každý stát unie, proč by to nemohlo být i v Československu, ale hlavní záruku vidím v nastolení demokratického systému.

Na Slovensku se sleduje se zájmem politický pohyb za jižní hranicí, v něčem vyvolává sympatie, v jiném zase znepokojení. Požadavek navrácení starého znaku svatoštěpánské koruny se znakem Horní země, jak Maďari nazývají Slovensko, jde o znak, na němž jsou známé tři kopce s bílým dvojitým křížem, nemůže na Slovensku nevyvolat znepokojení. Byl vždy počítován jako výrez postoje Nem,nem

soha- ne, nikdy se nevzdáme Horní země, což je stará melodie maďarské expanzivní politiky ještě za Horthyho. Horthy v r. 1938 za dobré služby Hitlerovi žádal odměnu přinavrácení Horní země, nakonec se musel spokojit s částí území. Ale v myslích starší generace to zůstalo vryto. I že požadoval Bratislavu, která, ač uherské korunovační město, národnostně nikdy maďarská nebyla. Dostal však Košice i když i ty byly v roce 1938 národnostně převážně slovenské. Působí i vzpomínka na rok 1956, kdy také ožily mezi částí povstalců expanzivní choutky, jež se odrazily v požadavku navrácení znaku svatoštěpánské koruny. Prostě ~~ne~~ ne vše, co se v Dolní zemi děje, může vzbuzovat slovenské sympatie, to si ovšem část budapeštských šovinů nechce připustit a tím komplikuje budoucí vztahy.

Dnes se i na Slovensku mluví o stagnaci v uplynulém dvacetiletí, ale příliš se nevnímá, že ještě mnohem více postihla českou společnost. Jak jsem připomenul v polemice se slovenským literárním historikem Rudolfem Chmelem *Ivorba* 44, 1988 *Hledejme pravdu dějin - Přestaňte tančit obkročák kolem pravdy dějin/*, že nebyla jen necitlivost Novotného ve slovenské otázce, ale byla vystřídaná mnohem rezantnější necitlivostí dalšího vladaře v české otázce. Chmel mi zůstal dlužen odpověď na otázku: Proč byla míra čistek v českém etniku mnohem rozsáhlejší a počet politických procesů používaných jako nástroj brežněvovské normalizace v Čechách a na Moravě nepoměrně větší, než na Slovensku?

Kruhová obrana?

Mnozí v Čechách si kladou otázku, zejména od srpna 1988, proč Slovensko reaguje jinak na vývoj situace než v Čechách. Vždyť 21. srpna prošel bez nejmenšího náznaku protestní akce, rovněž 28. října se na bratislavských ulicích vůbec nic nedělo. Stejně tak 15. ledna a další dny toho v Praze bouřlivého týdne se u Dunaje nehnula ani myš. Pár lidí snad setrvalo v tiché modlitbě za spásu Palachovy duše. Ani akce solidarity za postižené se nijak ze široka nerozvinuly. Jen 17 statečných se připojilo k akci českých vědeckých pracovníků ve Výzkumném ústavu životní úrovně a k nim se přidalo 5 dalších jednotlivců. Jistě i to lze pozitivně zaznamenat, ale je to nesoiměřitelné s tím, co se děje v ostatním světě i třeba u našeho severního souseda kde i premier Rakowski navštívil divadelní představení Havlových jednoaktovek. Z tohoto rámce přece jen vybočuje Dubčekovo interview pro Lidové noviny č. 2, 1989 a pro zehreňiční vysílání. V porovnání s jinými sousedy je to bilance aktivity dosti hubená. V čem to vězí? Metoda represivních pohovorů se používá samozřejmě dosi masově

a míra jejich účinnosti je zatím zřejmá.

Na druhé straně při protestní akci moravských katolíků se na Slovensku podepsalo na 400.000 věřících, v Čechách řádově asi 30.000 na Moravě asi 170.000. Zřejmě slovenská společnost vyznává jinou hierarchii hodnot a z toho vyplývají i odlišné reakce na události v Čechách. Vzhledem k této odlišnosti i v mentalitě by bylo bláhové očekávat nějakou dokonalou synchronizaci aktivit.

Mám pocit, že slovenská společnost se v současnosti cítí ohrožena ze dvou stran, ze strany nových českých představitelů se obává kroků směrem k defederalizaci a centralizaci spolu s redukcí slovenského podílu na přerozdělení národního důchodu v rámci federace. To je velmi silné a výrazně se to projevilo právě v úvodu vzpomenuté diskuse Literárního týždeníku.

Dále v podvědomí působí atavismus "horror hungaricus" posilovaný některými dosti nevybíravými výpady z prostředí budapeštských opozičních kruhů, které Slováci chápou jako hrozbu celistvosti

Slovenska a zachování jeho integrity. Mají v genech zepsány zkušenosti mnoha generací a s tím nelze momentálně mnoho počít. Může to však vést k vytváření zvláštní solidarity ze společného ohrožení, to v historii známé a často již osvědčené: "Všek sme všetci Slováci" a z něj vyplývající národní imperativ: "držme všeci pokope!" Prostě kruhová obrana!

23. 2. 1989

Zdeněk Jičínský :

Dopis předsedovi vlády ČSSR L. Adamecovi

Pane předeo,
vláda ČSSR, jejímž jste předsedou, prohlásila ve svém nástupním prohlášení, že chce provádět otevřenou politiku přestavby a demokratizace čs. společnosti. Přitom chce sjednocovat úsilí čs. občanů k řešení naléhavých problémů dalšího společenského rozvoje. Po návratu z jednání v Moskvě s předsedou Rady ministrů SSSR, N. Ryžkovem a znovu v projevu v Bratislavě 22. 2. 1989 jste se vyslovil pro demokratický dialog.

Takovýto dialog ovšem předpokládá, že z něj není nikdo předem vylučován a že jsou při něm respektována demokratická pravidla. Události z poslední doby, včetně policejních zásahů proti pokojným shromážděním čs. občanů v lednu na Václavském náměstí i následující soudní procesy proti V. Havlovi a dalším představitelům čs. občanských iniciativ a odsuzující rozsudky v nich vynesené jsou s těmito prohlášeními v příkrém rozporu a vyvolávají vážné obavy o další osud této vládní politiky i vývoj v Československu. Zostřuje se tak vnitřní napětí v čs. společnosti a hrozí, že se ČSSR opět dostane do mezinárodní izolace /stane se středoevropským Rumunskem. / se všemi nepříznivými důsledky, jež z toho plynou. Poslední zákonná opatření a represivní akce včetně snah o vymáhání souhlasů občanů na pracovištích s těmito akcemi opět ničí rodící se naději v čs. společnosti na pozitivní politické, ekonomické i jiné proměny. Přestavbu a demokratizaci nelze uskutečňovat v atmosféře, kdy většina společnosti je lhostejná či zastrešená a je v tomto stavu záměrně udržována. Přitom občanská aktivita mnoha lidí, kteří cítí odpovědnost ze stav věcí veřejných a mají vlastní kritický postoj k dosevaďní politice, je odmítána a znemožňována tím, že je oficiálními místy bezdůvodně vydávána za nepřátelskou, protisocialistickou a protistátní činnost.

Není v souladu s požadavky demokratického dialogu, jestliže např. kritická stanoviska mnoha významných kulturních pracovníků k zatčení V. Havla a dalších představitelů občanských iniciativ a k způsobu, jakým o něm a dalších událostech s tím spojených informovaly /přesněji však záměrně desinformovaly/ sdělovací prostředky, nebylo vůbec v čs. sdělovacích prostředcích uveřejněno. Čs. občané mají právo toto stanovisko, vyvolané vážnými rozpory v čs. společnosti a jejím politickým uspořádání a nespokojeností s jeho fungováním, znát a vyslovit se k němu i otázkám, jež v sou-

vislosti s ním vyvstávají. Reakce sdělovacích prostředků včetně Čs. rozhlasu a televize, které by měly vyjadřovat politiku čs. vlády, byla a je zcela v duchu intolerance tak příznačné pro neblahá léta minulosti.

Rozhodování o vnitřních čs. otázkách včetně veřejného pořádku je jistě z ústavního hlediska záležitostí čs. lidu a orgánů, které jej reprezentují. Suverenita čs. státu i vlády, která ji vyjadřuje, by se však měla uplatňovat způsobem, který by byl ve shodě se skutečnými zájmy i míněním čs. lidu a který by i v mezinárodním společenství států v rámci KEBS zajišťoval Československu důstojné místo v tomto společenství tím, že by čs. stát a jeho orgány důsledně respektovaly a garantovaly práva a svobody občanů ve shodě s ústavou této země i přijatými mezinárodními závazky. V současnosti, bohužel, je pravý opak pravdou a mezinárodní ohlas na to, co se v Československu děje, to víc než přesvědčivě potvrzuje.

Pane předsedo, začátkem roku 1969 jste byl členem první vlády ČSR, která se rovněž zavázala provádět otevřenou demokratickou politiku v zájmu čs. lidu. Tehdy především z vnějších důvodů, jež tomu nepřály, záhy z této politiky nic nezbylo. Nastalo období dlouhodobé stagnace s jejími neblahými a v mnohém neodčinitelnými účinky, jež čs. společnost ve svém každodenním životě neustále postižuje. V současné době vnější podmínky, vyvolané zejména sovětskou přestavbou a novou mezinárodní politikou inspirovanou M. S. Gorbačovem jsou neobyčejně příznivé nové vyhledávané politice. Hrozí však, jak se nyní jeví, reálné nebezpečí, že vnitřní síly, které skutečným změnám nepřejí, ji opět zhatí.

Vláda ČSSR má nepochybně ústavní i jiné možnosti, aby na základě všestranného posouzení složité situace, v níž se čs. společnost nachází, učinila opatření k tomu, aby represivní kurs byl nahrazen linií opačnou a aby V. Havel i další čs. občané bezdůvodně odsouzení byli propuštěni na svobodu. Je odpovědností vlády, aby se ve společnosti začalo vytvářet otzduší, v němž by vláda mohla uskutečňovat ty pozitivní cíle, k nimž se ve svém prohlášení zavázala, a čs. společnost mohla začít normálně žít.

Pane předsedo, posílám Vám tento dopis v zájmu rozvíjení dialogu, k němuž jste v poslední době čs. občany vyzýval.

23. 2. 1989

Prof. Dr. Zdeněk Jiřínský DrSc
Praha 1. Pařížská 12

Dopis spisovatele Václava Laciny

Je-li nebo bude-li podána žádost o amnestování Václava Havla a spoludsouzených, připojuji se k ní.

Připomínám, že koncem roku 1947 a začátkem roku 1948 se po Praze konalo množství shromáždění, neohlašovaných, nepovolovaných a nezakazovaných, na nichž se přetřásala současná politická situace. Zúčastnil jsem senejdenoho z nich, abych tu hájil politiku KSČ.

Během roku 1945 se začala rozjíždět později sílící kampaň, v níž pravicev ý tisk útočil proti socialismu věcně se tvářícími námitkami a proti KSČ od hrubých útoků až po zcela podlé pomluvy, jimž nebylo možno jinak čelit než polemikou v levicovém tisku. Přesto vyšla KSČ z voleb 1946 jako nejsilnější strana a důvěra občanů k ní nabývala dále na síle.

Vnucuje se otázka: Co se tu změnilo a proč ?

V Rožmitále 2. března 1989

Václav L a c i n a
spisovatel, člen SČS
Domov důchodců
Rožmitál pod Třemšínem
262 42

19. 1. 1989

Mladí přátelé,

Říkám vám mladí, protože i ti starší, kteří jsou mezi námi, jsou dneska mladí. Sešli jsme se, abychom uctili památku statečného mladého člověka Jana Palacha. Nebudu dnes mluvit o něm, protože všichni víme, pro jaké ideály zemřel. Ale chtěl bych, jako jeho bývalý učitel, upozornit spíše na to, k čemu by se pravděpodobně Jan Palach propracoval, kdyby žil dále. Proto upozorním na tři lidi, kteří mají s ním jistou podobnost a žili déle. Předně na toho, jehož památku uctíváme na tomto místě spolu s Janem Palachem, před jehož sochou stojíme, našeho slavného penovníka a mučedníka, svatého Václava. Ačkoli byl zabit v době, kdy zdánlivě šlo o jiné problémy, přece konflikt s jeho bratrem Boleslavem byl podobný tomu, o čem jde dnes. Václav žil a zemřel pro ideály, možnořící humanistické a nenásilné, zatímco jeho bratr Boleslav, ač formálně křesťan, se uchýlil k násilí. Nezapomeňte na poslední slova sv. Václava, uchovaná tradicí: "Bůh ti odpusť, bratře!" I vy všichni, kdo stojíte tu kolem, jste jistě ochotní odpustit všem, včetně těch, kteří vás v minulých dnech bili obušky.

Ze druhé bych chtěl připomenout slavného člověka z daleké Indie, který jako dosud jediný v dějinách dosáhl metodou nenásilí úspěchu a osvobození svého národa - Mahatmá Gándhího. Když jeho krajané měli sklon odpovědět na násilí Angličanů také násilím, Gándhí vždy odpověděl: "Musíme zachovat klid a ~~rozdělnu~~ odvahu, i když svět má oči krví podlité". To říkám vám, kteří stojíte dnes zde kolem, ale těm, kteří zde nejsou, vyřičte, že Gándhí vždy zdůrazňoval, že nenásilí neznamená pasivitu, ale že za pravdu a svobodu se musí aktivně zápasit.

Ze třetí bych připomněl ještě jedbu postavu, tentokrát opět z našich dějin, která rovněž souvisí s tímto místem zde na Václavském náměstí, totiž toho, který zde roku 1918 kolem jako vítěz projížděl, T. G. Masaryka. /Velký potlesk/. Masaryk, jeden z klasických myslitelů humanismu a demokracie, byl, jak známo, člověk mimořádně statečný. Dovedl jít i cestou Žižkovou, ale mnohokrát zdůrazňoval, že pokud si můžeme vybrat, je lépe jít cestou Chelčického, tj. cestou nenásilí, než cestou Žižkovou. Mnohokrát zdůraznil: "Ježíš, ne Cézar". To opět znamená bojovat za pravdu nenásilnými metodami.

Bližím se k závěru. Po mně pravděpodobně budou mluvit ještě dva nebo tři mladí, ale než dojdou k závěru, doporučoval bych sněbo

Prosil bych, abychom po jejich projevech zazpívali hymnu a v klidu se rozešli. /Potlesk/.

A nyní k závěru. Odkaz Jana Palecha nás zavazuje, abychom zůstali věrni ideálům demokracie a mezinárodního bratrství všech slušných lidí. /Potlesk/. My nejsme nacionalisté a ve všech našich zápasech nesmíme zapomínat na to hlavní, proč jsme se zde sešli: Žít pro pravdu, vlast a svobodu!

V a r é n ě

/ Úvaha o radikalismu/

Málokdy v životě jsem měl chuť vstupovat na pole politiky, protože jsem se na něm necítil dobře. Spíše jsem na ně býval vtažen událostmi. Poprvé v tom pravém slova smyslu to bylo v roce 1967, kdy se i u nás na této scéně objevovali už delší dobu vysokoškoláci, aby formulovali a prezentovali své názory životní i politické. Poznal jsem je a spolupracoval s nimi při přípravě pořadu Sondy. Už tehdy se Sondy vysílaly. Luboš Holeček, Jiří Müller a další patřili mezi výrazně persekované a tedy i "radikálnější" z nich.

Podruhé jsem na toto pole vstoupil, když jsem patřil mezi první signatáře Charty 77. To už jsem sedm let nepracoval v Čs.rozhlase, ale jezdil na buldozeru, který mě živí dodnes .

Když tak činím potřetí touto úvahou, je to proto, že jsem si v posledním čísle Lidových novin /leden 1989/ pozorně přečetl zejména tři články. Havlův "Pravda a persekuce", Rumlův "Jednat či nejednat" a "Linie a kompromis" od Ladislava Hejdánka.

Dovedu si představit, že to nebyla pouhá "bouře ve sklenici vody", jak píše moudrý a tolerantní dr.Hejdánek, že to bylo cosi víc. Od chvíle, kdy se hladinka po "pražském lednovém týdnu" trochu utišila, kdy by si jedna i druhá strana měla sečíst své výhry i prohry, stále více myslím na situaci před jednadvaceti lety a kladu si otázku - uměli tehdy mladí přistoupit či dokonce hledat kompromisy v aréně, do které odvážně vstoupili, kde se až obdivuhodně dobře prezentovali, aby posléze z ní byli vyhnáni násilím? Odpověď zní téměř stereotypně - ano i ne.

Když jsme v rozhlase odvysílali pořad Sondy o tzv. "Strahovských událostech", jak se říkalo protestu vysokoškoláků ze strahovských kolejí proti studijním a sociálním podmínkám , kteří na samém konci října 1967 vyšli do ulic a volali "Chceme světlo, chceme teplo, chceme studovat!" a jejich demonstrace byla zakončena brutálním zásahem VB přímo před kolejemi, mnozí

ze studentů, kteří v pořadu hovořili, byli těmi radikálnějšími nazváni "zrádci", protože se nechali koupit od jakéhosi redaktora z oficiálního rozhlasu. Vstoupili na půdu zapovězenou. Přesto se ani Jirka ani Luboš nedali znechutit a ve spolupráci pokračovali. Dodnes mám některé pořady zachované.

Tehdy, když se měl vzpomenutý pořad vysílat, zasáhla cenzura. Vůbec jim nevadilo, co říkali vysokoškoláci. Její zásah směřoval proti slovům odpovědného pracovníka ministerstva vnitra, který se studentům omluvil za neúměrně tvrdý zásah na Strahově. Až do poslední chvíle se o tuto pasáž s cenzurou bojovalo a nakonec se pořad odvysílal celý. Že to bylo až tři měsíce po "Strahovu"? Že tehdy už byly přitažlivější a radikálnější prostory pro prezentaci studentských názorů než "prohnilý a konzervativní" Čs. rozhlas? Jenže o chvíli později tento rozhlas odvysílal přímým přenosem celý průběh večera z PKOJF, který byl nazván "Tribuna otevřenosti" a kromě dr. Husáka a dalších na něm promluvili i Luboš Holeček, Jan Kavan a jiní studentští mluvčí. Zavážilo, že se předtím prezentovali v Sondách.

Nejde mi o to nabádat mladé i mladší ke kompromisům. Víím, že se usmíváte, jak my starší vzpomínáme a vy žijete svůj život dnes. Jde mi o pauzu, která vznikla po lednovém týdnu, aby uvažování o výhrách a prohrách nebylo na naší straně žabomyší válkou, ale hledáním východisek. Že jsem pro rozumné kompromisy? Jsem. No a co?

Všichni, kteří se toho týdne zúčastnili na straně bitých, zraněných, mokrých či zatčených, by měli držet a udržet v ruce hodnotu, která jim také zůstala: Ani jedna rozbitá výkladní skříň, žádné násilí ze strany demonstrujících, žádný kámen proti štítům a pendrekům. Televize nám, zřejmě nechtěně, dala ná- zorné školení o morálních hodnotách bijících a bitých, když v pravý čas předvedla film o Gándhím.

Potřetí vstupuji na nemilou mi půdu kvůli jednomu pramínku, který nepozorovaně, ale vytrvale teče z oficiálních sdělovacích prostředků. Stále přibývá zpráv a zpráviček o zárodcích terorismu u nás, o různých telefonátech a výstrahách, že bomby jsou v Kotvě a jinde, o šibenicích namalovaných nejenom na ~~z~~ dveřích u Šternů, ale i o anonymním dopise, který zaslal

Miloš Kopecký Rudému právu a byl uveřejněn v sobotním čísle 4. února. Bojím se a nesouhlasím ani s anonymními výhrůžkami redaktorům RP, ať je provenience těchto výhrůžek jakákoli.

Může to být, prozatím, snad hra nějaké skupinky, která brnká na naše nervy, a není vyloučeno, že odtud pochází i anonymní dopis, který dostal Václav Havel a Dana Němcová 9. ledna. Ale může to být i vážná hrozba, která, ač dosud neprojevená, může nás zítra všechny, myslím tím opravdu všechny v této zemi, připravít o klid a rozvážné přemýšlení.

S napětím jsem sledoval vmontovaný záběr o výsledku šestnáctiletého mládence v rámci televizní zprávy o pouti do Všetat. Na stole vyšetřovatele ležely insignie fašismu a viděli jsme i rukou psané recepty na výrobu výbušnin. Teroristické a fašizující podhoubí existuje, o tom^{se} doufám nemusím přít. Existuje i v dnešním SSSR. Viděl jsem v mládežnickém pořadu "Názor" řadu rozhovorů s mladými muži, vyznavači fašistické ideologie. Problém se nezastírá, mluví se o něm věcně.

Vzpomínám na dobu před dvaceti lety, kdy Evropou nazzápad od nás bouřlivě i rozvážně kráčelo hnutí tzv. "nové levice". Hnutí původně studentské, které si svými myšlenkami a kčemi získávalo na svou stranu dost velkou část obyvatel. Ideje s výrazným sociálním nábojem získaly popularitu i mezi dělníky. A pak - velmi zjednodušeně řečeno - například ve Francii, extrémní v ulicích přispěly k zániku celého snažení. Když v ulicích Paříže začala hořet auta a padlo několik stromů na Champs-Elysées, veřejnost, choete-li konzumní, začala se k akcím studentů a mladých dělníků pomalu obracet zády, ať ty stromy podřezal kdokoli a auta byla zapálena třeba náhodou.

Když se někdo pře, jestli kompromis ano či ne, měl by při výrazném a zatvrzelém NE zakalkulovat fakt či možnost, že se mu chtě nechtě motá někde pod nohama radikalismus a extrémní a že o ně může i bez vlastní viny zakopnout.

Tolerance je věc, které jsme se doučovali po celou dobu od podpisu Charty 77. Nikdy nezapomenu na příklad, který nám odkázal Jiří Lederer. Je z roku 1968. Tehdy v Pragovce po dopisu "99" se nebál vystoupit na tribunu a zastat se těch, na jejichž adresu padala tvrdá a nerázvážná slova. Jirka vy-mohl i jim prostor pro názor.

Byl jsem vděčný těm z Nezávislého mírového sdružení, kteří jednají i nadále s úřady o legalizaci sobotních diskusních shromáždění, i těm z jejich stoupenců, kteří poslední sobotu v lednu na nám. Míru nepřišli. Kdo chce hájit svá práva a pravdu, musí mít svědomí i ruce čisté. Radikalismus a extrémny je přechasto zašpiní. Zatím se nám to ještě nestalo.

- r - : Urychlujeme přestavbu?
Ne slova, ale činy mluví.

Hospodářská situace je u nás stále komplikovanější. To vidí každá hospodyně denně na vnitřním trhu. Přiznávají to i vedoucí místa. Předseda vlády Adamec při své návštěvě v Moskvě hovořil o pokračující stagnaci. Všichni se shodují na tom, že je třeba zásadních změn v politickém i ekonomickém systému a že čas zde hraje velmi důležitou roli. Vedení neustále tvrdí, že změny se urychlují. Je tomu tak skutečně nebo jen slovně? Ekonom ctí fakta a tak se podívejme na některé důležité věci konkrétně.

Není jednoduché vymezit ty problémy, které jsou klíčové pro posuzování postupu reformy a které by mohly sloužit jako kritéria. Volba je u každého jedince subjektivní, nemůže si klást nároky na komplexnost. Pokusme se na některé poukázat.

Ekonomika sama o sobě představuje široce rozvětvený systém s mnoha úrovněmi a vazbami. Nelze popřít, že podmínky fungování některých dílčích ekonomických procesů byly dotčeny změnami. Došlo k vytváření státních podniků, volbám ředitelů a rad pracujících, k omezování rozsahu centrálního řídicího aparátu. Jak hluboké jsou však tyto změny?

Ústavení podniků se výrazně nezměnilo. Příliš prostoru pro samostatné jednání dosud nemají. Např. zahraniční obchodní činnost je značně zešňěrována. Volby ředitelů také nejsou tím zásadním pokrokem a i přes některá nemilá překvapení při výsledcích voleb, se daly většinou tak zařídít, aby byli všichni spokojeni.

Přesněji řečeno, aby byl spokojen stranický aparát odpovědný za jejich průběh.

Centrální orgány přišly o část svých zaměstnanců, kteří přešli do nižších článků nebo do důchodu. Pravenoc a funkce centra se však tím nijak nezměnily.

Při své návštěvě v Moskvě řekl předseda vlády L. Adamec: "Jsme si vědomi, že ekonomickou reformu nelze uskutečnit bez politické reformy, bez efektivních mechanismů v celé společnosti." RP 20. 2. 1989/ Co se však stalo ve skutečnosti? Místo dialogu s národem nastoupila vodní děla a obušky a byla přijata mimořádná opatření k upevnění veřejného pořádku. Představuje si naše vedení dialog tak, že se bude jen přitakávat tomu, co oni tvrdí?

Na podzim 1988 přislíbil předseda vlády Federálnímu shromáždění, že začátkem letošního roku předloží podrobnou analýzu stavu našeho hospodářství včetně hlavních příčin, jež vedly k naší stagnaci. Je již březen a po pěšině je ticho. Kdy bude analýza

zveřejněna? Čím to bude později, tím méně nám zůstane času na vypracování zásad, jež mají platit od . 1990. Zůstane vůbec čas na tuto důležitou práci. ?

Podívejme se na podnikovou samostatnost. Te úzce souvisí s podnikovou likviditou. Co dělat, když je podnik dlouhodobě platebně nezpůsobilý? Dosevaďní systém umí podniky jen rozšiřovat nebo zakládat, ale nesmí/nebo nechce/ likvidovat neefektivní provozy. V současnosti je 38 významných podniků /hlavně těžkého a hutního průmyslu/ platebně neschopných . Tento fakt je obecně konstatován, že "k tomu" došlo, že "to" jaksi vzniklo. kdo je za to odpovědný a co s tím, o tom není ani zmínka... Strešídlo přesunu pracovních sil, rekvalifikace obchází naši zemi. Vedení to jen cudně naznačuje, ale nic nedělá .

Další vážný problém- změny v odvětvové struktuře výroby. Jako příklad může sloužit omezení podílu hutní výroby. V podstatě se nic nezměnilo - kromě diskusí v televizi. Kdo se opováží radikálně omezit výrobu oceli jako ve vyspělých státech? Kdo sáhne na tato centra, odkud pochází většina našich současných vedoucích?

Další příklad - nástroje centrální regulace ekonomiky. Vše je při sterém. Určující znaky jsou krátkodobost, mikroekonomické zaměření, orientace na ~~základní~~ ^{podle ministra} základní stránku věci ve stylu mnohobrodinových ~~postupů~~ ^{postupů} a nedostatku toaletního papíru a hygienických vloček, či neplatičů nájemného. Zeela se opomíjí hodnotové stránky problému proto je tristní pohled na kapitány finanční ~~stránky~~ / a bankovní sféry. I komplexní přestavba velkoobchodních cen jednotnou mírou zisku k výrobním fondům opět preferuje postavení těžkého průmyslu a zhoršuje reprodukci průmyslu lehkého. To vyvolává nutnost diferencovaných odvodů a poskytování dalších dotací, což je samozřejmě prostor pro další subjektivní zásahy centra, jež tak tvoří základ jejich moci.

Formy spolupráce RVHP se také příliš nezměnily. Stejně jsou principy tvorby měnových kursů s tím i nezále trvá podhodnocení naší koruny proti jiným bratrským měnám.

Rovněž otevírání naší ekonomiky vůči světovému trhu nelze příliš pozorovat. existuje sice možnost zakládat podniky s majoritní účastí západního kapitálu , to by byl v roce 1968 smrtelný ekonomický hřích/.

Ten ale přes naši "revizionistickou" blahovůli nebude asi se zajímavými investicemi u nás spěchat. Pro něj budou mnohem atraktivnější obrovský sovětský trh nebo čínský.

Přes existenci řady deficitních sfér volajících po rozšíření nabídky se individuální podnikání příliš nerozvíjí. Právni e

ekonomické podmínky jsou značně omezující a příliš nelákají. Svůj vliv má i nesporně zavedený systém melouchaření, kde není zdanění a materiál se obstarává ve státních podnicích "př pod rukou". Rovněž podmínky pro podnikání, pro hospodářskou soutěž by měly být přednostně rozšiřovány v tak přirozených oblastech jako je cestovní ruch. Stejně tak v pohostinství. Ale nejsou. Že ty se konkurenci bránila mocná tuzemská mafie, sahající od podsvětí až do nejvyšších míst?

S radikálním omezením dotací, které narušují principy podnikání se také váhá. Hlavně vysoké náklady zemědělské výroby jsou dosud nedotknutelné. Podobně je tomu i u změny relací v deformovaném systému maloobchodních cen. Všelijaké ty kejkle uváděné v oficiální publicistice, že maloobchodních cen se změny netýkají jsou odborníkům jen k smíchu. Jsou o to komičtější či spíše tragičtější a demagogičtější při současné rozšiřující se mezeře na vnitřním trhu.

Rovněž v rozpočtovém hospodaření nebyl vytvořen nový systém. Zdroje na krytí, ekologie, zdravotnictví, školství, nedoznaly podstatných změn. Omezí vedení obrovské výdaje na bezpečnost /i na armádu/, když je to jejich jediná opora? A co tak přejít na sponzorování stovek různých organizací, jako je KSČ, ROH, Svezarm, různé "politické strany" a pod.?

Závislost ekonomiky na politice se nezměnila. Zásahy nekvalifikovaného stranického aparátu do chodu ekonomiky nepolevily, spíše naopak.

Dnes musí být každému myslivému občanovi jasné, že skutečně důsledná reforma ekonomiky, která by vytvořila zdravý základ pro přestavbu celého mechanismu fungování čs. společnosti vyžaduje několik let utahování opasek. Že to nebude jednoduché, ukazuje příklad Maďarska, kde k tomu dochází již řadu let s nedůsledností v postupu reformy vedly k prodlužování nepříznivých tendencí. V Polsku už není kam opasky utahovat. V Československu, které mělo a má pro reformy nejlepší podmínky musí být člověku líto, kam jsme to až dotáhli. Až dnešní, k reformám neochotné vedení bude nuceno předat svou moc další generaci, budou relativně příznivější výchozí podmínky pro reformu zřejmě pryč.

Ekonomická rovnováha: cíl nebo východisko reformy?

Setkal jsem se nedávno s názorem, že ekonomická reforma u nás se dostala do fáze, kdy už nepotřebujeme filozofii reformy, ale schopné lidi, kteří ji budou prakticky realizovat. Sotva lze pochybovat o potřebě schopných lidí, to platí vždy. Slušovice jsou důkazem, že i ve špatném mechanismu fungování ekonomiky se může rozvinout a uplatnit podnikatelská zdatnost. To je však výjimka, která potvrzuje pravidlo - není jistě náhodou, že Slušovice si musejí vydrožovat štáb právníků, který je chrání před riziky, která svou povahou nejsou de facto riziky podnikatelskými. Fungování celého společenského ekonomického mechanismu nemůže být budováno na mimořádných vlastnostech jedinců, ale naopak, dobrý ekonomický mechanismus musí i průměrné a podprůměrné přivádět k vysokým výkonům.

Myslím, že profesor M. Matějka z VŠE měl plnou pravdu, když v Hospodářských novinách hovořil o nedostatku filozofie, tedy dlouhodobé koncepce v současné ekonomické reformě. Žel, konstatační této zkušenosti přichází pozdě, když už většina dokumentů určujících podobu této reformy je hotova. Otázka měla být položena a řešena ještě před "Zásadami", anebo alespoň bezprostředně po nich., v široké a svobodné diskusi. Když se tak nestalo, měla by být řešena nyní, neboť na jejím zodpovězení závisí, jak se bude reforma vyvíjet dále, jak budou řešeny vážné problémy, které vzniknou po roce 1990.

Proto několik poznámek k pojetí reformy, k její filozofii.

O filozofii reformy

Nejprve musíme položit otázku, co, jaký mechanismus reformujeme a jaký má být výsledek, tedy podoba reformovaného ekonomického mechanismu. Odpověď vyžaduje zařadit tuto problematiku do širších souvislostí.

Ve společnostech, které se dostaly do fáze industriálního a postindustriálního vývoje, se historicky zformovaly 2 typy mechanismu fungování ekonomiky:

a/ Peněžně-tržní mechanismus, zpravidla ztotožňovaný s kapitalismem, protože reálně existuje a víceméně úspěšně funguje

pože v zemích, kde převažuje soukromé /kapitalistické/ vlastnictví výrobních prostředků.

b/ Centrálně-přídělový mechanismus, zoravidla ztotožňovaný se socialismem, protože vznikl a rozvinul se v SSSR a později i v ostatních soc. zemích a je spijován se státním vlastnictvím výrobních prostředků jako převažujícím. Teorii zatím většinou uniká, že reálně existoval i centrálně-přídělový mechanismus ve spojení se soukromým vlastnictvím, který vznikl ve druhé polovině 30. let v hitlerovském Německu. Jeho základním systémiotvorným prvkem byl centrální bilančně-ukazatelový plán. U nás není známa pozoruhodná analýza W. Euckena /1948/ fungování tohoto mechanismu. Jejím základním poznatkem je zjištění, že soukromokapitalistické podniky se při existenci tohoto systémiotvorného prvku chovaly stejně jako státní podniky v centrálně-přídělovém mechanismu v soc. zemích: prosazovaly své individuální náklady do cen, maximalizovaly své důchody sortimentními manipulacemi, existoval permanentně "nedostatkový" sortiment, investice se uskutečňovaly bez ohledu na efektivnost atp., tedy uplatňoval se "převrácený minimax" jako základní stereotyp chování podniků.

Tento "experiment" naznačuje, že při ekonomických reformách nelze přeceňovat roli vlastnických forem, a že představy o řešení problémů ekonomik soc. zemí na principu všeobecné reprivatizace je povrchní, iluzorní.

Sledujeme-li vývoj těchto mechanismů, zjišťujeme, že oba typy, PTM i CPM, procházejí reformami, jejichž společným znakem je, že nepřekračují rámec daný systémiotvornými prvky daného typu mechanismu fungování ekonomiky, že jde o reformu regulativních prvků/ jediná výjimka - "Experiment" nacistického Německa - se po zhruba desetileté existenci vrací k peněžně-tržnímu mechanismu/.

Snad bych tu měl na vysvětlenou poznamenat, že jako systémiotvorné prvky v ekonomickém mechanismu charakterizují ty, které determinují základní stereotypy chování podniků a předurčují i charakter prvků regulativních, které vyjadřují adaptační schopnosti ekonomiky realizovanou prostřednictvím aktivity centra.

O čem hovoří historie reforem

Peněžně-tržní mechanismus prodělal za dobu své existence dvě velké reformy. První - keynesovská, znamená konec liberální éry s ideálem laissez-faire. Charakterizuje ji cílevědomý vstup státu do ekonomiky manifestovaný zejména podstatným růstem podílu národního důchodu procházejícího /redistribuo- vaného/ státním rozpočtem. Státní výdaje hrají roli stimula- toru nedostatečné poptávky, jejíž růst násobený mechanismem multiplikátoru přibližuje ekonomiku stavu plné zaměstnanosti, někdy jsou provázeny i částečným zestátňováním. Reformy, zahá- jené ve 30. letech, vrcholí v letech 60. Hlavním výsledkem jsou reálně vysoká tempa růstu, zmírněný cyklických výkyvů, růst zaměstnanosti, někde se blížíci stavu plné zaměstnanosti, reali- zace mnohých sociálních opatření. Sílí inflační tendence, na- rušení měnové stability a s tím související pokles temp růstu však signalizuje, že reforma vyčerpala své možnosti a někdejší pozitiva se mění v opak.

Tak se v 70. letech rodí druhá reformní vlna, která začala v USA /reganomika/, ale nejdůsledněji byla uplatněna ve Velké Británii. Reaguje na přílišný růst role státu v přerozdělova- cích procesech s jeho negativními důsledky na ekonomický růst i rovnováhu /inlace, destabilizace měn/. Řešení vidí v přeori- entaci hospodářské politiky od stimulace poptávky na stimulaci nabídky /supply economics/ prostřednictvím snižování daní a ú- rokové míry, které mají zvýšit expektace budoucího podnikatel - ského zisku a tím podpořit podnikavost, investování. Teoretic - kým zdůvodněním, zejména v USA, je tzv. Lafferova křivka vyjad - řující vztah míry zdanění /výše daňových sazeb/, celkového da - ňového výnosu /příjmů státního rozpočtu/ a podnikatelské akti- vity. Tzn., že dosáhnou-li daňové sazby určité výše, přestává být podnikání ziskově zajímavé, výroba klesá a tím i celkový daňový výnos.

Jak je zřejmé, podstata reforem kkk není v korekci systémo- tvorných, ale regulativních prvků PTM.

Jak je tomu s reformami centrálně-přídělového mechanismu? Od 50. let zde zaznamenáváme dva typy reforem: První, kam můž- me zařadit liebermanovsko-kosyginovskou reformu, ale v podsta-

tě i současnou sov. reformu, naši první Rozsypalovu reformu z konce 50.let, ale i "Soubor opatření", připravovanou ale nerealizovanou reformu NDR z pol. 60.let. Jde o reformy založené na dlouhodobých normativech hmotné zainteresovanosti podniků odvozených z pětiletého plánu. Charakteristickým rysem je tedy kombinace prvků CPM /centrální bilančně ukazatelový plán/ s prvky tržního mechanismu /větší samostatnost podniků/. Ani jedna z těchto reform nebyla úspěšná. Tyto "experimenty" potvrdily tezi W.Euckena, že smíšené mechanismy s fungováním ekonomiky nemohou trvale fungovat, jsou přechodnými typy a vždy se nakonec musí vyvinout buď v konsistentní PTM nebo CPM. V daném případě se vždy vyvinuly zpět v centrálně-přídělové mechanismy.

Druhou skupinu, představují čs. a maďarská reforma z 2.pol. 60.let. Ty již jednou nohou vykročily za hranici CPM. U čs. reformy reprezentuje tento krok mechanismus hrubého důchodu, v maďarské reformě mechanismus zisku. V obou případech se nejde o ukazatele plánu, ale o ekonomickou kategorii, podnikový důchod realizovaný na principu úhrady nákladů výroby z tržeb. Vztah k centru je přitom uspořádán na daňovém principu /odvod z hrubého důchodu či odvod ze zisku/. Druhou nohou však tato reforma zůstává na půdě CPM: je zachován cenový mechanismus založený na plánových cenách i centrální bilančně-ukazatelový plán, i když kvantitativně omezený. A tak i zde jde o smíšený mechanismus fungování ekonomiky.

Reálný vývoj v obou zemích brzo postavil otázku dalšího vývoje reformy. V ČSSR se projevil zejména vliv mechanismu plánových cen, kde rozdílná "rentabilita" vedla k vytvoření kategorií "chudých" a "bohatých" podniků, takže nakonec více než polovina výnosu daně z hrubého důchodu byla opět přerozdělována. Místo přeměny cenového mechanismu na mechanismus cen efektivní poptávky a nabídky však nakonec /i z jiných důvodů/ došlo k návratu CPM, dokonce ve velmi rigidní formě i s použitím zdiskreditovaného ukazatele hrubé výroby. V MLR, kde se o zprvu neprojevily mimoekonomické vlivy na průběh reformy, byla otázka jejího dalšího vývoje položena o něco později - po prvním ropném šoku, který velmi ztvrdil "terms of trade" na světových trzích /asi polovina maďarského národního důchodu se realizuje pro -

střednictvím zahraničního obchodu/. Centrum, ukolébané úspěchy prvních 4 poreformních let, zastihla tato situace nepřipravené, bez koncepce dalšího rozvoje reformy. Pragmatické reakce měly převážně charakter rozšiřování administrativně-direktivních zásahů, poskytování výjimek, dotací atp. Mechanismus fungování ekonomiky se stále více vracel k původnímu CPM. Ekonomicky se to projevilo zejména v mimořádném růstu zahraniční zadluženosti. Ekonomické problémy MLR nebyly vyvolány reformou, ale naopak ústupem od ní. Teprve od poloviny 80. let se centrum začíná znovu orientovat na reformu směrem k regulovanému PTM a rozhodující zlom v tomto směru zřejmě znamená krok 1989. Dochází k tomu ovšem za velmi zhoršené ekonomické situace, za velké míry nerovnováhy a proto se již reforma nemůže obejít bez vážných důsledků na životní úroveň obyvatelstva.

Jaký závěr vyplývá ze zkušeností dosavadních pokusů reformovat CPM? Je zřejmé, že kvalitativního zvratu ve fungování ekonomiky /od extenzivního k intenzivnímu rozvoji/ nelze dosáhnout v rámci centrálně-přídělového mechanismu, pouhou změnou jeho regulativních prvků. Takovou šanci má pouze reforma, která si položí za cíl změnit jeho systémotvorné prvky. Podstatu, obsah ekonomické reformy v soc. zemích lze proto v současné době vyjádřit takto: přeměna centrálně-přídělového mechanismu v nekapitalistický regulovaný peněžně-tržní mechanismus.

O startovní rovnováze

Nyní k další otázce - problematice přechodu od centrálně-přídělového k peněžně tržnímu mechanismu. Jakou strategii zvolit? Základním problémem je tu otázka ekonomické rovnováhy. K ekonomickým reformám CPM vždy dochází za větší či menší míry nerovnováhy. CPM je mechanismem ~~xxx~~ rozšířené reprodukce nerovnováhy. Není náhodou, že Kornai svou stěžejní práci nazval "Nedostatková ekonomika".

V CPM se rovnováha obnovuje plánovými korekcemi /restrikcemi/. Proto vývoj ekonomiky má cyklický charakter /akcelerační a decelerační fáze cyklu/. Už v 60. letech na to upozornil J. Goldmann. Ve Státu a ekonomika jsem se pokusil definovat zákonitosti této specifické dynamiky a doložil jsem je analýzou

40 let čs. ekonomického vývoje. Čím menší míra nerovnováhy, tím lepší podmínky pro reformu a naopak, neboť míře nerovnováhy odpovídá i míra sociálních důsledků reformy. Žádnou reformu však nelze uskutečnit, aniž by se nějak nedotkla alespoň některých skupin ve společnosti. Základní otázka zní: má být obnovení / nastolení / ekonomické rovnováhy výchozí výchozí - diskem nebo více či méně vzdáleným cílem reformy?

Dosavadní reformní pokusy zatím vždy vycházely z druhé varianty. To platí i o připravované reformě. Domnívám se, že je to jedna z hlavních příčin neúspěchu všech dosavadních reform. Je to zdroj polovičatosti reform, vytváření smíšeného mechanismu, kde role nástrojů postupného dosahování budoucí rovnováhy je paradoxně svěřována nástrojům ze starého CPM, které naopak tuto nerovnováhu reprodukuje. Realita fungování smíšeného mechanismu nevede k omezování, ale naopak k rozšiřování administrativně direktivních nástrojů centrální regulace. Proto se domnívám, že naděje na úspěch má jen reforma, která zvolí nastolení rovnováhy jako výchozí bod ekonomické reformy. Neboť jen za takových okolností mohou mechanismy a stimuly PTM začít "pracovat" od samého začátku reformy.

Sama tato ~~reformní~~ volba ovšem ještě úspěch nezaručuje. Pokud nebude spojena s přechodem ke skutečně konsistentnímu PTM, budou výsledky stejné jako doposud. Připomeňme si jen zkušenost z měnové reformy v roce 1953, která nastolila celkem solidní rovnováhu v ekonomice, ta se však za pár let rozplynula, postaral se o to CPM, který byl zachován a od počátku produkoval tendence k nerovnováze. Vezměme naproti tomu Erhardtovu reformu v Německu 1948. Neuvádím ji jako příklad proto, že byla spojena s měnovou reformou a že bych snad chtěl doporučovat měnovou reformu jako cestu k rovnováze i u nás. U nás zatím ještě věci nedošly tak daleko - na rozdíl třeba od Jugoslávie a snad i Polska, kde už to možná bez měnové reformy nepůjde. Uvádím Erhardtovu reformu proto, že byla spojena s přechodem od CPM k regulovanému PTM. Víme, co následovalo - dostalo to název "hospodářský zázrak".

Měnová reforma je jen jednou možností, jak nastolit rovnováhu, aktuální v situacích, kdy je již ekonomika v ve stavu hluboké krize či v rozpadu. Existují však i jiné možnosti, jak vy -

tvořit startovní rovnováhu bez měnové reformy. Jednu takovou možnost bych se zde pokusil nastínit. Předpokládá to řešit dvě skupiny problémů: vytvořit startovní rovnováhu trhu /mezi efektivní nabídkou a poptávkou/ a v majetkovém /kapitálovém/ vybavení podnikové sféry.

Kapitálové vybavení podniků

Pokud jde o startovní rovnováhu v kapitálovém vybavení podniků, myslím, že při tvorbě zákona o podniku byla propásnuta možnost tento problém řešit. Majetkové záležitosti zde ~~žá~~ byly řešeny pod vlivem nepeněžního naturálního pojetí ~~ekonomiky~~ ^{problematiky}, která je charakteristická pro CPM a je ideologickým pozůstatkem ještě nedávno platné podoby politické ekonomie socialismu. Jde o pojetí podnikového majetku /kapitálu/ jako souhrnu fyzických fondů podniku. Tím byl vytvořen problém nerovnosti startu co do kapitálového vybavení podniků: jedni jsou překapitalizováni, disponibilní majetek nejsou s to dostatečně využívat, jiní více či méně odepsáni. A tak už od počátku se počítá s přerozdělováním /zejména prostřednictvím odpisů, ale i zisku v nově vytvářených státních podnicích/. Slovně se sice vyjadřuje dočasnost této praxe, ale dobře víme, jak to dopadá, když se vytvoří takovýto prostor pro "hru o parametry" mezi centrem a podniky.

Přitom se nabízí alternativa, která dovoluje řešit tuto problematiku bez přerozdělování a současně udělat rozhodný krok k odnaturalizování, k monetarisaci ekonomiky. Jde o to, vymezit ve výchozí situaci každému podniku základní jmění výlučně v peněžní formě na úrovni konkursní podstaty, tedy v jeho zůstatkové hodnotě. To ovšem předpokládá i jiný způsob zdanění majetku. Nyní se předpokládá odvod z fondů, který je konstruován jako příspěvek podniku na centralizované plánové investice. Koncepce základního jmění však vyžaduje konstruovat daň jako cenu kapitálu, t.j. přibližně na úrovni úrokové míry zájmového kapitálu. To znamená, že cena "vlastního" kapitálu je za těchto okolností pro podnik stejná jako cena kapitálu zájmového /není zadarmo/. Vzniká objektivně daná minimální míra efektivnosti podnikatelského užití svěřeného základního jmění.

Podnik může získávat důchod pro sebe teprve za touto hranicí. Jinak je to signál pro výměnu managementu, nebo pro konsolidační program či pro likvidaci.

Toto řešení zabíjí dvě mouchy jednou ranou. Za první, vyrovnává starotvň podmínky. Malé základní jmění /např. při vysokém stupni odepsanosti/ znamená i malé odvody. Přitom fyzicky ještě dokonce i zcela odepsané stroje a zařízení mohou efektivně pracovat /je známo, že produktivita práce je často ve starých závodech větší, než v nových/. "Dobře" vybavené podniky budou mít naopak náklady zatíženy vysokými odvody. Za druhé, při tomto řešení tak ihned začínají působit ekonomické stimuly k intenzifikaci. Je v nejvlastnějším zájmu podniku zbavit se všeho, co nepotřebuje, a maximálně využít to, co si ponechá. Jak prodej nepotřebných strojů a zařízení i jejich lepší využití jsou potenciální zdrojem pro modernizaci.

Tržní rovnováha

Druhá skupina problémů souvisejících s nastolením ekonomické rovnováhy ve výchozím bodě reformy se týká rovnováhy trhu. To je složitější problém, či spíše komplex problémů. Jádrem je přeměna cenového mechanismu založeného na plánových cenách na mechanismus cen efektivní nabídky a poptávky. Tu nelze dělat rovnítko mezi s volnými cenami. Vedle volných či smluvních cen mohou být cenami efektivní nabídky a poptávky i některé ceny stanovené centrálně /např. ceny základních potravin či základních surovin, energie/, ale i tyto ceny musí tento vztah efektivní nabídky a poptávky vyjadřovat a nemohou nadlouho konzervovat podstatné odchylky. Jinak cenový mechanismus zdegeneruje a naruší fungování PTM.

Řešení tohoto problému přitom není jen cenařská záležitost. Současně třeba řešit:

- Daňový systém, který nemůže být založen na zdanění typu dnešní "obratové daně". To se týká jak zdanění podnikové sféry, tak i zdanění obyvatelstva. V MLR to od letošního roku řešili přechodem ke zdanění přidané hodnoty. Současně přitom ale museli změnit i zdanění obyvatelstva, kde byl opuštěn složitý systém mnoha daní, včetně mezd a přešlo se na zdanění

všech příjmů obyvatelstva na základě daňového priznání a s uplatněním progresivních stupnic.

- Způsob centrálního plánování. Není možné zachovat bilančně-ukazatelový plán rozepisovaný do podniků.

- Adaptovat peněžní soustavu.
- Uplatnit jiný způsob regulace trhu pracovní síly.
- Uplatnit jiný způsob vnějších vztahů.
- Koncipovat nástroje protimonopolní politiky atp.

Je nemožné se tím vším zde zabývat. Z celého tohoto souboru se dále soustředím na jedinou otázku: pravděpodobné důsledky přechodu k cenám efektivní nabídky a poptávky, a to zejména:

- pro situaci a chování podniků,
- pro obyvatelstvo,
- pro centrum, tj. pro jeho hospodářskou politiku.

Není v mých silách podat kvantifikaci problému, tedy odhadnout, kalkulovat cenu potenciální rovnováhy. To je však samozřejmě nezbytné udělat dříve, než bude takový krok učiněn.

Vezměme nejprve podnikovou sféru, tj. sféru velkoobchodních cen.

Objem společenského produktu vyjádřený v plánových cenách je současně vyjádřením souhrnu individuálních nákladů jednotlivých výrobců a jejich výrobků. Vnitřní struktura těchto plánových cen a individuálních nákladů se však značně liší: vedle cen, které těmto nákladům zhruba odpovídají, existují ceny "ztrátové", tedy pod úrovní individuálních nákladů, a ceny "ziskové" stanovené nad úrovní těchto nákladů. V celkovém souhrnu se však "ziskové" a "ztrátové" ceny vyrovnávají.

Základní problém přechodu od plánových cen k cenám efektivní poptávky a nabídky spočívá v tom, že od chvíle přechodu "ztrátové" ceny budou mít tendenci okamžitě se vyrovnat individuálním nákladům a při převaze poptávky nad nabídkou je i překročit, zatímco "ziskové" ceny budou mít tendenci "přežívat", dokud nenarazí na bariéru uspokojené poptávky. Neorganizovaný přechod od plánových cen k cenám efektivní nabídky a poptávky je tak spojen s vysokým rizikem inflačního vývoje. Má-li mu hospodářská politika centra úspěšně čelit, musí tato rizika předem s maximální přesností ocenit a mít připraveny nástroje schopné inflačnímu vývoji čelit.

Prvním úkolem analýzy je tedy vytypovat výrobky a výrobce, u nichž lze po přechodu k smluvním cenám předpokládat, že nabídka narazí na bariéru uspokojené poptávky. Předpokládáme-li, že podnik pracuje v podmínkách "úplného chozrasčotu" /veškeré náklady musí hradit ze svých tržeb/, pak narazí-li na tuto bariéru, zrtácí "svobodu" cenové tvorby, je existenčně /ekonomicky/ přinucen k adaptaci /snížení nákladů umožňující snížením ceny zvýšit koupěschopnou poptávku, změna sortimentu směrem k neuspokojené poptávce atp./, a to dokonce i v situaci, kdy zaujímá postavení klasického monopolu /jediný výrobce/, neboť jinak nemůže zvyšovat podnikový důchod a tím získávat zdroje pro další rozvoj či mzdový růst svých pracovníků. /Tento další rozvoj už ovšem může monopolní postavení podniku podstatně ovlivnit a proto trvale čelit mu nemůže jen samotný fakt vzniku tržní rovnováhy, který musí být doplněn cílevědomou koncepcí protimonopolní politiky centra.

Takto vytypované "sféry tržní rovnováhy" představují ohlasť, kde může hospodářská politika přistoupit k okamžitému přechodu k cenám efektivní poptávky a nabídky. Vytypovat tyto sféry není ovšem snadné, a to tím spíše, že za jejich přesný obraz nelze považovat stav nabídky a poptávky při daných plánových cenách. Předpokládáme-li plně chozrasčotní postavení podniků, bude se rovnovážný stav na trhu v mnoha oborech a odvětvích kvantitativně i kvalitativně lišit od stavu dosavadního.

Vezměme např. základní suroviny a energii. Lze považovat za plně prokázané, že mimořádně vysoká energetická a materiálová náročnost naší výroby je právě produktem dlouhodobého působení mechanismů centrálního bilančně-ukazatelového plánování. Přestanou-li tyto mechanismy fungovat a budou naopak nahrazeny mechanismy, při nichž růst podnikového důchodu bude spojen s minimalizací všech výrobních nákladů, nejen že nebudou v podnicích důvody pro materiálově či energeticky náročné kombinace výrobních činitelů jako dosud, ale naopak se začnou vehementně vyhledávat kombinace právě opačné. Při důsledném přechodu k novému mechanismu včetně cen efektivní poptávky a nabídky lze proto předpokládat, že agregátní poptávka na tomto úseku trhu výrobních činitelů nejen nevzroste, ale naopak výrazně poklesne a že dosud převažující problémy zásobovací se promění v

problémy odbytové, což je základní předpoklad, aby cenový růst narazil na bariéru efektivní poptávky. Potvrzuje to i zkušenost ekonomické reformy z 2. pol. 60. let, kdy přechod k "hmotné zainteresovanosti" podniků na ~~xxxxx~~ tvorbě hrubého důchodu vedl mj. k tak výraznému poklesu spotřeby^{el} energie, že její výrobci se dostali do potíží jak s odbytem, tak i s odměňováním svých pracovníků.

Pro nejednoho dodavatele tedy v podmínkách cen efektivní poptávky a nabídky vznikne otázka jeho další existence či omezení výroby, pro všechny pak nezbytnost adaptace, neboť se nepochybně projeví problémy strukturální. V hutním průmyslu lze např. předpokládat, že patrně poptávka po ušlechtilých druzích oceli stoupne nad okamžité schopnosti nabídky, což se při smluvních cenách nemůže neprojevit v jejich adekvátním pohybu. To však nejen nemůže být na škodu věci, ale naopak, ceny samy v této chvíli začínají fungovat jako aktivní činitel nejen statické, ale dynamické rovnováhy spojené s akcelerací progresivních strukturálních změn.

Vezměme ještě další ~~základní~~ trhu výrobních činitelů - do-
dávky strojů a zařízení pro investice. Vyjdeme-li z předpokla-
du, že v novém ekonomickém mechanismu bude důsledně uplatněno
důchodové omezení ~~řádnosti~~ investiční činnosti jak na úrovni
podnikové /disponibilní zisk po splnění všech daňových povin-
ností/, tak i v centru /rozpočtové omezení dané daňovým výnosem
a úvěrové omezení bankovní soustavy založené na komerčním prin-
cipu nedovolujícím překročit hranice dané rozsahem a povahou
deposit i výší povinných rezerv a nezbytností předem zkoumat
důvěryhodnost a platební schopnost potenciálního dlužníka/, pak
je téměř jisté, že dosavadní chronicky inflační povaha poptávky
na investičním trhu se změní ve svůj pravý opak atp.

Pro "nedostatkovou ekonomiku" je charakteristická tendence
"nafukovat" deficity efektivní nabídky a poptávky či je dokon-
ce uměle vytvářet. Když např. v roce 1972 byl zrušen přidělový
systém na osobní automobily a přešlo se na jejich volný pro-
dej, ukázalo se, že poptávka reprezentovaná do té doby "pořad-
níkem" žadatelů u Mototechny, byla pětinasobně větší než efek-
tivní poptávka po uvolnění prodeje. Podobně když v roce 1981

stoupla výroba do té doby nedostatkových motorových skříní pro traktory Zetor na objednávkami opravárenských podniků požadované množství 9,5 tisíc kusů, efektivní poptávka okamžitě klesla na pouhou pětinu, atp., podobných příkladů bychom mohli uvádět více. Přechod k cenám efektivní poptávky a nabídky podstatně koriguje jak míru, tak i strukturu tržní nerovnováhy.

Složitější je úkol hospodářské politiky ve "sféře tržní nerovnováhy", která může mít dvojí podobu:

- neuspokojená poptávka umožňuje podnikům udržovat ceny vysoko nad úrovní individuálních nákladů a tak dosahovat mimořádný zisk bez mimořádného úsilí o vysokou kvalitu a technickou úroveň výrobků i samotné výroby, bez tlaku na snižování nákladů;

- omezená efektivní poptávka a neschopnost rychlé adaptace výroby /příčinou nebude zpravidla ani tak neschopnost podnikového managementu, ale např. časová a investiční náročnost takové adaptace vyplývající buď z technologické povahy výroby či z dlouholetého investičního "pástu", jehož důsledkem je vysoké fyzické a zejména morální opotřebení strojů a zařízení atp./ neumožňuje krýt cenou individuální náklady výroby, takže takové podniky budou při uplatnění cen efektivní nabídky a poptávky více či méně ztrátové.

K těmto dvěma skupinám podniků ze sféry "tržní nerovnováhy" třeba přistupovat diferencovaně a používat rozdílné nástroje. Pokud jde o podniky s mimořádnými zisky, rozhodně nemůže být přístup k nim založen na individuálních zásadách /např. dodatečné odvody atp./. Tento problém musí být řešen v rámci obecně platných "pravidel hry", která musejí počítat se zabudovanými regulátory tvorby podnikových důchodů a jejich rozdělení, musí být tedy již zahrnuta v konstrukci daňové soustavy /např. progresivní daňové stupnice, diferenciace zdanění podle užití zisku atp./. Pokud jde o podniky ztrátové, v přechodném období musí být naopak přístup centra individuální, každý případ bude jiný. V lehčích případech mohou stačit dočasné daňové úlevy, bezúročná /nebankovní/ půjčka, účelová dotace na vědecko-technický rozvoj či výhodná státní zakázka, v těžších případech se může uplatnit investiční účast centra na rekon-

strukci podniku, pomoc při převodu a rekvalifikaci pracovníků, v krajních případech pak i likvidaci podniku.

Nyní ke druhé sféře, dotýkající se přímo obyvatelstva, ke sféře maloobchodních cen.

Rovnováha spotřebního trhu

Především ve sféře maloobchodních cen, zdá se, lze snáze a přesněji než na trhu výrobních prostředků kalkulovat "cenu" potenciální rovnováhy při přechodu na ceny efektivní poptávky a nabídky. Je přesně znám rozsah dotací kryjící rozdíl mezi individuálními cenami výrobců a spotřebitelskými maloobchodními cenami. Obdobně je tomu s kalkulací rozdílů mezi vyšší nájemného a skutečnými náklady reprodukce bytového fondu. Nejinak je tomu u dotací veřejné dopravy atd. Obrovská suma těchto dotací nepadá z nebe, byla reálně vytvořena na jiných úsecích ekonomiky a je takto prostřednictvím centra přerzdělována se všemi známými negativními důsledky zejména na chování ekonomických subjektů /podniků, domácností i samotného centra/. To je jeden z potenciálních zdrojů vytvoření nezbytné rezervy potřebné k tomu, aby se přechod k cenám efektivní poptávky a nabídky mohl realizovat bez hlubokého dopadu na životní úroveň obyvatelstva /dalším zdrojem, jak jsem se již zmínil, musí být vhodná volba daňové soustavy a daňových sazeb/.

Vytvoření takové rezervy by mělo umožnit diferencovanou kompenzaci důsledků změn této operace na výši a strukturu výdajů různých skupin domácností, která by nejen byla pro státní rozpočet levnější než dosavadní dotační politika, ale současně by uvolnila některé motivační bariéry ekonomického rozvoje a progresivních strukturálních změn. Např. relativně nízký podíl výdajů na potraviny u vyšších příjmových skupin obyvatelstva umožňuje omezit tyto kompenzace na skupiny s nižšími příjmy na hlavu /důchodce, rodiny s dětmi atp./, kde potraviny představují podstatnou část výdajů. Přizpůsobení cen nákladům by současně omezilo efektivní poptávku, což je první předpoklad k tomu, aby začala aktivně působit na výrobce. Podobné účinky možno očekávat při přechodu k ekonomickému nájemnému. Realizace kompenzací prostřednictvím sociálních dávek /diferenco-

vané zvýšení důchodů, zvýšení přídavků na děti atp./ by přitom nenarušilo realizaci principů odměňování na základě reálných pracovních výkonů, které je nepominutelným předpokladem fungování peněžně-tržního mechanismu.

Přechod k rovnovážným cenám efektivní poptávky a nabídky založený na realitě současných nákladů výroby by tak umožnil vyřadit pro peněžně-tržní mechanismus neadekvátní, nekonsistentní regulativní nástroj, jakým je tzv. obrátová daň, propojit dosud oddělené okruhy velkoobchodních a maloobchodních cen a tak "spustit" mechanismy přímého působení poptávky na nabídku, které začnou vyřazovat "ze hry" výrobky či dokonce i výrobce s vysokými individuálními náklady, jež efektivní poptávka nebude ochotna akceptovat a nutit je ke snížení těchto nákladů či k jiným adaptačním krokům /změna sortimentu, zvýšení kvality a technické úrovně, zavedení jiných výrob či služeb atp./.

Vyšší ceny i při jejich částečné kompensaci v příjmech obyvatelstva omezí poptávku a zvýší její náročnost jako základní předpoklad pro její účinné působení na nabídku.

Tolik k ekonomické rovnováze jako východisku reformy. Na závěr už jrnom stručně. Realita je taková, že od 1.1.1990 začne fungovat smíšený mechanismus. Realita fungování tohoto mechanismu postaví velmi rychle před centrum otázku: JAK DÁL ? Zpět k CPM, nebo vpřed k regulovanému PTM?

Centrum by se nemělo nechat překvapit, až mu tuto otázku postaví realita života. Mělo by na ni hledat odpověď už dnes, aby ji mohlo včas a kvalifikovaně zodpovědět praktickými koncepčními činy. Příorava takovéto koncepce v týmech nezávislých na institucích centra, které jsou zájmově spjaty s existující realitou fungování ekonomického mechanismu, je svrchovaně aktuální.

/Z vystoupení na jednom brain-trustu - únor 1989/

Kdo se připravoval ?

Asi jsem nebyl sám, koho zaujal úvodník Rudého práva ze soboty 27. ledna "Dialog - s kým a o čem", věnovaný vzrušeným událostem posledních týdnů. Zvláště mě zaujala věta, že události na Václavském náměstí jsou jako voda na mlýn pro ty, kterým vyhovoval spíše starý způsob myšlení a staré byrokraticko-administrativní metody. Dokonce s tím souhlasím, i když si nedělám iluze, že to autoři úvodníku mysleli tak jako já.

Jsem opravdu přesvědčen, že zásahy policie proti občanům vyhovovaly skalním konzervativcům, nepřátelům skutečných změn a demokratizace. Dokonce si myslím, že to vše bylo dlouhodobě plánováno a připravováno jako jakýsi masivní úder proti všem kriticky smýšlejícím občanům a jejich iniciativám, jemuž měla sloužit rozsáhlá propagandistická kampaň v masmediích a promyšlená srážka moci s nespokojenými a vyprovokovanými občany. Tedy skutečně podle scénáře a režie, ale jiných autorů, než označuje tisk. Přesně načasované k podpisu vídeňského dokumentu a využívající chystaného pokojného připomenutí tragického výročí smrti Jana Palacha. Psaní tisku o disidentech či již od počátku roku vyhlášená pohotovost represivních složek a jiné úkazy o tom dostatečně napovídají. Čemu a komu to však všecko mělo sloužit?

Moc je nejistá a nervózní, cítí, že se vše obrací proti ní a jejím záměrům. Přestavba v SSSR pokračuje, proces demokratizace /ještě více v sousedním Maďarsku a Polsku/ obnažuje neúnosnost toho, na čem čs. nprmalizační vedení staví svou existenci. Lidé jsou nespokojeni. Nejen narůstajícími hospodářskými obtížemi, projevujícími se zjevnými nedostatky v zásobování a dalších důležitých sférách každodenního života. Ale také tím, že se jim něco jiného říká a něco jiného se dělá, tedy hanebnou lícoměrností, nečistou hrou, která se s lidmi vede. A taky že se to začíná různými způsoby kritizovat, otevřeně o tom mluvit. Dokonce na zasedáních vedoucího gremia. /I když i v tom obecný lid spatřuje projevy lícoměrnosti a ptá se, proč např. B. Chňoupek nepřišel s kritikou trochu dříve, či jak je možné,

že M.Válek či B.Brůžek mohou klidně kritizovat svat v kultuře a požadovat její demokratizaci, když oni sami přispěli mnohým dílem k její devastaci a nijak se ke svému podílu viny nehlásí./

A tak je nasnadě úder proti potencionálním kritikům a nespokojencům, proti masovějším projevům nesouhlasu. Demonstrace síly proti těm, kteří by se kdy v blízké či vzdálenější budoucnosti chtěli ozvat proti nepopulárním opatřením, třeba zdražování životních potřeb a jiným zásahům, proti proklamovaným sociálním jistotám nebo demagogii a licitaci. Ať takoví předem vědí, co by je mohlo čekat. A i ti, co k tomu přilhlížejí a jsou jen obyčejně zvědaví, jak moc běsní a reaguje.

Brutální masová represe, opakovaná a stupňovaná, mívá vždy funkci zastrašovací. Více než potlačovací, protože počítá s údivem a šokujícím zmatkem, kalkuluje s novými nepokoji a rozhořčením. Iniciátory represí sjednocuje s těmi, kdo ji provádějí, protože spolovina na něčem špatném a zločinném tmelí. Ovšem stejně jako její oběti a jinak ~~překvapené~~ postižené a překvapené. Na obou stranách dává do houfu i ty, kteří nesouhlasí vždy do všech detailů. Provokace /i. smilou/ je pak vždy osvědčeným prostředkem konfrontace, odhlaení nepřátel, včetně váhaviců a pochybovačů ve vlastních řadách. Má napomoci usměrnit, uzemnit, pacifikovat jinak smýšlející. I za použití a rozpoutání vášní a pudů velmi nízkých.

Vedle zjevných vnitřních pohnutek zdejsou bezesporu i vnější, rázu ideologického. Co když to ten G. Orbačov nemá pevně v ruce? Dokonce se s tím dá i pevně kalkulovat, ba i na tom stavět další postup. Jeho úsilí je tak možno oslabovat nebo i torpédovat. V očích světa i domácích oponentů z konzervativních řad v SSSR. Vyprovokovat situaci, kdy lze vytvořit a prezentovat obraz silného vnitřního nepřítel režimu, ohrožujícího jeho podstatu a zdůvodňovat tak následně legitimitu své síly a nemožnost změn v metodách vládnutí, zdůvodnit, že demokratizace či liberalizace má přesně ohraničené meze, protože prý protisocialistické síly chtějí stávající systém destrouvat. Zdůvodnění neochoty k podstatnějším reformám, či dokonce k požadovanému odchodu lidí zdiskreditovaných, kterým žádné přestrojení a fráze o novém myšlení a vůli ke změnám neodpá-

rá vlastní vinu za stav společnosti, za její krizi v těch nejrozmanitějších sférách života. Útok na vlastní pozice ztotožňují s útokem na stát, na socialismus. Lidé to cítí a hluboce je to irituje. A vůbec to neoslabuje vystoupení těch zmanipulovaných a nevědoucích. Většina si myslí svoje, a tak moc zjišťuje, že dochází k opaku zamýšleného efektu. Běsní, vyvolává pogromistické nálady, vlny závisti a vyzývá k udavačství i nejružnějším inzultacím, které mají kráčet ruku v ruce s postihy justičními.

Jistě urgentní výzva k prozření. A taky k dialogu o stavu společnosti a o jejích problémech, které se nakupily a je nutné je rychle a solidně řešit. Ovšem, může jít o dialog s nejnesmyslnějšími pomluvami, nejlživějšími konstrukcemi, výhrůžkami a pendrekami? S těmi, kteří v nich spatřují spásu a jediný instrument své samovlády? I ti musejí prozřívat a přiznat, že přestřelili, že to takhle dále nejde.

Co pak ale s ohlasem jinde? V Moskvě vyšlo usnesení o odstraňování nápisů a symbolů spjatých s Brežněvovým jménem. Platí i nadále jeho podpis pod moskevským protokolem ze srpna 1968 a vše, co např. u nás svou politikou způsobil a co přežívá v různém haraburdí, včetně kádrového, které po sobě zanechal a které se bytostně drží jeho návyků a způsobů? Přiznávají a napravují se chyby, varuje se před jejich opakováním a recidivami s nejrozmanitějšími příznaky? Platí to pro všechny časy a nebo jen ty minulé?

Je těch otázek nějak moc. A všechny vyžadují naléhavou odpověď. Stagnace je brzdou ve všem, všude a vždy.

29. ledna 1989

Cogito...

Docela se zájmem jsem se díval na televizní záznam ze setkání šéfredaktorů masmédií na Vysoké škole politické. Od dvou významných tajemníků jsem se dozvěděl, jakou mají představu o občanské společnosti, když vymezovali hranice možného společenského dialogu a přesvědčovali vykonavatele difamačních kampaní o tom, které ze sort poddaných hodlá k tomu vrchnost připustit. A už jsem si živě představoval, jak schvalují redakční plány, v nichž jistojistě nechybí připomenutí letošního dvouletého výročí dobytí Bastily, tím více, že se jeho oslav přímo v místě účastní i nejvyšší sovětský představitel. I, jak připomínají, že tam nesmí chybět aktuální vysvětlení smyslu hesla Volnost, Rovnost, Bratrství, že je nutno propagandisticky zdůraznit, kdo je čeho dědic a že bude třeba ukázat, jak právě např. ta rovnost je porušována v Jihoafrické republice, některém jihoamerickém státě či přímo v USA a jak je dnes důležitá tajnost a nemanipulovatelnost voleb, když má mít každý volič - padni komu padni - jen jeden hlas. Neboť si jsou přece všichni rovni.

Nevím, zda si na závěr zazpívali Internacionálu /ve zprávě ČTK to nebylo/ i když jistojistě vím, že Marseillaisu ne. Tož, soudruzi, "Jiz vzhůru...", dbejte na intonaci, když pateticky pějete: "...spějme zpátky!" a různě, pod hesly nového myšlení a perestrojky.

Daleko více mě zaujaly tváře těch, kteří výkladům taje, níků naslouchali. V auditoriu stranické Sorbony i na trůbuně. Mnozí jsou mí bývalí kolegové a dobře jsem je znal. A tak jsem si říkal, co si asi při tom švichni myslí /jestli to ovšem někteří ještě umějí/ a napadala mě hotová tříšť neurovnaných a, neodbytných myšlenek. Zejména o odlišnosti myšlení mého a jejich, aniž bych bral na zřetel diskrepanci v postavení a základních existenčních otázkách.

Nedovedu si už vůbec představit, že bych měl být zbaven věprávnosti uvažování a stádně musel naslouchat a poslouchat výklady, s nimiž nesouhlasím a o jejichž scestnosti jsem přesvědčen, když jsem se k tomu už jednou dobral. Navíc je ještě

reprodukovat a zdůvodňovat či se snažit se s nimi ztotožnit!

Bývá, bchužel, zvykem, lidi škatulkovat, zařazovat je jednou provždy do nějaké přihrádky a nepřihlížet k jejich vývoji, snaze vymanit se z okovů překonaných šablon a premis. A když, tak jen při přerazování do jiných přihrádek, kde jsou stigmatizováni odpodlíci, zrádci a jiná nepohodlná havěť pro každý establišment a každého, kdo se umí dívat jen černobíle. Třeba proto i na reformisty, katolíky, demokraty apod., a to jen proto, že se někdy někam zařadili a něchtějí vypadat, jako že převlékají kabát, když se to hodí, a vnější okolnosti, bez patričné instrospekce, to vyžadují.

Ty tváře z televize na mě udělaly dojem otupělosti a lenosti. Lenosti myslet a domýšlet důsledky činů i nehybnosti a stagnace, byť pod rouškou manifestované dialektiky a revolučnosti. Třvat na tom, jak se jednou naučili věci a události posuzovat, věřit jim, jak jim byly některé názory, či spíše poučky podsunuty a naservírovány, bez vlastnosti kriticky od nich odstoupit, zbavit se jich, když se pozná, že jsou mylné a dokonce zavádějící. Anebo budou majitelé těch tváří bez rozmyslu říkat opak toho, co říkali chvíli předtím, jen když k tomu dostanou pokyn? Jen aby předčasně nebo pozdě nevybočili z řady a něrekli něco, co se ještě nebo už nenocí?

A tak budou klidně otiskovat výzvy nepřemýšlivých, že si republiku rozvracet nedáme, ale vůbec se nezamyslí nad tím, že třeba už ta republika rozvrácená je, a že ti, kdo ji rozvrátili, se k tomu nechtějí přiznat a tím méně to ~~zavádějí~~ poctivě a do všech konsekvencí napravit. I když to většina občanské veřejnosti tak cítí a čeká na to. Dokonce to otevřeně začíná i požadovat. Zklamaneč ovšem čte a poslouchá nové přívaly frází a stupidit, které rozhojňují a dotvářejí ~~zámou~~ konstrukci vnitřního nepřítel, který chce vše destruovat a destabilizovat, působí chaos a neštítí se i teroru, a jehož obraz musel být vytvořen a prezentován světu /především sousednímu/, aby načasovaně zdůvodnil nemožnost změny tvrdého kursu, hlubší demokratizace a liberalizace, skoncovavší s neostalinskou a brežněvovskou zátěží, nepřitažlivým haraburdím, včetně personálního. Tím více, že pomluvami bez možnosti odpovědi a obhajoby, a ještě účinněji brutalitou a brachiální silou lze vyprovo -

kovat nejen předpokládaný odpor, ale také hysterii a psychózu strachu i různých nízkých vášní a pudů, a zároveň demonstrovat moc s její legitimitou, která sice nemůže otevřeně říci s Ludvíkem XIV., že stát je on, ale dává najevo, že jí patří, že se nevzdá toho, co bylo jednou usurpováno. Každou kritiku vad a zrádnosti, i jejich vykonavatelů a inspirátorů, považuje za útok na stát, na socialismus. A taky i potencionálním nespokojencům a opozičnickům předem ukázat, kde co by je čekalo, kdyby se někdy nahlas a vehementněji ozvali, dovolili si rozhodněji nesouhlasit s nějakým nepopulárním opatřením, třeba v ekonomice.

Slova o čelení rozvratu a rozvratníkům je slyšet od těch, kteří je vyslovovali před čtyřiceti, třiceti ~~tax~~, dvaceti i deseti lety, tedy v dobách, kdy mezi rozvratníky byli zahrnováni i budoucí prezidenti a od těch, kteří soudili, pak rehabilitovali a pak zase soudili a soudí, pomlouvají, provokují, potlačují. Čtenáře novin pak nepřekvapí i takové informace, jako byly ty o odhalení cikána, který oznámil, že se chce upálit a sympatizuje s Václavem Havlem, nebo o výbuchu u radnice v Ústí nad Labem. Jen si říká, jací jsou ti naši kriminalisté kabrňáci, když už na samém počátku pátrání znají pozadí a motiv činu, stejně jako výhrážky vedoucí k přerušení provozu metra. Jen čekají, až bude sděleno, že výpravčí, který zavinil srážku vlaků v Rudné, sympatizoval s Chartou 77. Ovšem výsledek mnohých záměrů, byť promyšlených, bývá opačný.

Stále před sebou vidím ty trochu apatické tváře bývalých kolegů a cítím, jak z nich /ale i jiných/ vyzařuje naučená netolerantnost k jiným lidem a jejich názorům, ignorace a indolence ke skutečnosti, lícoměrnost, c níž po léta živené nenávisti k opravdovým hodnotám demokracie a humanismu i k jejich nositelům, budou klidně připomínat T.G. Masaryka a zapomínat přitom, že právě on spatřoval smysl demokracie v diskusi a slušnosti. Tolerance a úcta k jednotlivci, respekt k jeho důstojnosti a svobodě, tedy základní občanská práva, akcentovala Velká francouzská revoluce a Komunistický manifest musel zdůraznit, že svobodný rozvoj každého je podmínkou svobodného rozvoje všech. A kladu si otázku, mohou-li, když je jim vlastní židle a post bližší, pochopit, co doba a lidé žádají, změnit způsob svého

nazírání a jednání a dát za pravdu tomu, co je evidentně v rozporu s tím, s čím jsou spjati svou kariérou, jíž se nechtějí vzdát, stejně jako navyklé nenávisti k jiným, animozity ke všemu, co zavání opravdovou změnou, zrušením výsad a monopolismu, co je daleko od skutečného demokratismu a pluralismu. Musí jim naskakovat husí kůže z toho, kž čemu dochází v Maďarsku a Polsku, o čem se mluví a píše v SSSR. A tak se nelze divit jejich nervozitě a hysterii, která se u nich a jejich bossů projevuje.

Nejsou však všichni novináři stejní, objevují se i stateční a neúplatní, jdoucí neochrozně za pravdou i v oficiálních časopisech. Přesvědčil mne o tom např. obsáhlý článek J. Veika v Mladém světě č. 7, v němž popisuje otřesné události kolem skládky jedovatého odpadu na haldách kladenské Poldovky, který způsobil vážné škody na zdraví mnoha dětí. Nejoťresnější na tom je vyličení chování všech funkcionářů národních výborů a odpovědných intsitucí, kteří dávali přednost tomu, vše ututlat a snad nějak zaretušovat podobu systému, který něco takového dovolí a umožní. Snad jim je milejší nějaké abstraktní "klidno" než zdraví a životy lidí, dokonce dětí. Člověka jímá hrůza, když to čte. A také vztek. Vztek na to, že není možnost více burcovat proti letargii a apatii lidí, těch mlčících a stojících stranou nebo i podléhajících oficiálním žvástům. Často jen z pohodlnosti.

Nevím, nejsem-li konzervativec, když si myslím, že je nutno pomáhat lidem k prozření a že není dobré stavět cokoli na nenávisti anebo i lhostejnosti k jiným, a to z nejrozmanitějších důvodů, ať rasových, třídních, etnických nebo konfesních, a že křesťanské desatero jako kodex prověřených mravních postulátů je nosným programem slušných lidí naší civilizace, ať mají na podstatu světa a jeho pohyb jakékoli názory a vysvětlení. Za neslušná považují taková slova, jako jsou renegát, zrádce, kontrarevoluce a podobná známkující a osočující, často málo smysluplná. Nevím, jsem-li revolucionář, když si myslím, že mnohé revoluce byly zbytečné, že k jejich výsledkům by se dospělo povlně, evolučně, sice pomaleji, ale bez zbytečných obětí a následných retardací. Myslím si ale, že jsem demokrat a socialista, když předpokládám, že globální problémy lidstva je třeba řešit kolektivně, aby nebyl nikdo krácen ve svých právech a záj -

mech, zejména na úkor druhého, a když tvrdím, že je třeba jednoty demokracie a socialismu a že je na čase překonat rozkol v dělnickém hnutí z doby po první světové válce, a když historie uplynulých sedmdesáti let dala za pravdu sociáldemokratismu a většině těch a většině těch, kteří poukazovali na jednostrannosti a pak i zrádnosti a zločiny komunistů stalinského ražení. Snad všechny kritiky jejich počínání byly potvrzeny jako platné a speávné a dnes jsou oficiálně na mnohých místech jen znovuobjevovány a opakovány. Jen si ještě kladu otázku, zda si to jsou kompetentní lidé schopni přiznat a připustit, že nemají vždy pravdu jen oni, ale mohou ji mít i ti druzí. A podle toho i jednat a nečekat, až to rozsoudí historie. Jaou pak ale ještě kompetentní a odpovědní, důvěryhodní?

Dialog je nutný a nelze z něho nikoho eliminovat. Třeba ho vést s tím, kdo je ho schopen, přáje si ho a má v něm co říci. Nestačí se ho však jen zúčastnit a nebrat v úvahu názory a argumenty, jež mi nejdou pod fousy. Apriorismus byl vždy ke škodě, stejně jako neochota brát na vědomí realitu a bránit nutným změnám. To už je ale hra se slovy a zbytečné spekulování a mentorování.

Ať už jsem jakýkoli a ať jsem zařazen kamkoli, chci být svůj, bez ohledu k čemu se hlásím a co vyznávám, kam rámcově patřím. Člověk musí mít svou víru a ideál /ne ideologii/, své pochybnosti a fungující svědomí. Tak, aby bylo v souladu s konfesijním vyznáním, které vyjádřil stručně R. Descartes ! Cogite, ergo sum.

P.S. Když něčemu nerozumím a neznám to, nechytračím a nestydím se za to. I své omyly přiznám a zkoriguji. Rád vezmu do ruky slovník nebo encyklopedii. I_ntelektuální lenost považuji za nadmíru škodlivou, protože žít znamená myslet.

Praha 10.2.1989

15. března 1939 byl tragickým vykřičníkem za Mnichovem 1938 a **znamenal** další otřes v životě české společnosti, když se z toho záříjového ještě nevzpamatovala. Umocnil a prohloubil destrukci stávajících hodnot, pocity zoufalství a beznaděje i hledání příčin a kořenů národní tragédie. Znamenal však i jisté uvolnění a vyjasnění situace jejím vyhocením a jednostranným vymezením. Vedle deprese a nejistoty z toho, co bude dál, zaktivizoval i ty nejdůležitější vlastence a nejangažovanější demokraty. Rodilo se hnutí odporu. Na bázi uvědomělého antifešismu i obranného protiněmeckého nacionalismu.

Je dobré, že i v oficiální historiografii se fenomén odboje začíná ~~bedněji~~ ~~tragičtěji~~ ~~závažněji~~ ~~zpracovávat~~ ~~zjednodu-
číná~~ hodnotit a interpretovat objektivněji, zřetelovat se zjednodušeného, jednostranného a černobílého pohledu, bránícího poznat a pochopit všechny složitosti a rozpornosti odboje, jeho mnohovrstevnost a celistvost. Bez eliminování jedněch a vyzvedávání druhých. Průlomem to i do jednání nedávného 6. sjezdu čs. historické společnosti,

Objektivní poznání významu odboje a vůbec celé etapy druhé světové války v našich nejnovějších dějinách vyžaduje nezeužitý pohled i na jednotlivé jevy, události i jejich protagonisty, snahu pochopit nejrozmanitější modelové situace i jejich deviance, které vypovídají o různorodosti postojů a smýšlení s jednáním profilujících osobností v různých dějích, o mnohoznačnosti, v níž se často stírají či překrývají hranice mezi kolaborací a odbojovou aktivitou. Tím více pak mezi nimi a rezignací či ~~pasivní/věštlí-
ný~~ či pasivitou většiny, které jako i jiná univerza měly své nezastupně, spektra zabarvení a zdůvodnění. Nešlo při tom vždy jen o vědomý oportunistus a zbabělost, ale také o jistá realistická východiska, možnosti a manévrování mezi tím, co kdo chce a co může, na co má sílu i podmínky k přežití, aniž by bylo vše posuzováno jako nečestné úmysly a nízké pohnutky. K takovému zvažování je nespočet známých příkladů.

Generál Eliáš byl hlavou vojenské odbojové organizace Obrana národa a současně předsedou protektorátní vlády. Dr. Ladislav Feierabend byl ministrem této vlády a zároveň jedním z představitelů Politického ústředí. Jeden skončil na hitlerovském popravišti, druhý v londýnském exilu. Mnoho představitelů protektorátního establišmentu se nějakým způsobem podílelo - platí to zejména pro počáteční dobu okupace - na některých akcích odboje, domácího i zahraničního, bylo s ním ve spojení, či ho různými cestami podporovalo. Je nutno ovšem brát v úvahu různou míru i vývojové

~~možností~~/ odlišnosti daných etap vývoje existence protektorátu a nacistické moci v něm. Zejména je však nutno mít na paměti, že procento obyvatelstva, které se aktivně podílelo na činnosti odbojové fronty se zhruba rovnalo procentu těch, kteří aktivně kolabovali. V odbojovém finále bylo dost takových, kteří pracovali ve ~~úřecholných~~ protektorátních institucích, třeba v Národní odborové ústředně zaměstnanecké, zúčastňovali se nacistických společenských podniků a při tom zkládali ilegální Ústřední radu odborů. Četní protektorátní činitelé podpořovali odboj finančně nebo poskytováním důležitých informací zpravodajského charakteru.

Tak je asi třeba přistupovat také k hodnocení Baťova koncernu, a ne jen ze druhé světové války. V naší zemi, která nemá velkou tradici moderního podnikání, bychom měli mít v úctě firmu Baťa, především pro její průkopnictví, byť bychom věděli, že se řídila zákony kapitalistického trhu, protože to jinak ve své době nešlo a byli bychom rádi, kdyby dnes některé naše podniky takto fungovaly a prosperovaly. Baťův koncern nejenže zaváděl moderní metody vědeckého řízení a špičkovou technologii, ale jako nemnohý pomáhal po r. 1918 industrializovat Slovensko, vychovávat kvalifikovaný personál, vytvářet solidní sociální a kulturní klima v místech svého působení, jak o tom koneckonců svědčí i živý podnikatelský duch na Zlínsku, jehož příkladem jsou Slušovice. Každé podnikání má své stíny, které však nemohou setřít dominující zásluhu. Tak je nutno přistupovat i k roli firmy za druhé světové války. Jan Baťa jistě vydělával na kolaboraci a válečné konjunktře, ale Tomáš a četní další představitelé vůdčí činitelé a zaměstnanci koncernu účinně pomáhali odboji, pomáhali ho organizovat a zejména financovat, a to jak doma, tak v zahraničí. Je např. i dobře známo, že když byla koncem roku 1938 úředně zakázána činnost KSČ a legální vydávání jejího tisku, byla to firma Baťa, která prostřednictvím svého obchodního a technického oddělení, v jehož čele stál známý národohospodář ing. Hugo Vavrečka, odkoupila od KSČ rotočku a další tiskárenské zařízení pražské tiskárny Rudého práva. Byla to transakce pro KSČ velmi výhodná, už i proto, že byla provedena včas a rychle, jinak by hrozilo, že by majetek KSČ propadl exekuci. Takto získané a nemalé finanční prostředky mohly pak být užity k budování ilegální stranické sítě.

Připomínám to jaksi na okraj smutného výročí událostí, k nimž došlo před půl stoletím, ale také na okraj nestoudných článků Rudého práva o Václavu Havlovi a o tom, jak špatně si vychoval své předky, konkrétně svého dědečka Vavrečku. Byl prý v dobrých vztazích s nacistickými mocipány, jak to má dosvědčovat fotografie z

jakéhosi banketu ve Klíně. Takových dokladů o nejrůznějších liddech by se našlo velmi mnoho a každý historik ví, jak bylo nemožné fungovat v protektorátních strukturách a nebýt přitom v kontaktech s nacistickými institucemi a jejich pracovníky. Kolik dnes uznávaných osobností našeho veřejného a kulturního života vesele hajlovalo při různých příležitostech, jako byly např. přísahy nad raňví R. Heydricha, zúčastňovalo se ~~na~~ různých povinných podniků a parád, propagačních akcí, jako byly např. proslulé zájezdy na Ukrajinu. Nejde dnes při tom o obhajobu či omluvu takového jednání a počinání, ale o jeho vysvětlení bez vytrhávání jednotlivin z dobových souvislostí a nehistorického, instrumentálního zneužívání.

Stejně tak to platí např. o zednářském Rotary klubu, jehož předsedou byl ing. Václav Havel, otec slavného dramatika, připomenutý ~~ty~~ v článku Rudého práva z 23. února. Mnoho jeho členů působilo v odboji, dokonce velmi levicového režení jako byl Petiční výbor věrní zůstaneme. ⁴ Kolika těch diskusních kroužků protektorátních úředníků typu Drázy, dr. J. Kratochvíla se dostávalo odboji cenných zpravodajských informací a materiálů! A nejinak nečernobíle, nelze spravedlivě psát o počinání filmového podnikatele Miloše Havla, strýce odsouzeného. Těžko si lze představit fungování Lucernafilmu ve vzduchoprázdnu, nezávislého na protektorátní a okupační realitě, bez losjálních kontaktů jeho majitelů s mansžerů s vládnoucí mocí. Bylo asi nemožné zamezit návštěvě K. H. Franka ve filmklubu nebo zabránit, aby si gestapo nezřídilo v budově Lucerny konspirační kancelář, když takových bylo na nejrůznějších místech naší vlasti desítky. Faktem ovšem je, že se Havlům podařilo zachránit filmové ateliéry před nacisty i před vlajkaři a uchovat je v českých rukách a tak umožnit, aby se v nich mohly natáčet filmy, které svou vlasteneckou tematikou záslužně pozvedly české národní povědomí v moři germanizace, což bylo náplní práce i všech odbojových složek. Není bez užitku připomenout slova generála Eliáše, která pronesl v r. 1939 na schůzce s českými filmaři, jimž kladl na srdce, aby si byli vědomi toho, co se stalo: "Víte, že se to stalo proti vůli tohoto národa. Uvědomte si, že záleží na každém jednotlivci, jak se bude chovat a jak se bude bránit. Držte pohromadě, bojujte! Český film musí stát dohromady, hajte si samostatnost v rámci možností a bojujte za českou věc." - Této schůzky se účastnil i pan Miloš Havel a snažil se jimi řídit. Nejen bezprostředně po odchodu z Kolovratského paláce, kde byla vyřčena, ale po celou dobu války.

Dnes v éře televize si asi leckdo nedovede představit, jaký

význam, přímo národně buditecký, měla česká řeč, znějící z filmového plátna, pronášená navíc známými českými umělci v rolích mnohých historických postav. Dodnes patří četná díla z produkce Havlova Lucernafilmu k těm nejhledanějším filmům pro pamětníky a právem patří do pokladnice české kinematografie. Již tím, že byly dílem předních tvůrců.

Dostatečně je známa vzájemná spolupráce a solidarita všech českých filmařů a značná jejich účast v odboji. Vladimír Venčura mluví za všechny. Na Berrandově byla odbojová aktivita velmi intenzivní, napojená i na ilegální síť KSČ, jak to bylo u skupiny Vojtěcha Trapla. Miloš Havel o tom bezpochyby věděl. Věděl rovněž že mezi filmaři vznikají pozoruhodné projekty znárodnění kinematografie po osvobození, které se dostaly i do rukou košické vlády. Nejenže o nich věděl. Solidarizoval se s nimi a když hned 10. května 1945 přišli za ním, že je třeba projekty uvést v život, předal ateliéry a celou firmu v pořádku do nových rukou. Do rukou čs. lidově demokratického státu a jeho zmocněnců. Dávno před zestátnovacím dekretem. Jen jedovitou slinou bylo možné hanebně napsat, že rodina Havlů si "včas opatřila dobrozdání od některých kulturních osobností, dosvědčujících jejich vlastenecké postoje". Za očistění Miloše Havla, nařčeného v poválečné vlně rozbouraných vášní a rekriminací, se vehementně postavil především básník Vítěslav Nezval a mnozí další umělci, které M. Havel doslova živil a zachránil je před totální nasezením, když jim např. vystavil smlouvy o práci na scénářích. Patřili k nim nejen dramaturg Lucerna filmu Václav Řezáč, ale i Jan Drda, Karel Nový a desítky dalších. Nezval se Havlovi dokonce podařilo díky jeho stykům s okupačními prominenty vyrvat ze spárů gestela a na čas utránit před transportem Oldřicha Nového. Z režisérů spolupracoval s M. Havlem především O. Vávra, který v jednom svědectví označil svého bývalého šéfa za vlasteneckého kapitalistu a dobře ví, jak to všechno bylo. Uchovat uvedené umělce a mnohé další z řad spisovatelů, režisérů, herců a jiných, udržovat pomocí filmového plátna vědomí národní kontinuity a národního sebevědomí před nacistickým běsněním, realizací germanizačních plánů konečného řešení české otázky, byla ještě nezanedbatelná hodnota na místě vah poválečného hodnocení české kultury v době národně osvobozeneckého zápasu proti fašismu. Mohli by o tom ovšem vypovědět zasvěcenější. A nejen historikové ale i přemí pamětníci, kteří ještě žijí a neměli by mlčet. Tím více, že bezpochyby i znají rodinný původ např. Karla Marxe, Bedřicha Engelse či V. I. Lenina.

Praha, koncem února 1989

Redakce T V O R B Y

Jaroslav Čejka, šéfredaktor

Praha 4. února 1989

Soudruhu šéfredaktore,

ve včerejším Rudém právu byla Vašemu diskusnímu příspěvku ze setkání pražské kulturní fronty s předními funkcionáři věnována největší publicita. Už tento fakt by Vás měl vést k zamyšlení, proč tomu tak je. Neznám bohužel celý Váš příspěvek a tak se pokusím stručně komentovat dvě myšlenky, jež byly publikovány.

Hovoříte o M. Jungmannovi a S. Machoninovi, jako o osobách, jež negují práci vás vědců. Mohu Vás za svoji osobu říci, že si velmi vážím obou. Četl jsem jejich kritiky a recenze v šedesátých letech, čtu je i dnes, bohužel jen v samizdatu. Byli vždy tvrdí, nekompromisní, ale objektivní. Proč jste neuvedl ve svém příspěvku, že stejnými měřítky hodnotí kulturu, vytvořenou jak v exilu, tak i v samizdatu. /viz např. kritika M. Kundery/. Občas autorům jde zřejmě o to, aby naše kultura byla skutečnou kulturou a ne odverem, jak ji tvoří řada dnešních "národních i zasloužilých umělců". Převážná část z nich obdržela tyto tituly nikoliv za svou práci, ale za tzv. "angažovanost". Každý v národě to ví.

Váš diskusní příspěvek v R.P. končí takto: "Proto je třeba podle mého názoru vždy přemýšlet o tom, pod co člověk připojuje svůj podpis, jestli opravdu hovoří za sebe a komu chce svá slova adresovat." Myšlenka beze sporu správná. Ponechávám stranou Vaše zjevné podceňování intelektu signatářů dopisu. Tád bych se Vás ale při této příležitosti zeptal, zda jste věděli, pod co jste se podepsali začátkem r. 1977 při tzv. Antichartě. Znali signatáři Anticharty její autentický text? Vládnoucí vrstva dovékla do Národního divadla elitu tohoto národa a před zrcem celého národa jí donutila podepsat protest proti něčemu, co neznali, neznali a co jim bylo předkládáno k věření placetými agitpropčičky, z nichž mnozí za to dostali svou odměnu ve formě různých titulů. Tyto účastníky jste zesměšlili, urazili, zacházeli s nimi jako s hlupáky. Mnozí účastníci si to osobně přiznali, že protestovali proti něčemu, co neznali. Přiznali rovněž, že nenešli v sobě dost občanské statečnosti k odmítnutí podpisu. Věděli, co to obnáší. Není proto soudruhu šéfredaktore dobré mluvit dnes v domě oběšenecově o provaze.

Vážím si těch lidí, kteří našli v sobě odvalu říci mocným této země "už dost bezpráví. Jsme plnoprávní občany této země. Chceme dialog a ne monolog." Doc Ing. Rudolf Zukač CSC

Komentáře z maringotky

/Zaznamenáno na stavebách v Praze a okolí/

Kdyby chtěl někdo položit, k sv. Václavovi bombu, tak to ~~musí~~ třeba pochopím. Ale kytku? /Jerábek, asi 40 let, KSČ, Praha/

Náhodou to udělali výborně! Místo jedné pietní vzpomínky, která by na tom plácku pod Václavákem proběhla v klidu za hodinku nebo dvě, vykoledovali si šest velkých demonstrací po celém Václaváku a okolí! /Železobetonář, 48, Pardubice/

Šel jsem do Alfy na "Císaře" a než jsem stačil z kapsy vytáhnout pozvánku a vstupenku, už jsem dostal školení pendre - kem! Tak už teď vím, co je to ta glasnost a demokratizace... Slzák a psi a vodní děla, to jsou fakt ty nejlepší argumenty! To je dialog jak stehno." /Stav. zámečník, 22, Praha/

Na co pořád tahali ty štíty z plexiskla, když proti nim nikdo nehodil ani šutr? V Koreji nebo i v té Vídni si demonstranti berou na policajty hole a kameny a láhve s benzínem - tohle se stát na Václaváku, tak ti šílenci v bílých přilbách snad začali strílet do lidí!" /Řidič tetry, 35, Praha/

Já si myslím, že ve vládě a hlavně ve vnitru sedí nějaký moc mazaný disident a dobře jim radí! A Hlas Ameriky nebo Svobodná to pak mají bez práce - tu protisocialistickou propagandu za ně obstarají naši policajti." /Důchodce, Benešov/

To z nás už dělají dočista blbce - nebo si fakt myslí, že jsme slepí a hluchí a neumíme počítat do pěti? Že se tady v Čechách něco dá utajit a že se tady jde ze všeho vyhat?.. Podle mě bylo nejsprávnější to skandování "Gorbačov to vidí!". Jenže když on má plné ruce práce doma..." /Zedník, 29, nad RP/

Ale volat "Jakeš ven!" nebo "Štěpán ven!" - to je blbost. Ani Biřák neměl odcházet do penze! Kdepak, já bych je naopak prosil na kolenu, aby se na těch svých židlích drželi za každou cenu. Nikdo to líp ke krachu nedovede. A to je asi ten nejspolehlivější způsob, aby u nás začala ta fakt revoluční přestavba..." /Betonář, 35, Praha/

Boli sme tam /na Václavském/ obidvaja a žiadneho pankáča alebo chuligána sme nevideli, ale tých dvoch vlasáčov v televízii sme spoznali, tí tam boli už v októbri... Možno dostávajú honorár od televízie aj od žandárov." /Svářeč, Košice, 45/

V Budapešti mohli Maďari položit Palachovi kytici - a dokonce k jejich památníku hrdinů... A my doma ne? A to nás i ti Maďari před dvaceti lety "osvobozovali od kontrarevoluce"... To se mi snad jenom zdá..." Jerábek, 48, Praha 7/

Ioni na Škroupáku to trvalo přesně hodinu, tak jak to národní výbor povolil, a nikdo z nás nepošlapal ani travičku, natož ten květinový záhon uprostřed - a v klidu jsme se rozešli. To jen estébáci s kamerama šlapali klidně přes... A ve středu na Václaváku, když se do toho věbáci nemontovali, tak se to taky v klidu rozešlo, žádná doprava ani distribuce

nebyla narušená.

/Strojník, 35, Praha/

To bych rád věděl, kolik nás ta "válka na Václaváku" stála peněz - z našich kapes? I ten pendrek si ještě musím sám zaplatit, vydělat si na něj!"

/Bagrista, 56, Praha/

Když začneš zpívat Kde domov můj, tak pěkně dostaneš studenou sprchu z vodního děla, aby se s vzpamatoval, komu že ten domov patří!... A potom tě ještě v noci vyvezou někam za Mníšek nebo za Benešov a tam tě vyhoděj bez dokladů a bez peněz, abys o tom měl cestou domů čas přemýšlet.

/Tesar, 25 let, evangelík, Příbram/

Ale co, nic nového pod sluncem... Takovouhle pendrekiádou se přece s náma loučil i Novotný. Tenkrát před osmašedesátým to začalo na Strahově, když studáci pochodovali se svíčkama po Praze, že jim na kolejích zhasínají elektrinu. No a takhle se s náma loučejí Brežnevovi pohrobci. /Svářeč, 56, Praha/

Prohlášení O B R O D Y a jeho kritikové

K 15. II. 1989 se ustavil a evropské i naší veřejnosti představil Klub za socialistickou přestavbu "Obroda". Asi 120 signatářů vydalo programové prohlášení, informaci o cílech klubu, zaslano zahraničním komunistickým, socialistickým a sociálně demokratickým stranám a informativní text pro hlavní evropské agentury se seznamem asi 70 signatářů.

Již ve čtvrtek 9. II., tedy skoro týden před ustavením klubu proti němu zaútočili při setkání s pracovníky masových sdělovacích prostředků generální tajemník ÚV KSČ M. Jakeš a člen předsednictva a tajemník ÚV KSČ J. Fojtík, kteří zřejmě příslušné texty získali od pilných pracovníků StB. V den publikování základních dokumentů Obrody, 15. II., přineslo Rudé právo text zástupce šéfredaktora R.P. J. Kojzara pod titulem "Obroda, ale čeho?", kde autor s obvyklou již resancí obsah prohlášení zkresluje a napadá jako protistranický dokument.

Vzápětí nato přinesl londýnský rozhlas více kriticky komentující než objektivně informující text o obsahu prohlášení Obrody z pera Karla Kyncla, v r. 1968-69 člena MV KSČ v Praze, dnes exulanta a redaktora v Anglii. Potom týž autor komentoval prohlášení ve stejném duchu ve Svobodné Evropě a snad i jinde. Soudím, že uvedená vystoupení byla - každé svým způsobem a z diametrálně protikladných politických pozic - n e o b j e k t i v n í.

Proto považují za své právo a povinnost jako jeden ze signatářů "Prohlášení" formulovat v o t e v ř e n é m d o p i s e své výhrady k vystoupení výše jmenovaných autorů.

Dle J Kojzara se signatáři "Prohlášení" prý pouze "vydávají" za předchůdce sovětské přestavby tím, že se hlásí k "dubčkovské" polizice, formulované v Akčním programu KSČ z dubna 1968"; ve skutečnosti však vystupují proti vedoucí společenské roli strany, tím pak z pozic protistranických a žádný dialog s nimi není možný. - Naopak, K. Kyncl z přihlášení se k Akčnímu programu z dubna 1968 vyvozuje právě opačný závěr, že starou tezi o vedoucí společenské roli KSČ, jež je v A- programu /v poněkud liberalizované podobě/ obsažena n e o p o u š t ě j í ! Tím setrvávají na beznadějně konzervativní politické platformě.

Nuže, pánové a přáteli, měli byste náš text číst méně předpojatě a raději s větší pečlivostí a bez pragmaticko - a propagandisticko- politických příměsí jakéhokoli politického směru.

V textu prohlašujeme, že n a v a z u j e m e /nikoli přejímáme!/ jak na pokrokové tradice, tak na "dubčkovskou politiku

formulovanou v Akčním programu KSČ z dubna 1968, jejíž zásadní myšlenky podnes neztratily na své inspirující síle." Dále čerpáme poučení "z dnešní přestavby v SSSR" a navazujeme i na "zkušenosti a úspěchy, dosažené ve prospěch lidu socialistickými, demokratickými i některými komunistickými stranami v západní části našeho kontinentu. "

Čímž se rozumí, K. Kyncl, že mj. navazujeme na demokratické a socialistické tradice sociální demokracie, vyjádřené již na jejím ustavujícím sjezdu 1878 v Břevnově, v boji za všeobecné hlasovací právo v Rakousku 1905-7 a později, jejíž po jejím boku vedl i T. G. Masaryk; na její demokratickou i sociálně pokrokovou politiku v první republice; na Petiční výbor "Věrní zůstaneme" z období druhé světové války.

Ovšem - a nikterak se za to nehanbíme - navazujeme také na ~~naš~~ nesporné pokrokové antinacistické předválečné orientace komunistických stran na jednotné a lidové protifašistické fronty i na takovéto fronty odbojové- válečné. Není náhodné, že náš text mj. podepsali účastníci národně- osvobozeneckého boje za války, Božena Katrin - Smrkovská, Josefa Slánská, Blažena Kolmistrová, Marie Urbanová, Vojtěch Mencl, či synové hrdinů protinacistického zápasu Richard Urš, Karel Elznic a Vladimír Kolmistr.

Navazujeme na specifickou národní a demokratickou cestu k socialismu bez tzv. "diktatury proletariátu" sovětského typu/ve skutečnosti diktatury byrokratických komunistických sekretariátů/, tak, jak byla proklamována i realizována v létech 1945- 48, dokonce čelnými funkcionáři KSČ v čele s Gottwaldem. A - žel - pod vlivem stalinismu opuštěna a ztracena. Ke škodě L I D U Ź i socialistického hnutí v Evropě i ve světě. Tedy navazujeme na revoluční závodní výbory typu pozdějších rad pracujících, na Národní frontu, chápanou jako partnerskou demokratickou a socialistickou spolupráci s e m o s t e t n ý ch politických subjektů, tedy stran a zájmových organizací /nikoli s vůdčí rolí komunistů v Národní frontě a s rolí ostatních jejích složek, jakožto pouhých "převodových pák" vůle stranických aparátů. /

K. Kynclovi by pak bylo potřebné připomenout to, co ostatně důvěrně zná: Akční program KSČ doopravdy znamenal n o v o u s p o l e č e n s k o - s y s t é m o v o u k v a l i t u , která nikterak - ani v teorii ani v praxi - neustupovala za dnešními, rovněž progresivními, procesy v SSSR, Maďarsku, či Polsku.

Nekomunistické strany tvořily své s e m o s t a t n é programy. Odborářské, mládežnické i jiné zájmové organizace se zbavily nedůstojné role "převodových pák" KSČ . Parlament se stal

skutečným kontrolorem výkonné moci. Moc soudní získala nezávislost na moci výkonné. Parlamentní frakce stran i zájmových organizací nebyly svými vedeními zavazovány k jednotným postupům, jako tomu bylo až dosud. Poslanci byli odpovědní především svým voličům a nikoli organizacím, jež jejich kandidatury podporovaly. Nikoli teprve v prohlášení O B R O D Y, nýbrž již v Akčním programu KSČ čtete: "Monopolizovat socialistickou státní moc nemůže ani jediná strana, ani koalice politických stran, musí k ní mít přímý přístup všechny politické organizace lidu. KSČ bude všemi prostředky rozvíjet takové formy politického života, které zajistí projev přímého hlasu a vůle dělnické třídy a všech pracujících na politické rozhodování v naší zemi." - Tedy zřetelná orientace nikoli pouze na nepřímou vícestraničnou demokracii, jak je tomu na Západě, nýbrž na přímou demokracii - lidovou se - m o s p r á v u! /

V. Kyncler uváděná partie o vedoucí úloze strany, jakožto záruce pokrokového socialistického vývoje rozhodně odmítá stranickou nadvládu nad společností. Zdůrazňuje naopak, že strana musí "oddaně sloužit" jejímu svobodnému, pokrokovému, socialistickému vývoji. Svou autoritu si nemůže vynutit, ale musí ji neustále získávat svými činy. Svou linii nemůže prosezovat nařizováním, ale prací svých členů, pravdivostí svých ideálů". - Kolego a příteli K. Kyncler, tohle není jen mírná liberalizace, jak tvrdíš bez argumentace Ty. To je kvalita tivní proměna v chápání společenské role strany!

Dále nechápu, jak můžeš v komentáři k prohlášení tvrdit, že se signatáři přihlašují k marxismu, když z našeho dokumentu zcela zřetelně vyplývá, že se hlásíme k dědictví celých pokrokových demokratických i socialistických pohybů a zkušeností lidstva. Tedy jistě také k marxismu. Já osobně soudím, že k jeho cennému metodologickému odkazu, nikoli k jeho teorii //!/, která ve své podstatě není ničím víc, než výstižnou, fundovanou kritikou kapitalismu volné soutěže z poloviny 19. století! Ničím více!

Opíráme se též o "všelidské hodnoty, zejména evropské civilizace od antiky přes křesťanství a osvícenství, až k modernímu demokratismu" - Hlásíme se nikoli k jakémusi "eurokomunismu", nýbrž k eurolevici. A preferujeme jednoznačně demokratický socialismus proti antisocialistickému stalinismu!

To znamená, že zaujímáme pozice socialistických, sociálně demokratických i některých komunistických stran, tedy pozice politického pluralismu, přičemž ovšem dáváme přednost procesu socialistické samosprávy lidu oproti procesu tvorby, působení, vzájemného soupeření dvou či více politických stranických elit.

Netrpíme tudíž častými iluzemi o dokonalosti oné demokracie, jak se vyvinula v západní či severní Evropě a v severní Americe. Ostatně jsem se kupř. nejednou ztotožnil s podstatou názorů Američana Millse v kritické knize "Mocenská elita".

Kritikům domácím pouze připomínám, že v létech 1968-69 také formálně souhlasili s výše uvedenými i jinými pokrokovými postuláty Akčního programu KSČ/ kupř. se zrušením kádrového stropu pro nestraníky, s upuštěním od ideologického monopolu strany, s rozvojem zcela svobodné kultury a j./.. Takže podle měřítek, která po dvacet let až dodnes hlásají a represemi hodně krutě aplikují ve společenské praxi, byli i oni před dvaceti lety nedílnou součástí "antisocialistických a "kontrarevolučních", sil. "Kontrarevoluční" a "antisocialistický" je ÚV KSSS dneška, který umožňuje činnost tisíců neformálních a mnohdy doopravdy antisocialistických, ba fašistických a rasistických organizací a skupin/kupř. Bemjat/. Taková je i většina v ÚV polské či maďarské strany, kde v obou případech strany opouštějí některé své dosud monopolistické pozice ve státní moci a oddělují stranu od výkonné moci.

Ve vystoupeních našich domácích kritiků se zřetelně projevuje nechuť a neschopnost vést s námi, jako s vyhraněně socialistickým klubem dialog o dalších cestách socialistických a demokratických přeměn v Československu. Postoj k Prohlášení jen znovu stvrzuje, že naši vládcové mají velmi daleko od slov o potřebě přestavby k činům.

Nevěcná a předpojatá kritika K. Kyncl - žel - nepomáhá plodné spolupráci neformálních skupin s iniciativ u nás a zároveň nikterak nenepomáhá h l e d á n í a n e c h á z e n í n a l é h e - v ě ž á d o u c í c h k o m p r o m i s ů s m o c í , tak jak se rýsují v jednáních nezávislých politických činitelů polských a maďarských, resp. pobaltských s vládnoucími komunistickými stranami. - Na pořadu dne není, příteli Kyncl, násilná, či nenásilná likvidace vedoucí společenské role KS v zemích tzv. reálného socialismu, nýbrž postupná, neeruptivní modifikace nejhorších stalinských mocensko-politických a ideologicko-politických stránek této vedoucí role. K tomu poznámku na okraj: právě to zdůrazňuje prohlášení "Obrody", nikoli otázku nepatřičnosti vedoucí role

KS v ústavách, což kupř. akcentovali signatáři "Hnutí za občanské svobody". Vždyť historie nás poučila, že k největším zločinům a krutostem stalinismu v SSSR i jinde docházelo v době platnosti tzv. stalinské ústavy z r. 1936, kde o vedoucí stranické roli není ani slovo!

x x x

Naše domácí kritiky a protivníky plně chápu. Kritické poznámky K. Kyncl, ničím nezdůvodněné, nechápu, resp. chápu je tak, že statoržinská pozice "avec ira et studio"- s hněvem a předpojatostí by neměla mít místo v řadách lidí, snažících se zaujímat objektivní, odborně žurnalistické a vědecké pozice.

Praha, dne 20. II. 1989

Na vědomí:

Rudé právo- k rukám šéfredaktora

Ideologické oddělení ÚV KSČ - k rukám J. Fojtíka

Karel Kyncl, novinář a redaktor, Londýn

/podstatné partie osobního dopisu/

Na každou ze svých dvou rozhlasových poznámek o Obrodě jsem dostal k dispozici pět minut, což je z rozhlasového hlediska dost ženerózní. Ale naskytá se přirozeně otázka, jak jsem s tímto vysílacím časem naložil.

Do kategorie objektivního informování se jistě dá zařadit to, že jsem doslova citoval vstupní větu vašeho prohlášení, jíž jste se představili jako přesvědčení socialisté, dále jsem citoval váš názor na přestavbu v SSSR a přesvědčení, že eventuelní přestavba v ČSSR musí vést k zásadním systémovým změnám. Konstatoval jsem také, že podle vašeho názoru by tyto změny měly navazovat hlavně na "dubčekovskou politiku, formulovanou v Akčním programu KSČ", upozornil na to, co míníte konkrétně dělat /semináře, diskusní večery, Dialog, jiné publikace atd./ a zdůraznil, že hodláte o všech problémech diskutovat "v duchu kulturních lidských vztahů, občanské etiky a tolerance".

A teď k mému komentování:

V příspěvku, vysílaném v BBC jsem prohlásil vznik Obrody za další známku rodící se organizované politické opozice v Československu a současně myšlenkového rozrůžňování disentu, což jsem označil za zcela normální vývoj, který je vlastně hlavním předpokladem jakékoli demokratizace. Uvítal jsem, že občané Československa pomalu začínají mít z čeho vybírat - i když zatím jenom v oblasti nezávislých občanských iniciativ. V příspěvku vysílaném ve Svobodné Evropě jsem řekl, že vznik klubu Obroda, jehož členové se neprosto jednoznačně hlásí k socialismu, a dokonce k jeho marxistické odrůdě, připravuje Jakeše a spol. o "zásadní" argument, kterým zdůvodňují svou nechuť k dialogu s disentem. O záminku, že nezávislé občanské iniciativy v zemi jsou "vyložení nepřátelé", s nimiž žádný dialog není možný.

Vůči těmto dvěma komentujícím poznámkám jsem v Tvém polemickém článku neobjevil žádné námítky, a snad tedy mohu předpokládat, že s nimi souhlasíš.

S čím tedy vlastně nesushlasíš a proč podle Tvého názoru byly mé texty v BBC a ve Svobodné Evropě více "kriticky komentující než objektivně informující"? Zjedineho důvodu: proto, že jsem si dovolil poznamenat, že v onom dvacet let starém Akčním programu KSČ, na nějž programově navazujete, nese jedne z klíčových kapitol název "Vedoucí úloha strany - záruka pokrokového socialistického rozvoje". Konstatování tohoto nesporného faktu tě evidentně rozhořčilo. Tvrdíš, že tím vlastně dávám najevo, že setrváváte na

"bezneředně konzervativní politické platformě". Ale to já jsem přece neřekl! Naopak, - řekl jsem /v SE/ doslova toto:

"Abychom však byli spřavedliví: programové prohlášení klubu Obroda je nesmírně dlouhý dokument a v krátké poznámce je nemožné zachytit všechny jeho myšlenky. Vyjde v samizdatu i tiskem a doporučujeme jeho pozorné přečtení. Kromě chvály Gorbačovova kursu a onoho odkazu na Akční program v něm najdete i mnoho přesných postřehů o současné situaci v zemi, o její politické, ekonomické, duchovní a mravní krizi. A je tam i tato pasáž: Pokud by přestavba sledovala pouze dílčí úpravy současného systému a přitom zachovala bezvýhradný mocenský monopol komunistické strany ve všech sférách života společnosti, bude - jak jsme přesvědčeni - pokračovat stagnace a úpadek až k otevřené krizi, jež by mohla vyvolat nežádoucí společenské konfrontace. Komunistická strana musí nejen v ekonomice, ale především v politice a ideologii prokázat daleko hlubší a demokratičtější iniciativu, která povede k zásadním systémovým změnám. Co si klub Obroda pod těmito změnami konkrétně představuje, to jistě vyplyne z jeho činnosti."

Je toto stanovisko opravdu možné prohlásit - jak to děláš Ty - za "předpojaté", "nepečlivé", obsahující "pragmaticko - a propagandisticko-politické příměsi", "nevěcné", "ničím nezduvodněné", "avec ira et studio" atd?

Pročítám znovu pozorně ty své dvě rozhlasové poznámky - které dohromady tvoří pouze asi třetinu délky textu vašeho prohlášení a jimž jsi teď věnoval polemickou stať jejich společnou délku překračující - a snažím se v nich objevit kromě té zmínky o jedné z kapitol Akčního programu nějaké další důvody Tvé polemické reakce: A myslím, že jsem objevil: neprojevují v nich žádné zvláštní nadšení nad vašim programem návratu k pramenům "socialismu s lidskou tváří"; pouze konstatuju, že se koná a že praxe ukáže, k čemu to bude. A to je zřejmě v Tvých očích zejména vzhledem k mé minulosti zcela nepatřičné.

Pokud je tomu opravdu tak /a já v těch dvou odvysílaných textech skutečně nemohu najít žádný jiný věcný důvod pro Tvé rozhořčení/ pak je to jenom další známka toho, že do seminárního programu klubu Obroda by měla být co nejdříve zařazena všestranná diskuse o toleranci, vedená, jak slibujete v Prohlášení - "v duchu kulturních lidských vztahů, občanské etiky a tolerance". Minimálně za posledních čtyřicet let jsme se to neměli příležitost učit, a je to značně znát.

Nemohu si odpustit malou glosu k dvěma Tvým prohlášením:

1/ Píšeš, že "Akční program KSČ doopravdy znamenal novou společensko-systémovou kvalitu, která nikterak ani v teorii, ani v praxi neustupovala za dnešními, rovněž progresivními, procesy v SSSR Maďarsku, či Polsku" - To přece nemůžeš myslet vážně, Luboši. Akční program KSČ z roku 1968 bylo v podstatě kosmetické vylepšení dřívějšího programu, který zkrachoval, projev snahy zachránit, co se dá. Než se znova odvážíš klást ho na roveň tomu, k čemu dnes /zatím/ dochází například v oblasti pluralismu v Polsku nebo v Maďarsku, vzpomeň si laskavě na diskuse, které se tenkrát vedly v progresivním Městském výboru KSČ v Praze, kde jsme oba seděli, o "nebezpečí" obnovy sociální demokracie o Klubu angažovaných nestraníků a dokonce i o tek relativně podružné záležitosti jako byla "jednota" mládežnického hnutí.

V poslední větě prohlašuješ mé poznámky za "ničím nezdůvodněné" a píšeš, že je chápeš tak, že starořímská pozice *avec ira et studio* - s hněvem a předpojatostí, by neměla mít místo v řadách lidí, snažících se zaujímat objektivní, odborné žurnalistické a vědecké pozice". *.....

Odvažuju se tvrdit, že jsem v těch dvou vysílaných textech byl objektivní. Jestli jsem v nich byl "odborně žurnalistický" to nevím, protože nemám tušení, co to je. Ale rozhodně jsem se v nich nesnažil zaujímat "vědecké pozice": plodem "vědeckých pozic", které máš na mysli, jsou zatím jen katastrofy od Číny až po Kubu, SSSR a střední a východní Evropu nevyjímaje. I onen kdysi milovaný předmět Tvé vědecké pozice - Jugoslávie - se právě zmitá na pokraji propasti a - jak víš patrně lépe než já - zdaleka nikoli jenom z důvodů nacionalistických vášní.

Před šesti lety, těsně před svým odjezdem do exilu, jsem se v Praze zúčastnil nezávislého semináře o reformabilitě společenského systému. Prohlásil jsem tam tenkrát něco naprosto nevědeckého, totiž, že "prase se dá reformovat do uzeneho teprve poté, když se nejdřív zabije". Ale okamžitě jsem se pokoušel vrátit na "vědecké pozice", zdůrazňovat, že nejsem žádný anarchista, že si uvědomuju, že politika je umění možného stá. Nicméně jsem byl a nadále jsem přesvědčen, že jedinou cestou z marazmu je zásadní změna systému.

Na vývoj v SSSR, Polsku a Maďarsku se dívám sice skepticky /v systémech, které nemají žádná uznávaná pravidla hry, je možný zvrát v pravý opak doslova přes noc/, ale pochopitelně i s nadějí. A moc rád bych věřil, že je možná opravdová změna kvality i bez zabijačky, že je ve východní Evropě možná nějaká "španělská" odrůda změny. Ale to už se zase ocitám na nevědeckých pozicích.

Moc Tě a ostatní kamarády v Obrodě zdravím a přeju vám vše
Karel Kyncl

Milý Karle,

Tvoje polemika s mým kritickým textem, žel, znovu prokazuje Tvoji "předpojatost" a opakuje "ničím nezduvodněné" a mnou vyvrácené tvrzení, že Prohlášení "Obrody" je pouhým "programem návratu k pramenům "socialismu s lidskou tváří" ". Ve svém dopisu Ti přece dokazují, že se vůbec nikam "nevrecíme", že jenom navazujeme na pokrokové tradice minulosti, včetně, a zejména A-programu, analyzujeme naši dnešní společenskou situaci v kontextu se studiem demokratických a socialistických zkušeností dneška jak na Východě, tak na Západě. Ve svých dvou relacích z nás neprávem děláš staromily, obrácené do nenávratné minulosti. A dokazuješ to i rozsáhlým citátem ze svého vystoupení v SE a parafrází vystoupení v BBC.

1/ V textu "Prohlášení" se vůbec termín "marxismus", ani citát z některého z tzv. klasuků nevyskytuje. Naopak, klub chce sdružovat "socialisticky a demokraticky smýšlející občany bez rozdílu stranické příslušnosti. Tvé tvrzení, že se členové Obrody "hlásí naprosto jednoznačně k socialismu a dokonce k jeho marxistické odrůdě" je tedy jednak nepravdivé, jednak nepřesné. Hlásíme se naprosto jednoznačně k demokratickému socialismu a odmítáme stalinismus a "reálný socialismus" zejména v jeho dvacetileté "normalizační" čs. podobě. Nehlásíme se k marxismu, nýbrž k demokratickému a socialistickému myšlení a praxi minulosti a dneška. Od novináře-člena redakčního kruhu Listů - Časopisu čs. socialistické opozice jsem právem očekával více politického taktu, porozumění a sympatií k našemu textu téhož politického zaměření.

2/ V našem textu vůbec chybí přihlášení se k "vedoucí roli strany", což bylo těžištěm výtek předsednictva ÚV KSČ. Naopak je zde nesmlouvavě vyjádřena kritika mocenského/a nad tím si právem libuješ/ s ideologického /toho sis nepovšiml, zato předsednictvo ÚV KSČ s nelibostí ano/ monopolu KSČ. Měl bys v té souvislosti uznet, že "navazování" na A-program neznamena plné přejímání všech jeho myšlenek a navíc že tehdejší pojetí vedoucí stranické společenské role je kvalitativně odlišné od pojetí, a hlavně praxe našich dnešních vládců.

Uvědom si, že vystoupení Tvé i jiných v zahraničních rozhlasích ovlivňuje dnes myšlení statisíců a že jsi opravdu poškodil dobrou věc, když jsi Obrodu a také Akční program a poleďnový vývoj představil a postavil do nepravdivé podoby a polohy, příliš blízké brežněvovským pohrobkům nemilostivě nám vlád-

3/. Nepravdivý a zkreslující je Tvůj pohled - na štěstí jen v dopise- na Akční program a polednový vývoj. Rozhodně popíráš a snažíš se memoárově zdůvodnit/ novou kvalitu teorie a praxe tehdejší obrozující se KSČ. Proti mým početným argumentům staviš naše tehdejší úsilí, zaměřené proti znovuoživení sociální demokracie. Nerozlišuješ při tom rovinu praktickou, politicko-taktickou a rovinu programovou. Dovolím si být rovněž memoárový a připomenout, že i Ty jsi vlastnil vynikající dokument MV kvalitativně přehodnocující poměr KSČ k sociální demokracii a usilující o kvalitativní přeměnu dosavadní byrokraticko-centralistické KSČ ve stranu demokratickou. Neblahé "Poučení..." nás přece nikoli bezdůvodně obvinilo /a také nový návrh stanov/, že chceme KSČ přeměnit ve stranu sociálně demokratického typu! A nemyslíš si, že naše tehdejší praktické usilování, aby se v situaci, kdy Brežněv hledel zámlinky pro násilné zmaření sjezdu a plné realizace A-programu nezakládala soc. dem. a KAN nepřeměnil v opoziční stranu bylo projevem politické prozíravosti a nikoli kritériem naší "nedemokratičnosti? V tom druhém bodu se trochu mýlíš. Byli jsme plně pro zájmovou diferenciaci mládežnických organizací, jenom jsme projevovali obavu, zase oprávněnou, že by k zámlinkám "spojeneckého" zásehu do našich věcí mohl patřit i fakt, že Svaz vysokoškolského studentstva nechtěl být součástí Národní fronty. A zas: kvalitativně odlišné od té dosavadní - s plně rovnoprávnými partnerskými vztahy všech jejích údů. Politika se neměla formovat v KSČ, nýbrž v Národní frontě. Buď memoárový spolu se mnou a vzpomeň si, že tehdejší debilové státobezpečnostní i soudní dali do našeho obžalovacího spisu jako trestný čin, že jsme v souladu s A-programem žádali v našich "nových 2000 slovech" partnerské vztahy mezi stranami NF. A buď opravdu důsledně memoárový: Přišli k nám proto, že tu "byla kontrarevoluční situace"? A nebo proto, že jsme se chystali /a v mnohém již i přikročili/ k hlubokým kvalitativním politicko- i ekonomicko-systémovým proměnám? A obtěžovali by se přijít vůbec, pokud by naše polednové úsilí představovalo jen malé "kosmetické úpravy", jak tvrdíš Ty?

Zanechme teoretizování a řekněme si, co by dnes prakticky znamenal "pouhý" návrat ke kurzu socialismu s lidskou tváří, jímž ty nyní tak okázale pohrdáš: Desítky tisíc emigrantů by se mohly vrátit, vydávat zde svá díla, nebylo by politických vězňů "svědomí", byly by rehabilitace statisíců existenčně perzekvovaných, děti do škol a zaměstnanci by byli přijímáni dle připravenosti a kvalifikace, ekonomika by zase po čase mohla přivést

- 3 -

ko tomu bylo v letech 1968 - 69, což vše, a přemnohé jiné by nor-66
mální občan nadávající na svrab a neštovice dvacetiletého norma-
lizačního období považoval za lahodnou manu padající z nebe. Já-
bych Tě na nějakém tom Šeberáku při koupání káral za přílišný
radikalismus a nerealistický maximalismus a ty mne naopak za
steromaxvistický dogmatismus. Nemyslíš, že by takový "návrát"
pro první etapu reformem stačil a že by se na risk "vše nebo nic"
nemělo jít?

4/ Jako i Ty končím svou repliku stručným pohledem na tu "nere-
formovatelnost" soudobého komunismu. Lidská historie nám zatím
dává rozličné odpovědi. Mocné říše se ukázaly nereformovatelný-
mi a zanikaly, avšak mnohé, původně z revolučního násilí vznikající
společnosti /Anglie, USA, Francie a j./ se úspěšně, v pokroko-
vém směru reformovaly. Podobně strnulé struktury církevní. Tehdej-
ší objektivní pozorovatel Kalvínova řádění v Ženevě by nikdy ne-
předpokládal, že kalvinismus v presbyteriánské podobě se později
stane jedním z duchovních základů moderní demokracie. Dosa-
vaďní historie komunistických režimů prokázala jejich nereformova-
telnost potud, pokud o reformy usilovaly vždy osamoceně jen malé
okrajové státy veleříše /Polsko, Maďarsko, Československo/ a po-
kud reformy byly zardoušeny buď vlastními ozbrojenými silami ne-
bo na základě vojenského zákroku supervelmoci, reformami nedot-
čené. Dalším významným faktorem porážek reformních úsilí bylo,
že vnější faktor - zejm. velmoci nekomunistického světa - se ori-
entoval nikoli na postupnou reformu komunistických režimů, nýbrž
na jejich svržení. Taktéž i nikoli nevýznamné protirežimní síly
uvnitř společnosti. V takové situaci ovšem nikdy nedošlo k roz-
kladu a pádu komunistických systémů, ale naopak, k znovupevnění
pozic mocné vládnoucí byrokratické elity na základě hrubého ná-
silí "klasicky aziatského typu".

Teď je situace jiná, spíše reformám příznivější, i když nedá-
vající žádné významnější záruky pro jejich zdař. Vždyť negativem
je, že k nim dochází s nesmírným zpožděním a v situaci nesmírně
prohloubené krize. 1/ S reformami začalo samo centrum veleříše,
2/ mnozí čelní politikové Západu a značná část veřejnosti si
uvědomují objektivní škodlivost dosavadních svých postojů k po-
kusům o reformy komunismu a v té či oné míře je podporují, nesnaží-
ce se o jeho destrukce. 3/ Nebezpečí možnosti byrokratického re-
gresu jsou si vědomy i mnohé principiálně protirežimní síly a hle-
dají a nacházejí cesty k rozumným, celospolečensky prospěšným kom-
promisům s režimem. Jsou tu ovšem a působí /také v Maďarsku a Pol-
sku/, jako i u nás v r. 1968 i síly přetlaku, který by mohl se-
hrát znovu neblahou dějinnou roli "mičudy nahrané na nohu" byrokr

tickým silám. V tom smyslu sdílím sice radost z maďarského či polského vývoje zdažďš, ale současně mi přibýlo starostlivých vásek z obavy nad možnými a nežádoucími společenskými přetlaky. Stejně jako Ty, Karle, kolísám mezi pesimismem a umírněným optimismem, pokud jde o možnost reformovatelnosti komunismu. Ale varuji, že dějinné zkušenosti Tvůj přírám ze života zvířat nepotvrzují, ba promlouvají varovně. Pravděpodobným dilematem zdaru reformního úsilí dneška by nebyl krvavý či nekrvavý rozklad a rozpad veleříše, ale, jak upozornil i A. Dubček v dopisu bologneskému sympoziu v létě loňského roku, znovunastolení horších režimů, než byl ten brežněvovský s nedozírnými negativními následky pro osudy nejen států tzv. socialistických, nýbrž i celého světa. V tom smyslu soudím, že si Obroda, usilující o realizaci té optimální, reformní varianty zaslouží Tvého, snad upřímného přání všeho dobrého, byť představuje zatím jen politického trpaslíka. Nakonec k tomu Tvému pojetí "vědeckých a nevědeckých pozic". Já stavím vědecký přístup proti ideologickému /jakožto proti falešnému vidění/. A varuji Tě před tím druhým. Neblahé osudy zemí, jež nastoupily tzv. cestu k socialismu, měly příčinu právě v opuštění přísně vědeckého přístupu k společenské realitě /neplést s tzv. marxismem-leninismem/ a v přijetí ideologie jakožto falešného vědomí o ní. Přitom není podstatné, zda tu špatná a nevědecká praxe vyžadovala dodatečného "posvěcení" a "zdůvodnění" ideologií nebo naopak vyrůstala z falešných ideologických premis. U mě, prosím rozlišuj můj politický, velice kladný tehdejší přístup k Jugoslávii /její nezávislá, našemu obrodnému hnutí příznivá politika zahraniční, vnitřní kurs na samosprávu, relativní demokratičnost vztahů oproti jiným/ a odborný, velmi kritický a budoucí ekonomické i národnostní nesnáze předjímající výklad-samosprávného jugoslávského systému pro potřeby předsednictva vlády, tedy Černíka z r. 1968. Nežlob se na mne, Karle, takhle Tvá poznámka na můj účet mi připomněla, že jsem Tě chtěl kritizovat i za Tvůj komentář k Dubčekovi, když mluvil ve shodě s historickou lekticí-tou, že Rumunsko se postavilo proti intervenci a tys ironicky poznamenal, že chválí onoho Ceaucesca, který brutálně porušuje lidská a občanská práva. Nebylo i v tom "ira et studio"?

S přátelským pozdravem Tobě i Jiřince

Luboš

Praha dne 21. března 1989

Na loňské konferenci na téma "Pražské jaro a jeho ozvěna v Evropě" v italské Cortoně vystoupil čs. historik, žijící nyní v NSR, Vilém Prečan na téma "Lid, veřejnost, občanská společnost jako aktér Pražského jara". Text měl jednu dobu kolovat v Československu v původní podobě, rozšířený byl p blikován v pařížském Svědectví, které se zač. 1989 dostalo do Prahy.

Neznám do této chvíle reakci někoho z historiků a tak jako aktivní účastník Pražského jara chci k textu učinit pár poznámek.

Samo téma Prečanovy práce považuji za důležité jak ve vztahu k nedávné historii, tak při pohledu na naši dnešní situaci a její problémy. Zejména tato druhá okolnost mě vede k tomu, abych vyjádřil svůj názor k některým obecným i konkrétním otázkám jeho vystoupení, a to podle mého mínění jak podnětným, tak sporným a pochybným.

Nepochybuji o velké roli lidu, veřejnosti a formující se občanské společnosti na vývoj Pražského jara. Souhlasím s potřebou důkladněji se tímto tématem zabývat.

Existenci a roli lidu považuje Prečan, pokud jde o onu dobu, jaksi za danou. Zato znovuzrození veřejnosti a veřejného mínění situuje nejpozději do března 1968, aniž se však zmiňuje o oficiálním zrušení cenzury, což považuji v této souvislosti za podstatné. Autor nazývá Akční program KSČ z dubna 1968 konfuzním a navíc je u něho důsledkem probuzení společnosti. Nejde však též o proces opakovaný? Nedostává právě tímto programem a jeho tehdejší poměrně veřejnou přípravou společnost stále více charakter svého probuzení?

Svobodné veřejné mínění pak umisťuje až do "čs. týdne 21.-28. srpna". - Tady bych spíše zůstal u předchozího termínu. Hovořit tek v době vojenského vpádu nepovažuji za zcela odpovídající. Veřejné mínění a z něho vyplývající stanoviska se musely prosazovat tehdy proti chování intervenujících sil a jejich vnitřních pomocníků. To, co Prečan nazývá svobodou, bych nazval silou občanské válle.

U autora, u kterého pomalu celé Jaro není nic jiného, než vymaňování se z okruhu a vlivu jím neustále připomínaných stranicko-mocenských aparátů, se mi jeví uvedená euforie přílišná. ~~Z/Ale/~~ ~~nějs/něpř~~ Též občas libovolně přistupuje k faktům, což má vliv na hodnocení. Podle něho např. "byla znovuobjevena samospráva v původním autentickém pojetí, což připisuje souostroví ústavů akademie věd." Tady je nutné připomenout následující: proč se nepokusit získat fakta, jak a kdy se o samosprávě začalo mluvit např.

na plánech ÚV KSČ a jiných stranických úrovních. Dálo se tak dávno před lednem a někteří stoupcí samosprávy pocházeli právě z řad stranického aparátu, zatím co i jednotliví významní ekonomové akademických ústavů nechtěli v některých případech o samosprávě slyšet. Neméně důležité je zkoumat, jaký ohlas měly samosprávné snahy na závodech.

Nemám v úmyslu nikomu a v ničem jeho zásluhy upírat, ovšem v takovém revolučním pozdvižení, jakým Pražské jaro bylo, nelze též k nikomu přistupovat ani podle předem daných nebo dodatečných schémat. "Nové politické myšlení", jak by dnes někteří horlivci řekli, vznikalo tehdy na různých úrovních. Tvůrčí inteligence hrála při tom významnou roli, nemůže však vidět jen sebe samu a bez chyb, které často vznikaly spěchem a netrpělivostí řešit věci jedním vzduchem. Jestli vývoj šel tak, jako jeho vyústění líčí - a myslím právem - V. Prečan, že obrodné hnutí natývalo na síle, pak je to nepochybně vlivem největších sociálních sil, t.j. dělnictva, širokých lidových vrstev.

Prečan podle mého příliš absolutizuje, když staví nezávislou společnost nezávisle na státu. Spíše bych mluvil o jeho ovlivňování, jistém podřizování občanské vůli, což vedlo i k překonávání prvků totalitarismu. Ve chvíli, kdy v podmínkách charakterizujících základní socialistické přeměny dochází k stále plnějšímu rozvoji a projevům občanských sil, se radikálně mění celkové poměry.

Lidové hnutí, snahy o reformu socialismu byly v zcela jistém smyslu po sronu silnější, než před tím. V této otázce dávám Prečanovi za pravdu. Řekl bych to tak, že společenské poměry utvářené "novým kursem", ukázaly svou nadřaděnost nad mezinárodními vztahy. Nebyl to však stav trvalý; k změně situace přispěly jak vnější tlaky, tak zejména přizpůsobení se jim určitými domácími kruhy, které pak přivedily změnu.

Ten "jiný čas", který začíná též podle mne v dubnu 1969 a končí v září 1969, je ono *fait accompli*. Tady je také potřeba dosadit všechny nejen domnělé, ale skutečné hlavní aktéry, včetně těch, "o kterých byly iluze".

Prečan vůbec nebere přílišně na vědomí mezinárodní vlivy, na rozdíl od prof. Skilinga v jeho "Přerušené revoluci" - tomto nejkomplektnějším a řekl bych nejobjektivnějším díle o Pražském jaru. /Skiling navíc - a předpokládám zcela oprávněně, ukazuje a zdůvodňuje takové vlivy u jednajících politických osob. To má též svou zvláštní roli v r. 1968/. Ovšem takové pojetí Prečanových tezí je i pochopitelné, jestli chce dokázat možnosti Jara, jeho potence v samém nástupu/po osmi měsících!/ i když se proti němu

zvedly intervenující zahraniční síly.

K tomu, aby se zmíněné poměry mohly na podzim 1968 rozvinout, nepochybně v důležité míře přispělo nebo rozhodlo, že komunistická strana v podobě svých hlavních politických představitelů se prakticky na všech úrovních chovala jako legitimní síla nezdolaná politickými prostředky. Tohle však autor zřejmě neuznává. Jeho poznámka o odchodu vedení do dobře vybaveného vládního podzemního krytu, odkud prý bylo možné řídit zemi po dlouhou dobu, nemůže přece být míněna vážně. Nemyslím, že by někdo za takový čin získal popularitu obyvatelstva.

Toto konstatování podle mne nevylučuje kritiku ani jednoho z těch "čestných". V čem má dnes tato kritika smysl, t.j. platnost přispívající k pochopení a řešení dnešních problémů? To chci říci v závěru.

Jako politicky uvažující pozorovatel se nehodlám pouštět do vojenské stránky věci, která, jak soudím, měla pro nás od vzniku samostatného státu nejaktuálnější význam pokud šlo o branný odpor nepříteli v době Mnichova v r. 1938. V následujících obdobích se tato otázka stále více komplikuje.

Co však zůstává v trvalé platnosti, je skutečná obrana na mezinárodním poli všemi politickými prostředky proti omezování vlastní suverenity, samostatnosti. To, že od samého počátku v r. 1968 nenašel de facto žádný z vedoucích čs. politiků dostatečnou odvahu k takovému jednání, považuji za prvořadou slabost všech a každého z nás. Dělníci, povzruzeni celkovým vývojem v zemi, čekali větší aktivitu v tomto směru. Snad zatím postačí tento dosud nezveřejněný údaj: po 21. srpnu připravovali v Lokomotivce ČKD z vlastní iniciativy konání mezinárodní konference na obranu Československa.

I mně se může zamlouvat pohled na dynamiku vývoje událostí, které otrásaly před dvaceti lety Československem jako na více méně spontánní a lavinovitě probíhající výbuch touhy po životě ve svobodě, slušnosti a lidské důstojnosti. Připomenul bych navíc, že v oficiálním líčení historie převažuje často spekulativní prvek nad spontaneitou. Ve skutečnosti však ta stojí u počátku událostí, kterým až později, někdy úplně dodatečně, je vtištěn jednorozměrný, uvědomělý ráz.

Když se vrátíme k životním touhám Prečanovy charakteristiky událostí před 20. lety, jeví se mi v tom přece jen nereálná idyla. I kdybych ty touhy sdílel, nelze, myslím, pomíjet zejména materiální zájem a též mocenský prvek, jak se u nás v r. 1968 nutně projevovaly. Ve skutečnosti zřejmě vše patří k sobě. Materiální i kul-

turní, zájmové i morální. Jsou tady ovšem podstatné rozdíly, jejichž objektivní zkoumání je věcí nejen historiků, ale také politologů. Prečan zřejmě dává primát historikům.

Jestli podle něho na neštěstí nevíme, co přijde a "mohli bychom historii z doby před 20. lety snáze posuzovat jako odbytou záležitost"- tady mu nerozumím. Je stoupencem toho, že co se stalo, nemůže se odestát; nemají dějiny smysl ve vyjevování alespoň trvalejších a obecněji platných hodnot? V těchto otázkách je jínak dost pregnantní autor poněkud nejasný.

Dotknu se ještě následujících věcí: především, jak uznává velký význam vysočenského sjezdu v srpnových dnech. Ano, v něm existují tradice, na které by čs. komunisté, socialistické hnutí, mohli navázat. Stejně je možné aktualizovat zvlášť některé ze stránek Akčního programu KSČ. Ty jsou dnes stále zřejmější v reformních ozvěnách u nás a především v jiných zemích, zejména v SSSR.

Je faktem, že v důležité otázce pluralismu odpovídalo Pražské jaro svérázným způsobem: usilováním KSČ o to, aby si svou avantgardní úlohu zasloužila; aby společnost rozhodně neřídila, ale snažila se o to jediné, co má být vlastní politické straně - totiž o politické, ideové ovlivňování - v široké alianci s organickými složkami společnosti, u nichž se předpokládá autonomie, jí vést. Ovšem snad poprvé takovým způsobem se vyjevila v zemi socialistického typu otázka pluralismu. Stojí za to vrátit se k tomuto tak aktuálnímu problému samostatně a v plné šíři.

V daném případě nic, ani KSČ, ani společnost nemohu posuzovat izolovaně, stavět je a priori proti sobě, protože je tady vzájemná interakce, vzájemné ovlivňování. To se týká i přípravy a přijetí Akčního programu. Je možné právem namítat, že nebyly podmínky, aby někdo jiný přišel s programem. Ale taková byla skutečnost; je to slabina, nedostatek systému. Bylo by zkrátka lepší, kdyby těch politických subjektů bylo víc. Nemohu si však vymýšlet.

A konečně ještě k tomu hodnocení jednotlivých politiků oné doby. Prečan má zvláštní měřítko. O některých téměř vůbec nemluví, to jenom říká, že sehráli neblahou úlohu, ale o těch, kteří sehráli tady pozitivnější úlohu, tak jaká pro ně má slova?

Ovšem napřed bychom měli říci, že zde, ale podobně i v některých předchozích otázkách, jako by stál na jednom místě, na jedné soudcovské stoličce a ani nepřipouštěl různorodost motivací stojících za jednotlivými činy. Jínak by nemohl obvinít hanebnými slovy Josefa Smrkovského ze stávkokazectví proti své osobě. /Když před koncem roku 1968 chtějí jít do stávky kováci, aby udrželi Smrkov-

ského jako předsedu Národního shromáždění/. Dubček je podle Prečana v kritické situaci bezradný a nemožný - Na to jsem již vlastně odpověděl, pokud jde o legitimitu jeho postavení a chování. ~~Žel/~~

Žel, tady mi Prečan připomíná touto svou argumentací někoho jiného. Dále se mu jak na začátku, tak na konci připisují mimořádná opatření ze srpna 1969. Ne, nechci obhajovat onu hranici mimořádných zákonů z r. 1969 a vyhledávat tehdejší motivaci. Neměl spolupodepisovat, ale to neznamená, že tím mohu smazat jeho veškerou činnost. Dubček přesto zůstává pozitivní postavou politiky 1968. O tom svědčí jak ona doba, o které především mluvíme, tak i současnost.

Jak jinak by zůstal v povědomí lidí, i mladých generací jako všeobecně přijatelný symbol zrodu jara 1968, podobně jako srpnového odporu téhož roku. Je známo, že vedle dr. F. Kriegla, který se nezúčastnil /nebudu říkat jednání, ale/ "handlování", které se odbyvalo v Kremlu, Dubček odmítal se z počátku účastnit. Petřil pek k nejzatrzelejšími odpůrcům těch textů, s kterými přicházela sovětská strana. Myslím, že to sehrálo značnou roli při odmítání oprávněnosti intervence, nepřiznání existence nějaké kontrarevoluce v Československu. Na to se dost často zapomíná, ačkoliv je to stále aktuální. Ovšem neméně aktuální je přihlášení se k prvnímu zasedání mimořádného XIV. sjezdu KSČ, který byl tehdy neprávem anulován. Také toto téma si stále žádá své autory.

To je můj pohled na některé skutečnosti vzpomínané doby. Moje vlastní "subjektivní objektivita". Hlásí se k ní historik Prečan, proč bych se na ni nemohl odvolat já.

Praha, únor 1989

Václav Slavík

PŘEZRÁLÉ MALINY VÁCLAVA LACINYSetrvačnick

Ač netázán, on poučí Vás rázem
že je jen jedna cesta, žádná jiná:
"Na věčné časy se Sovětským svazem -
a nikdy jinak než jak za Stalina."

/11.11.87/

Svoboda jako poznaná nutnost

Vzdychl svobodmilovný občan této země:
"Do toho, co není nutné, prosím, nenutte mě!"
Směrodatný činitel mu tyhle řeči utne:
"My musíme vědět, co je a co není nutné!"

/26. 7.88/

Všeho do času

Soudruha Bucharina
uznali za nevinna.
I na soudruha Dubčeka
to čeká. Moc se načeká?

/ 6. 8.88/

Od Engelse k dnešku

Podíl práce přispěl velice
kdysi k polidštění opice;
na nás dnes čeká úkol nemalý:
polidštit vlky, hyeny a šakaly.

/31.11.88/

Shromažďovací svoboda

V ústavě zakotvena je. Fakt, pevně zakotvena.
S kotvou však ať si nehraje, kdo na pokutu nemá.

/18. 2.80/

U NÁS

Hlásí se svítání. Z nás každý hledí žasna
a čeká, zda a jaká přijde změna.
Gorbačov - naděje a teorie krásná,
karabáč - praxe dávno osvědčená.

KOZÁKOVA DEMISE ZE ZDRAVOTNÍCH DŮVODŮ

Svatá nemoc! Nad ni lepší není,
sama v sobě chová ozdravení.

NOVÉ MYŠLENÍ

Dříve neměl ani pomyslení,
že by opustil své postavení.
Hlavu si láme teď,
jak se v něm udržet.

2. března 1989

Alena : Dopis francouzské přítelkyni

Milá Françoise,

hned jsem věděla, že se něco semele, když jsi na sklonku roku s dvěma osmičkami psala, že přijedeš 15. ledna a zdržíš se týden.

Pamatuješ, milá Françoise, jak jsi byla v Praze poprvé? V létě 1968. Pobyt se Ti chýlil ke konci, nakupovala jsi dárky, pro čtyřletého synovce vláček. Pak jsi mu říkala, že v Praze byla válka.

Ty sama jsi byla jednou z posluchaček Školy slovenských studií, co se dostavily do pražské nemocnice, aby nabídly nejcennější tekutinu světa: vlastní krev. Pro zraněné.

Podruhé jsi tu byla přesně o rok později. Srovnávala jsi demonstrace pařížských studentů s naší situací v Praze. Poprvé v životě jsem zažila zákrok vodních děl a slzného plynu. A co jsi tenkrát říkala? Že při demonstracích pařížských studentů byla veřejnost jednoznačně na straně studentů? Že složky veš "Sureté" nebyly tak moc horlové? Tehdy jsme byly ve třech na filmu "Všichni dobří rodáci". S Thérèse, které jsem těžko vysvětlovala pojem "rodáci".

Byla jsi tu nesčetněkrát, později už nikoliv se Školou slovenských studií, ale sama. A přesto teprve tentokrát se dostavil podivný pocit, říkáte mu déja vu, jako že "už bylo". S takovým pocitem, ať už francouzským či českým, se chodí k psychiatrovi, který předepíše prášky. Však jsem jich snědla strašnou spoustu v týdnu od 15. do 20. ledna.

Znovu jsem prožil strach, přesně takový, jako před dvěma desítkami let, o Tebe. Znovu a znovu si Tě vybsvuji, jak hovoříš se sovětskými vojáky u tanků rusky. Ty, specializka slovenských studií, jsi v rozčilení do svého projevu pletla tu a tam polštinu, ba i češtinu. Měla jsem strach, že Tě obě strany mohou považovat za provokatérku. Táhla jsem Tě bez milosti pryč...stejně jako letos.

Tvoje čeština se se uplynulých dvacet let stala bezchybnou. Leč ve srážce s ozbrojenou mocí by neobstála. Dydlet na Václaváku bylo v ten týden spjeto s rizikem. Každý den jsme se jednotlivě ptali, zda dojdeme dopřá, zda nás pustí z domu. Scházeli jsme se - celá rodina - den ode dne vyděšenější a se zarudlými očima /od slzného plynu/. Udivilo Tě, milá Françoise, jak disciplinovaně jsme na rozkaz iniformovaných šli oklikou na koncert v domě sovětské vědy a kultury 19. ledna? Zdá se Ti přehnaný strach jednoho každého z nás o druhé?

- 2 -

Víš, Praha se za dvacet let taky změnila. Nejinak Pražané. Byly Ti nepochopitelné stohy sovětských novin v našem obývacím pokoji. Nechtěla jsi uvěřit, že sovětské noviny mizí z pultů chvíli po dodání. Nechala sis předvést záznamovou službu čítárny Domu sovětské vědy a kultury. Já vím, oni mají na záznamovou službu tužku, sešit a telefon, u Tebe v Peříži podobnou službu už dávno zvládá počítač. Víš, ono to funguje. Sovětské listy kolují. Nedávno oslevil dvacetiletí Týdeník aktualit - no před dvaceti lety by ho slušný Čech nevzal do rukou. A nyní? Je nedostatečný, pájčuje se mezi lidmi - přeszože v jistém městě seznam jeho abonentů čas od času prohlížejí pořádkové složky. Prý ve více městech.

Připadá Ti, že Pražané jsou absurdní? Stejně jako moc, která nás obklopuje a která svými chapaty právě v lednu drápla nejednoho z nás? Ptáš se po výsledku: ano, ten známe. Až moc dobře. Třetí lednový týden byl bezesporu šokem. Otevřel oči i těm, kdo dosud měli pochyby. Pražané se až pozoruhodně sjednotili. Víš, četla jsem v novinách cosi o "syndromu Václaváku". Prý u mladé generace. Ale oni se fakt mylí: ten syndrom neseme v sobě všichni. Doufá,, že zase přijedeš. Půjdem do kina. Moc ráda bych viděla film "Všichni dobří rodáci".

Se srdečným pozdravem

Alena

Jak jsem se mýlila

"Tak ses, kamarádko, zmýlila, jestli to nevíš..." sdělil mi za procházky krčským lesem přítel, který si odmítá povídat po hospodách nebo bytech. "V příběhu "Exulanti", co ti tuhle venku vyšel, připisuješ vilu sovětského velvyslanectví v Bubenči Preisovům, zatímco ona patřila Petschkům..."

Kde jsem to vzala? zpytuju se v duchu. Asi mi to pověděl někdo, kdo se spletl. Nebo jsem to popletla já sama. Je to možné, když například zaměňuju Hlubočepy a Hloubětín...

"Ten rukopis četlo několik mých přátel," ohrazovala jsem se. "A nikdo z nich nic neříkal..."

"Najdi si jiné přátele," poradil mi.

Neboť na nic takového nemám čas ani pomyšlení, rozhodla jsem se ponechat si z přátel než jeho, který teď kráčí krčským lesem po mém boku a ví, čí byl dům číslo 1 v ulici Pod kaštany v Praze 6.

"Odkud tak přesně víš, že ta vila skutečně patřila Petschkům?" zeptala jsem se s lehkou nadějí, že ho přistihnu při nejistotě.

"Protože jsme před válkou bydleli hned vedle," triumfoval můj - teď už jediný - přítel. "Hleděli jsme jako kluci skrz plot do zahrady té vily a znali jsme od vidění i Petschkovy dvě děti. Byly takové bledé, jako by nemocné, a vždycky je doprovázela vychovatelka. Bylo nám jich líto..."

Kapitulovala jsem. Proště jsem se zmýlila. Buďto jsem se přeslechla, přepsala, anebo mne někdo nesprávně informoval. Stalo se mi to v životě vícekrát. Jeden z největších malérů jsem měla s lotynkou. Zařadila jsem před třiceti lety do novin oznámení, že "dnes v tolik a tolik hodin je tam a tam tah Čs. státní loterie". Zmýlila jsem se v datu, ten tah měl být o týden později. Příští den od rána zvonily telefony v redakci jako zběsilé. Čtenáři se do nich rozčilovali: "Co to píšete za nesmysly? Včera žádný tah loterie nebyl, nedělejte si z nás legraci!" Prvním několika takto volajícím jsem se to snažila

vymluvit a nějak se z toho vykroutit, ale zlobili se ještě ~~už~~ víc. Mluvili o neschopnosti a nezodpovědnosti a též mne leckam posílali. Bylo mi tehdy dvacet, byla jsem novinářská novicka a bylo mi do pláče. Všem dalším hubujícíím jsem se pak už jen kajícně omlouvala: "Nezlobte se, prosím, to jsem zavinila já. Přehlédla jsem se a -" ani mne nenechávali domluvit. Úplně obrátili. Změněnými, často i laskavými hlasy mne utěšovali: "Nic si z toho nedělejte /soudružko, slečno, mladá paní/. Vždyť o nic nejde! Počkáme si ještě týden, co má být?" Tak to s obměnami pokračovalo celé dopoledne. Lidé ve své většině dovedou pochopit, že nikdo není neomylný, že každý se někdy splete. /V podniku, jehož jsem byla do nedávna deset let zaměstnankyní, měl každý měsíc někdo z nás špatně spočítanou výplatu. A což teprve zmýlené našich vrchních rozhodovatelů, při nichž jde o miliardové hospodářské projekty!/"

Nejzávažnější z mých novinářských ~~omylných~~ omylů byl ten, při němž jsem nechala v Praze-Kobylisích zastřelit známého literárního kritika a vědce, ačkoliv on ve skutečnosti zahynul v koncentračním táboře. Stalo se mi to ve fejetonu "Kobyliská střelnice". Viníkem byla - kromě mne - chybná informace. Přišla jsem na tu zmýlenou téměř vzápětí, ale už bylo pozdě. Tiše a s obavami jsem čekala, kdy se otevřou redakční dveře a pobouřená vdova mi přijde říci své. Anebo si ona či někdo ze znalců vědcova života a díla postěžují mému šéfredaktorovi. Nic takového se ale nestalo. Zřejmě nikdo kompetentní nečetl list, v němž jsem tehdy působila...

Píšu o svých novinářských zmýlených - minulých i dnešních - proto, abych mohla říci, že v jedné velice důležité věci jsem se zcela ~~zcela~~ jistě nezmýlila. Myslím si o ní totéž, co před víc než dvaceti lety: v srpnu 1968 neměla v Československu žádná cizí vojska - byť sebevíc spřátelená - co dělat! Nemyslím si to sama. Je nás takových mnoho. Začal k nám patřit i Jegor Jakovlev, šéfredaktor vlivného sovětského týdeníku Moskevské novosti. V jejich letošním osmém čísle říká v rozhovoru se šéfredaktorem Rudého práva mimo jiné: "... Neznamená to, že

nastal čas otevřeně mluvit o událostech v Československu před dvaceti lety, podívat se v širších souvislostech, kde končily principy Pražského jara a kde začínal jeho protisocialistický charakter? Kde lidé chtěli zbavit socialismus jeho nedostatků a kde na reálných chybách parazitovali jeho nepřátelé? To vše je velmi bolestné, ale nedá se nic dělat. My jsme například také museli vzít na vědomí, že lidé, kteří v minulých letech byli pronásledováni, označováni za disidenty a z nichž leckdo byl přinucen opustit zemi, měli v mnoha ohledech pravdu a hlavně byli statečnější než ti, co při nejrůznějších příležitostech projevovali se vším nadšený souhlas."

Československý šéfredaktor na to pravil: "... S těmito událostmi jsme zúčtovali. Nebudeme se vracet k jejich přehodnocení, v žádném případě naše generace. Neexistuje pro to žádný vnitřní důvod."

K tomu bych chtěla podotknout: Existuje. My totiž, jichž se to všechno zatraceně týká, jsme zatím ještě naživu. Co nám je platné, že "to bolestné" budou jednou - snad - přehodnocovat příští generace. To tu už třeba nebudem. A jak říká jedno neslušné pořekadlo: "Mrtvý prd ví!"

V Praze v březnu 1989

Šéfredaktor časopisu Novyj mir P.S.Zalygin
o důsledcích sovětského vměšování do čs. událostí 1968

"Kdybychom se v roce 1968 nevměšovali do československých událostí, vypadal by dnes bezpochyby celý náš socialistický svět důstojněji a přesvědčivěji a naše přestavba by nestála před tak obtížnými úkoly. Byly by určité zkušenosti a navíc bychom v celém světě získali určitý dodatečný kredit důvěry. To je, mé stanovisko, i když vím, že na tuto otázku existují různé názory.

Tak či onak, ztratili jsme i humanistická a sebekritická kritéria ve vztahu k sobě samým, zatímco ve vztahu k našim odpůrcům jsme byli kritičtější a, kritičtější. Domnívám se, že dokonce i kdyby zkušenosti roku 1968 pokračovaly a byly záporné, byly by to přesto určité zkušenosti a to zkušenosti velmi cenné.

Zejména proto, že jsme vždy kritizovali kapitalismus za jeho agresivitu a militarismus, měli jsme k této otázce zaujmout mnohem zdrženlivější a delikátnější postoj. Spravedlivě jsme odsuzovali agresí USA ve Vietnamu, ale sami pro sebe jsme z toho nevyvodili žádné závěry. Projevovali jsme sklon převzít od kapitalismu to nejhorší, co je v něm obsaženo a v důsledku toho potlačovat to nejlepší, co je obsaženo - byť i potenciálně - v nás samých.

Toto vše a ještě další morální porážky jsme tajili před vlastními občany v přesvědčení, že v podobné hlouposti může být skryta i nějaká moudrost, přitom nepochopitelná nikomu, kromě nás, a že podobná zahraniční politika, skrytá před vlastními občany za rychle vybudovanou čínskou zdí, nepředstavuje nic jiného, než "rozvinutý socialismus". Ze všeho nejméně se vládnoucí "mudrci" zajímali o to, jak zhoubná je tato izolace od světa a jak tato lež ovlivňuje vnitřní svět nás, sovětských občanů..."

12. 3. 1989

Co čeká Evropa od Gorbačova?

Interview generálního tajemníka Italské komunistické strany Achille Occhetto

Ve foyeru moskevského hotelu Oktjabrskaja jsme besedovali večer téhož dne, v němž došlo k téměř pětihodinovému setkání našeho hosta s M. S. Gorbačovem.

MN: Setkal jste se již s MS dříve?

AO: Ano, to už je druhé setkání. K prvnímu došlo ještě když jsem nebyl generálním tajemníkem IKS.

MN: Jaké nové kvality jste nyní objevil u spolubesedníka?

AO: Učinil na mne velký dojem už při prvním setkání. Při bezprostředním styku s ním pociťuješ to, co nelze vidět na fotografii: velké kouzlo osobnosti, zvláštní styl vyjadřování, který naprosto nezapadá do starých schémat.

Gorbačov na mne působí dojmem člověka, který si je dobře vědom jak důležitý boj vede, je plný sil a je přesvědčen o vítězství. Toto přesvědčení vychází, podle mého soudu, z toho, že jasně vidí jiná cesta není!

MN: Setkání trvalo téměř pět hodin. Bylo to tak plánováno nebo jste nacházeli stále nová témata?

AO: Já jsem skutečně předpokládal, že setkání bude kratší, nepřekvapilo mne však, že se tolik protáhlo. Věděl jsem, že Gorbačov se rád dotazuje a že sám pozorně naslouchá spolubesedníku. Věděl jsem, že ho velmi zajímá mínění IKS o všelidských problémech i o otázkách, týkajících se Itálie a vůbec Evropy.

V našem rozhovoru jsme porovnali dvě hypotézy reformy, kterou provádíte v Sovětském svazu i tu, kterou chceme provést v naší straně, abychom pro ni vypracovali nový kurs. Posuzovali jsme tedy velké otázky filosofické povahy: organizace společnosti, koncepce demokracie. Zkoumali jsme i nejaktuálnější mezinárodní otázky.

MN: Teď jsou na Západě informováni o našem životě daleko lépe než dříve. Proud informací o Sovětském svazu se značně rozšířil. Zůstávají však i aspekty naší skutečnosti pro západní pozorovatele neznámé. Dotkli jste se této otázky?

AO: Mluvil jsem o tom, že v Itálii, a nejen mezi členy naší strany, nýbrž ve všech vrstvách naší společnosti, je velký zájem o přestavbu. Dříve, za Brežněva, byl zájem o vaši politiku nulový. Řekl jsem spolubesedníkovi, že dnes je v Itálii mnoho lidí, kteří přejí přestavbě úspěch, že se však obávají, zda se podaří překo-

nat byrokratický odpor.

Myslím, že na Západě musejí pochopit, že jste teď překročili hranice starých schémat komunistického hnutí. V Evropě jsou ještě komunistické strany, které nejsou na úrovni nového myšlení. Je třeba hledat jednotu na novém základě se všemi pokrokovými silami, aby byly společně řešeny všelidské problémy. V podstatě jde o opatření na základě helsinských principů: demokracie, svoboda slova, lidská práva. Není pochyb, že konzervativní síly na Západě nemejí zájem na tom, aby nové myšlenky ve vaší zemi zvítězily a takto zvýšily přitažlivost socialismu. Ti, kdo v Sovětském svazu brání přestavbě, nové ekonomické reformě, napomáhají fakticky porážce věci socialismu na Západě. Z toho plyne závěr, že existuje objektivní spojení mezi konzervativci Západu a Východu.

MN: Nakolik se ví v katolické Itálii o novém přístupu k otázce náboženství v SSSR?

AO: Ano, ví se o tom dobře a přirozeně vítá se to. Myslím, že tento nový přístup napomůže možnému setkání M.G. s římským papežem v průběhu nadcházející návštěvy sovětského vůdce v Itálii v tomto roce.

MN: Posuzovali jste nové sovětské iniciativy ve vojenské oblasti. Nakolik přesvědčivě - podle Vás - zní Italům?

AO: Sovětské iniciativy v jednostranném snížení sovětských ozbrojených sil, vyložené vaším předstevitelem v OSN, vyvolaly v Itálii velký dojem. Ostatně, velmi zapůsobily také návrhy, jež byly v OSN předneseny v otázce dlouhá rozvojových zemí. Vrátil-li se k otázce odzbrojení, musím říci, že mírové iniciativy Sovětského svazu jsou jednou z nejsilnějších stránek vaší zahraniční politiky. Vaše postoje jsou jasné a vzbuzují důvěru.

MN: Zůstaly po skončení besedy v Kremlu nějaké nevyřešené otázky, projevil se rozpor v názorech, v hodnoceních? Existuje nějaký stálý mechanismus kontaktů mezi generálními tajemníky dvou stran, kromě osobních setkání? Například korespondence, telefonní linka?

AO: Zatím se všechny otázky řešily při osobních setkáních, ale zřídil telefonní linku, jak jste se zmínil, by nebyla špatná myšlenka. V našich názorech rozporů nebyly. I když, samozřejmě, náš přístup k problémům nebyl vždycky stejný. IKS např. přistupuje velmi kriticky k těm východoevropským komunistickým ztanzám zemím, v nichž nejsou dodržovány helsinské zásady, kde je brzděn demokrateizační proces. Odsuzujeme skutečnost, že v Československu dosud nebyla obnovena politická reputace Dubčeka. Důmníváme se, že "pražské jaro" bylo jevem, který mohl změnit osudy této země.

V Rumunsku jsou podle názoru IKS, vážné nedostatky v oblasti skutečné demokracie. Doufáme, že procesy přestavby s glasností v SSSR budou mít pozitivní vliv na situaci v těchto zemích.

MN: Co čeká Evropa od Gorbačova, jaký vývoj událostí v naší zemi očekává?

AO: Abyste pokračovali na cestě demokratizace, na cestě politického a kulturního pluralismu. Doufáme, že touto cestou půjdou všechny země socialistického společenství. Bez toho je těžké počítat s úspěšnou výstavbou evropského domu. Při tom je velmi důležité, a Gorbačov to podtrhl: sovětská myšlenka společného domu pro všechny Evropany si v žádném případě neklade za cíl vrazit klín mezi obyvatele Evropy a Ameriky. Naopak, tato myšlenka, podle mínění vašeho vůdce, napomůže k upevnění všelidské jednoty, podtrhne priority, kterou je třeba dát všem společným hodnotám

/Alexandr Bangerskij/

Rozhovor sovětské "Pravdy" s J.Urbane

Dne 6.2.1989 byly ve Varšavě zahájeny rozhovory u "kulatého stolu" mezi zástupci PSDS, vlády a oficiálních odborů na straně jedné a tzv. konstruktivní opozicí, reprezentovanou Walesovým křídlem "Solidarity", na straně druhé. V této souvislosti není bez zajímavosti interview vládního mluvčího Jerzy Urbana pro sovětskou "Pravdu" ze dne 3.2.1989 pod názvem "Obtížná volba" /"Polsko: politický a odborářský pluralismus"/, prezentující nové přístupy vedení PLR k opozici v předvečer rozhovorů. Z interview vyjímáme:

Jaký máte názor na následující spojení: pluralismus a zákon, diskuse a disciplína, občanská odpovědnost?

Naše pozice v této otázce, ať je to jakkoli zvláštní, je obdobná nynější pozici Walesy: zákon je třeba dodržovat jak představiteli meci, tak i občany...

A jak přijala rozhodnutí X.pléna ÚV PSDS "Solidarity"? Existují zde pozitivní posuny?

Souhlasně. Tak, že nyní získali to, co očekávali... Když hovoříme o Solidaritě, máme na mysli především L.Walesu a jeho skupinu, protože existuje ještě jiná skupina z v Solidaritě, která působí proti Walesovi a s níž rozhovory nevedeme.

Když děláte tiskové konference, na většině z nich se vás nejednou ptají na Walesu. Žádají vás o hodnocení jeho činnosti, o vyjádření. Jak byste dnes charakterizoval Walesu?

Dnes je to už jiný Lech Walesa, i když, samozřejmě, nemáme přístup k jeho mozku a nemůžeme s jistotou tvrdit, co si ve skutečnosti myslí. Ale v politice ne uznává to, co se říká a dělá. A v tomto smyslu hodnotíme jeho činnost jako činnost směřující k dosažení dohody.

A jak se vám jeví jako člověk? Zdaleka ne všichni naši čtenáři vědí, kdo je to Walesa.

Nebyl jsem blízkým známým Walesy. Pouze jednou jsme se setkali v průběhu jedné hodiny, hovořili jsme a šili čaj. Je nepochybné, že dnes vyrostl jako politik, stal se pružnějším jak ve své činnosti, tak i v tom, co říká. Je patrné, že přehodnotil svou pozici zna základě zkušenosti a praxe událostí r.1981, mimořádného stavu. Přestal podceňovat naši sílu. Na pohled je to sympatický člověk, snadno navazující kontakt s jinými lidmi. Je to

právě takový typ vůdce, který se může postavit před velikou skupinu lidí a může je zapálit, strhnout, přesvědčit a vést za sebou. Ovšem, není neobyčejnou osobností, vůdcem, který by mohl svým způsobem myšlení nebo jednání změnit osud evropy země nebo světa. Každopádně ale není člověkem, jehož lze přehlížet. A takovou chybu jsme dělali, i já osobně.

Který z vnitřních polských problémů považujete dnes za hlavní?

Nejdůležitější je ekonomický problém. Uskutečňovali jsme a uskutečňujeme radikální změny v naší ekonomice, ale je třeba času k projevení pozitivních výsledků naší činnosti. Čas je zapotřebí i k tomu, aby se Západ rozhodl k zavedení normálních ekonomických vztahů s námi. Ale společnost nám ten čas ne poskytuje, protože jsme se k ní už nejednou obraceli a říkali, že je ještě třeba trochu strpení a všechno se opět stabilizuje, bude normální. A normální nebylo. Dnes prakticky soutěžíme s časem. Dnes je nám více zapotřebí času než dolarů. Protože se obáváme, že nestačíme dosáhnout našich přesvědčení dříve, nežli se společnost, jež ztratila trpělivost, od nás odvrátí.

Abychom rychleji dosáhli pozitivních výsledků ekonomických reforem, je potřebný radikalismus a důslednost, ale společnost na to nejde... Jestliže se nevypořádáme s inflačními procesy nebo je alespoň nezabrzdíme a nezaplníme políčky v obchodech, potom náš "kulatý stůl", vyjednávání s opozicí, nebude nikoho zajímat. Podobně jako tomu bylo před válkou se Společností národů, jež uskutečňovala svá zasedání, o něž se nikdo nezajímal.

Je známo, že Polsko je hodně zadlužené na Západě. Jaký je váš dluh...?

Na začátku 70. let jsme měli dluh 47 miliard dolarů. Už jsme vyplatili 50 miliard dolarů - natolik se zvýšily úroky tohoto dluhu. Zůstává splatit 38 miliard dolarů - to je náš současný dluh...

Několik slov o Sejmu. Na jakých nových základech budou probíhat volby? Existuje už nějaký předběžná plán?

Všechny tyto otázky budeme posuzovat u "kulatého stolu". Chceme dosáhnout dohody, na jejímž základě by konstruktivní část opozice přijala účast na práci Sejmu. Strana je připra-

vena vzdát se části mandátů, jimiž dnes disponuje.

To znamená, že PSDS nemůže mít absolutní většinu v Sejmu?

Nebude. Tuto většinu by zajišťovaly spolu s PSDS i dvě spojenecké strany - Sjedinená křesťanská a Demokratická. To je důležitá změna a novota; následkem toho by PSDS už nemohla sama o sobě uvádět do života svá rozhodnutí, což by vyžadovalo určitý souhlas a jednání jak se spojeneckými stranami, tak i s opozicí v těchto otázkách, jež by se jich týkaly...

Je to koncepce, podle níž by se opozice reálně zúčastňovala na práci Sejmu, převzala by část odpovědnosti za situaci v zemi. Práce by se uskutečňovala na základě dohod, jednání mezi všemi politickými silami. Jsme přesvědčeni, že by to zvýšilo roli parlamentu v přijímání státních rozhodnutí...

Ale vše na základě socialismu?

Ano, ovšem, na socialistických principech...

Jak se ~~vytvářejí~~ vztahy státu a katolické církve a jak se od - rážejí v procesu obnovy?

Církev u nás je silou. V Polsku se více než 90 procent lidí považuje za katolíky... Sílu církve předurčují mnohé faktory, mimo jiné i to, že jsme kdysi v minulosti se pokoušeli působit proti církvi a to patrně přispělo k jejímu posílení. Naše principy v oblasti vzájemných vztahů s církví jsou následující: odloučení církve od státu, dosažení dohody s církví o nejdůležitějších státních otázkách a uskutečňování ideologických diskusí, sporů s církví, protože se neosazíme ideologické rozdíly zastírat...

Vztah k církvi je osobní, soukromou věcí člena strany. Víra v boha není překážkou vstupu do PSDS. Ale současně členství ve straně je neslučitelné s politickým klerikalismem.

/Diferenční seznam pořizovaný srovnáním vyřazovacích seznamů do tzv. zvláštních fondů knihoven z r.1971 a uvolňovacího seznamu z března 1989/

Andras	Hejda	Lasica	Salivareová	Uhde
Antek	Hermaeh	Laštovička	Segert	Urban B.
Baláž	Hochmann	Lederer	Selucký	Utitz
Bartošek	Hollman R.	Lengyel	Schedek	Vaculík
Belda	Holková	Liehm	Schwarz	Valenta Z.
Bendlová	Hořec	Linhartová	Schulz	Valenta E.
Beneš J.	Houška	Lipták	Silán	Veselý
Blažková	Hranička	Liter	Skorepová	Volanská
Blažek	Hrůz	Löbl	Sládková	Volavka
Bobek	Hübl	London	Smetana	Volný
Bodláková	Jaroš	Lukavský	Smíšek	Vrba
Brousek	Jelínek A.	Lukeš F.	Smrkovský	WIKNER
Budín	Jestráb	Macek	Steiger	Weiner
Budínová	Jezdinský	Mádl	Steiner	
Bystrina	Jičínský	Machonin	Stodola	
Císař	Jílek	Machovec	Stránský	
Cvekl	Jodl	Mathauser	Ströbinger	
Čamra	Jungmann	Mencľ	Sviták	
Černý V.	Kadlecová	Michnák	Sveboda A.	
Dienstbier	Kalina	Mlynárik	Šilhan	
Diviš	Kalivoda	Mlynár	Šik	
Dubček	Kameník	Mnačko	Šikl	
Durman	Kantůrková	Mráz	KRYHAN	
Dygat	Kaplan	Mróžek	Škaloud	
Eichler	Kladiva	Müller	Škutina	
Eis	Klein	Navrátil	Škvorecký	
Eremiáš	Kliment	Nápravník	Šnejdárk	
Farkaš	Klíma J.	Někrič	Špaček	
Ferko	Klofáč	Němeček	Šrut	
Filip O.	Klekočka	Novák J.	Štefan	
Finke	Kohout	Novák L.	Štovičková	
Fleischmann	Kolářová	Novotný A.	Sule	
Frejka	Kolek	Nuska	Tarantová	
Frel	Kopecký	Opat	Tatarka	
Fučík B.	Kopriva	Otáhal	Tažký	
Fuka	Kosík	Pachman	Teich	
Gardavský	Kostka	Pavlenda	Tomášek	
Gau	Kramer	Pavlis	Tondl	
Grens	Krasl	Pfaff	Trefulka	
Grossman	Krušina	Pecka	Tučková	
Goldstücker	Krůta	Pelikán		
Gajan	Kubíček	Pletka		
Geguš	Kuhn	Pohribný		
Gregor	Kulka	Pokorný		
Hájek J.	Kundera	Polednák		
Hájek S.	Kusák	Porejs		
Hájek M.	Kusý	Rada		
Havel	Kusýn	Radnický		
Havlíček D.	Kyncl	Rajnuš		
Havlíček M.	Lahela	Rozner		
	Lakatoš	Sacher		
	Lamač			
	Laub			

Jde celkem o 206 autorů. Dalším 120 autorům byly do knihovnických fondů uvolněny jen některé jejich tituly.

Na schůzi výboru SSM divadelní, hudební a filmové fakulty AMU v Praze byl odhlasován protest proti policejnímu násilí v týdnu od 15. do 21. ledna v Praze, v němž se členové Svazu mládeže uměleckých fakult distancují od stanoviska ÚV SSM. Text stanoviska, datovaného 30. ledna 1989 a adresovaného ÚV SSM, Gorkého nám. 22, Praha 1 :

V minulých dnech byli pražané svědky mnohatisícových shromáždění na Václavském náměstí v Praze. Mnozí z nás procházeli v době konání těchto shromáždění náměstím za kulturou, do kin, na metro. Mnozí z nás byli přímými či nepřímými svědky průběhu shromáždění čistě z profesionální zvědavosti, vyplývající ze zaměření našeho studia. Po vydání prohlášení ÚV SSM v Mladé frontě 20. ledna 1989 vznikly mezi studenty AMU vzrušené diskuse k těmto událostem. Na popud členské základny se sešel celoškolský výbor SSM AMU a pověřil fakultní výbory SSM uspořádáním mimořádných členských schůzí, z jejichž zasedání vyplynul zásadní nesouhlas s obsahem textu prohlášení ÚV SSM.

Jako humanisticky smýšlející lidé nemůžeme a nechceme souhlasit s praktikami bezpečnostních orgánů, kterých jsme na Václavském náměstí byli svědky. Dle našeho názoru bylo toto jednání v hlubokém rozporu s ideály našich národů a ideologií socialistické republiky.

Jakožto studenti uměleckých škol jsme vedeni k opravdovým kumánním vztahům mezi lidmi a národy bez rozdílu. Tento postoj je otázkou naší cti a mravního přesvědčení. Při vstupu na uměleckou školu jsme se zavázali čs. lidu a státu: "Budeme s tvůrčí pokorou ale s vysokou náročností vystupovat a usilovat o tvorbu v duchu etiky, lidského citu a posílení důstojnosti člověka. Budeme bránit vzniku a podpoře děl, šířících zvlí, násilí, vykořisťování a zotročování i takových projevů, které by demoralizovaly mravní síly člověka."

Nechceme se v tomto dopise vyjadřovat k nelegálnosti či legálnosti zmíněných shromáždění. Ovšem dokmíváme se, že účast především mladých lidí na těchto shromážděních byla projevem překonané občanské lhostejnosti, případně projevem prosté lidské zvědavosti. Naprosto však nesouhlasíme s prohlášením, že šlo o akt nerizvážnosti, výtržnosti, vandalismu či dokonce o anarchii. Ze strany mladých lidí nedocházelo ani k ničení materiálních hodnot, ani k násilnostem. Neadekvátní zásahy jednotek ministerstva vnitra vyvolaly stressové situace. Žádáme proto, aby z tohoto hlediska bylo jednání lidí posuzováno a upuštěno od případných postihů občanů. Vystává naléhavá otázka, jakým způsobem mohou lidé prezentovat své rozdílné názory. Dokmíváme se, že by problémy, které přivedly občany k účasti na těchto shromážděních, mohly být řešeny jinou formou, aniž by by-

ly překračovány čs. zákony a tím následně poukazováno na rozvrácení našeho zřízení a státu. Reálné programy, o kterých se hovoří v prohlášení ÚV SSM, pravděpodobně nejsou dostatečně pružné k řešení nahromaděných problémů. Z této skutečnosti je třeba urychleně vyvodit závěry a problémy společně neméně rychle řešit. Jsme pro demokratizaci, demokratizace však není prázdným slovem. Má svůj konkrétní obsah, který bychom rádi uvedli do praxe. Tuto skutečnost by si měli uvědomit zejména naši zástupci a volení představitelé. Žádáme, aby toto stanovisko bylo považováno za snahu o zlepšení společenské atmosféry v době probíhajících reforem.

V rámci dialogu ve sdělovacích prostředcích žádáme o zveřejnění našeho stanoviska v plném znění.

Na vědomí: Mladé frontě
Mladému světu
MŮ KSČ
NV Hl.m. Prahy

Přílohy: Jmenný seznam studentů, kteří svým podpisem potvrdili souhlas s výše uvedeným textem stanoviska.

Za správnost výborů ručí jednotlivé fakultní výbory SSM AMU.

Podpisové archy ke stanovisku jsou majetkem celoškolského výboru SSM AMU.

<u>Počet podpisů:</u>	filmová fakulta	92 studentů
	hudební fakulta	53 studentů
	divadelní fakulta	99 studentů
celkový počet podepsaných studentů		244

Dodatečná informace uvedeného výboru SSM AMU:

Po zveřejnění prohlášení došlo k vloupání do budovy AMU, byly odcizeny originální podpisové archy a videokazeta s materiálem o událostech v týdnu od 15. do 20. ledna .

S d ě l e n í

pracovníkům a studentům pedagogické fakulty UK

V souvislosti s řešením účasti několika studentů fakulty na nepovolených a protisocialistických provokačních akcích v lednu na Václavském náměstí se na mne obrátilo asi 400 studentů fakulty se žádostí o shovívavost při posuzování této události. /příloha č.1/

Organizátoři akce však odeslali dopis určený mně také jiným orgánům, dokonce dřív, než jsem tento dopis obdržel. /příloha č.2/

Na základě toho považuji celou akci za pokus o vytváření nelegálních nátlakových skupin. Organizátorům totiž zcela zřejmě nešlo o objasňování a vysvětlování celé události i dalších souvislostí, které vedly k udělení trestů několika studentům fakulty, ale právě o formování studentské opozice. Ale proti komu, proč, s jakými cíli? Na tu otázku ať si odpoví každý, kdo uvedený dopis podepsal.

Proč jde o snahu vytvářet nelegální nátlakové skupiny? Odpověď je jednoduchá: zájmy studentů na fakultě zastupuje SSM. A vedení fakulty vytvářelo pro svazáky takový prostor, jako na žádné jiné fakultě nebo vysoké škole. Na vedení fakulty se obrátily s určitými žádostmi FV SSM a 333.ZO SSM. Pouze těmi se budu zabývat, jsou legální a společensky užitečné.

Naopak, z nelegální podpisové akce, jež byla zřejmě bez vědomí zapojených studentů zneužita, vyvodím důsledky podle platných předpisů. Jen bych se rád zeptal těch, kdo dopis podepsali: Znáte všechny okolnosti účasti pěti studentů PeF UK na Václavském náměstí? /Výši udělených trestů a jejich zdůvodnění uverejním, jakmile má rozhodnutí nabydou právní moci./

V Praze dne 1.3.1989

Prof. PhDr. Miloslav Sýkora, CSc.
děkan PeF UK v Praze

Projev M. Štěpána na aktivu

kulturních pracovníků 3.2.1989

Soudružky a soudruzí, přátelé, my jsme, toto je asi potřetí, někteří už tak třikrát seděli tady, děláme takovou třetí sešlost, diskusi a výměnu názorů. Co by bylo dobré udělat pro to, abychom společně ještě výrazněji přispěli k procesům, které probíhají, k přestavbě a k demokratizaci, ale také v kultuře samotné. Někteří už byli na těch třech schůzkách, co jsme tady měli. Dneska vítáme, že přišli další na pozvání, které jsme vyjádřili. Chci říct tak, že vůbec bysme si měli říct, že se budeme častěji scházet. Myslím si, že takový hlubší pohled na to, co vy víte a co víme my, ukazuje, že to jednoho společného jmenovatele a že nevíme všechno, co bychom měli vědět, no a současně samozřejmě také, že málo využíváme to, co všechno víme. A to společně.

Já úmyslně začínám tak složitě, a přitom mám na paměti zcela a jednoduše, prostou věc. Vycházíme z toho, že Praha je mimořádně závažná, ne pouze tím, ne jenom tím, co všichni vědí, že tu máme také bohatý, bujný průmysl, se kterým máme těžkosti a starosti, zejména v jeho modernizaci a rekonstrukci, aby, jak se řekne, neprodukoval technikou a technologií, která je dosti zastaralá, ale v tom období přestavby a demokratizace nutně nutně vidíme, že je potřebné víc a víc se zabývat, a to konkrétně tam, kde to žádá konkrétní situace, a jinde koncepčně, tam, kde v koncepci zaostáváme, se zabývat skutečným vkladem, podílem celé naší fronty. A já si dovoluji říct celé naší společný fronty. Protože bez kultury, bez vědy, bez aktivity intelektuálních kruhů inteligence nemáme podstatně žádnou možnost důsledně vše, a s čím v zásadě poctiví a slušní lidé souhlasí, pokročit nebo vykročit rychleji kupředu. Proto jsme v minulosti, asi za ten rok a půl, udělali, říkám, takové dvě schůzky zde, toto je asi třetí. Možná, že do některých už jsem započítal také zasedání komise kultury ÚV strany, kde jsem se stal předsedou té komise, a proto to chci nějak, v podstatě i takto, spojit.

Chtěli bychom s vámi pohovořit a přitom vám říct, jaké my máme představy o tom, co by se mělo, mohlo a co se musí, a to rychleji a ještě s větší odpovědností, a od vás současně bychom chtěli slyšet, co vy sami navrhuje, že by se mělo, co se musí, no a co se nemusí, anebo co dělat zcela jinak. Chtěl bych vás vyzvat jménem městského výboru strany a samozřejmě jménem svým, všech dalších soudruhů, co tady jsou, bylo by to dlouhé představení, nebudu představovat, řadu z lidí, kteří tu sedí na této straně stolu, znáte. Chtěli bychom od vás slyšet vůbec váš názor na tu současnou situaci, ve které jsme, která asi už rok je charakteristická konkrétním úsilím pokročit kupředu. Říkám otevřeně, my jsme to na městské konferenci řekli, že potřebujeme jít rychleji a konkrétně. Že potřebujeme více konkrétních počinů a konkrétních činů. My jsme tuto schůzku udělali úmyslně tak, že zde nejsou jenom, jak se řekne, soudruzí, členové strany, ale jsou zde pozavní další známí lidé, vy, o kterých má, obecně v národě, nejenom dobré renomé a velký zájem, a u nás také, a u nás každého osobně jsou jenom dobré pocity z různých setkání a z možností se seznamovat i s vaší tvorbou.

Proto jsme přesvědčeni, že z takové debaty se můžeme vzájemně něco dozvědět a dokonce jsem přesvědčen v tom, že bychom mohli i určité iniciativy společně začít promýšlet, vypracovávat, propracovávat, jakým směrem v těch dalších letech by se mělo pokračovat. Hodně se v našich referátech, teď mám na mysli ty oficiální vystoupení politických stranických představitelů, státních i z těch ministerstev a na jiných místech hovoří o nezbytnosti otevřeného rozhovoru, o nezbytnosti dialogu, by se dalo říct. Rozhovoru, který by měl být prospěšný. My jsme přesvědčeni o tom, že přestavba a demokratizace není možná bez rozhovoru, který bude mít samozřejmě zase své výsledky v tom, že se to promítne v konkrétních počínech a v konkrétních činech. Proto se musí asi ještě hodně udělat.

Často čteme v novinách náрек nad tím či oním. Často můžeme číst i slyšet, že to či ono není dobré, a často také můžeme zjistit, že rada těch kritiků v průmyslu, ekonomice, ale sedí tu kritici i z vaší branže, jak se rekne, soudruh profesor Rzounek, je tady? Víte, seš tady? Nedávno jsme diskutovali o tom, že tažé bídou a slabou stránkou celé oblasti kultury a této tvůrčí práce je poměrně nízká úroveň kritiky, její výslednost, řekl bych, i síla samotných podnětů, které přicházejí od kritiky. Vy k tomu si samozřejmě můžete říct více. Já jsem spíše chtěl do úvodu tu věc, že vy, kteří tady jste, tak tady nemohli přijít všichni, my bychom chtěli postupně mluvit v podstatě s každým, to se nemůže nikdy podařit, ale vycházíme z toho, že lidé, a to ne pouze politici, kteří mají možnost komunikace v masové dimenzi, s dalšími lidmi, ale vy také, kultura, máte velkou možnost nejenom pozorovat procesy, které probíhají, ale cítit, řekl bych, i nuance a detaily těchto procesů, ale současně také tím výrazně přispět nebo dokonce i připomenout to, co se může někomu i nám zdát, že si nedovedeme dostatečně všimnout. Mám na mysli právě detailní pozornost otázkám, bez kterých ani kulturní tvorba ani politika ani celá ~~právní~~ nadstavba ani duch našich národů nemůže poskočit dál. To jsou takové věci, aby pravda vždy tady byla pravdou, aby morálka byla morálkou, ~~xx~~ aby, no aby, jak se rekne krátee, byla prací a byla ctěná jako dobrá práce. No a tady se nám zdá, že je pravdou a souhlasíme s tím, že nám velmi chybí více otevřených rozhovorů. Nedávno při tricátém výročí Divadla Na zábradlí, kde jsme měli velmi zajímavé debaty, vidím tu reditele Vodičku, při předávání stítního vyznamenávání, jsem si také uvědomil, jak nám hodně chybí, a to společně, slyšet i zpětný názor a neslyšet ho pouze při nějakých slavnostních shromážděních nebo při nějakých slavnostních kláních nebo zasedáních, ale právě tady, v čase, na kterém je možné se dohodnout a diskutovat a dopracovat se, řekl bych, skutečně pravdivému názoru. Úmyslně neříkám pravdivému stanovisku, protože jsem přesvědčen, že ta doba dneska je natolik bouřlivá, natolik je mnoho otevřených otázek, jak tedy postupovat dál.

Víme tedy cíle, víme strategický zadání, ale ty cesty se skutečně hledají, a přitom je nezbytné také, jak se rekne, vzít do hry to, že ta doba žádá také korektury, žádá toleranci od všech účastníků těch procesů, ale žádá také, a to zejména, chuť a iniciativu se zúčastnit. Chtěl bych vysoce ocenit to, že pražská kulturní fronta tedy tuto chuť má, a to je podle mě ten nejzákladnější základ všech základů pro to, aby mohla být nejenom formální diskuse, ale diskuse konkrétní, a abychom se

mohli postupně mohli dopracovat i k možným iniciativám, podnětů, které by mohli povzbudit další. Tu druhou poznámku, kterou chci říct, je spojená s tím, že samozřejmě to, co chceme, o co usilujeme, je evidentně spojeno se socialismem. Úmyslně jsem tím nezačínal, protože vím, že v tom není mezi námi, mezi námi, rozperu. Mnohé jsme i v minulosti, a my to říkáme otevřeně, neudělali nebo neudělali nebo nestačili udělat tak, jak je potřeba udělat nebo mělo být uděláno. Ale to vůbec samozřejmě neznamená, že bychom se v té konkrétní situaci nerozebírali. Karel Čapek velmi výstižně řekl, že noví lidé jsou ti, kteří stačí na nové úkoly. Já bych právě v kontextu kultury si dneska dovil říct, a pak k tomu se vyjádřete, že nová kultura a my skutečně v radě oblastí potřebujeme nové věci, potřebujeme její novost, která musí mít ty základní obecné znaky otevřenosti, poctivosti a angažovanosti. Řekl bych, v síle jejích i socialistických ideálů je prostě novou tehdy, nebo skutečně důstojnou, pokud stačí na tu novou dobu. No a tady se zdá, že ta nová doba začíná, a je potřebné a správné, abychom se i radili, co my sami společně můžeme pro takovou situaci udělat, čím můžeme přispět v tom směru, o který nám nyní běží, tady dostat se tedy, dopracovat se konkrétních výsledků ve společenské přestavbě. Já nebudu opakovat to, co všechno znáte z novin, protože byste mohli říct, že jsem se zbláznil, že nevěřím tomu, že čtete noviny, ale čtete i jiné věci, knihy, a samozřejmě studujete, zkoumáte a jste mezi lidma, ale chci říct, že máte veliký štěstí v této situaci, že v podstatě probíhají tyto přeměny a podněty k přeměnám, a to ne pouze v oblasti kultury a nadstavby, ale i v jiných oblastech. Ostatně ve všech socialistických zemích. My můžeme jakkoli se dívat na ty přeměny, můžeme k nim mít nějaké své názory, připomínky, ale v podstatě musíme vzít na vědomí, že tu je signál o objektivnosti těchto přeměn, a ty přeměny mají jedno společné a že jsou nevyhnutelné, že tu jsou, no a za další, že mají i svůj společný internacionální znak, který je dán tím, že mají skutečně své společné zadání. To znamená dostat se, a to ne pouze v průmyslu, v ekonomice, v životní úrovni, ale zejména v myšlení a v duchu národů o kus dále, než jsme doposud, protože ani my, a otevřeně to chci říct, cítíme to i v podmínkách Prahy, jsme se nevyhli takové té situaci spokojenosti, ve které se nerozvíjí ani nový duch, ani nové nápady. I když nelze zobecňovat, ale ta sebekritičnost doby nás musí vést i k takovému stanovisku. Chci tedy říct, že i ta demokratizace i otevřená politika, kterou strana vyhlásila a usilujeme o to, aby byla skutečností, nemůže být nebo není nějakou přechodnou záležitostí nebo nějakou kampaní přechodnou. Prostě nedá se vyřešit to hned, také by se to nemělo řešit sto let. No a tady my vidíme ten názor, že jsou věci, které jdou řešit okamžitě, to jsou, ty jsou odvislé od lidí, kterých se bezprostředně dotýkají. Chci otevřeně říct, že jsme přesvědčeni, že i v našich tvůrčích svazech, které známe a víme si jejich práce, je potřebné mnoho, mnoho ještě udělat pro to, aby byly skutečně živými svazy, o kterých si všichni myslí, a nejenom myslí, to už umíme něco zařídit, aby si někdo myslel, ale aby z přesvědčení jsme cítili, že jsou velmi nezbytné, potřebné a že nám pomáhají, no abychom měli odvahu říct, v čem dokonce politiku, práci těchto svazů aktualizovat. V Praze to

Kolegyně, kolegové!

Je nejvyšší čas, že se už konečně schází sjezd čs. historiků. Neměl by být jen vnější formální akcí a ani jen souborem zájmových odborných setkání, jakkoli i ta jsou užitečná. Stav naší vědy se nám zdá být příliš vážný, než aby se dal přejít konvenčními přehledy úspěchů, doplněnými tu a tam bezzubou kritikou různých nedostatků a frázemi o dílčích úpravách celku, který se v podstatě osvědčil. I takové úspěchy, jakýmže až hektický zájem části veřejnosti o historii a nevídané náklady knih, zabývajících se v poslední době někdy i dlouho zamlčovanými a zkreslovanými tématy, úspěchy, které každého historika musejí těšit, mají v sobě nejednu hořkou kapku: nehledě na povážlivou komercializaci kontastují s historickým nevědomím, ba bezvědomím druhé, větší a hlavně mladé části veřejnosti, o čemž byla zveřejněna otřesná fakta. Tato nevědomost, dokumentující tristní výsledky výuky dějepisu, spolu s nedůvěrou k naší vědě a s poklesem její tradiční vážnosti signalizují, že v našem oboru je mnoho nezdravého. Tyto krizové jevy, které by mnozí úcsstníci sjezdu mohli jistě v mnohém rozmnožit, cítíme jako pobídku, abychom šli ke kořenu věci, jímž je podle našeho mínění především chápání funkce a společenské role naší vědy.

Vědecká historie vznikla u nás v tísní těžkých počátků obrození a měla v tomto procesu nepominutelný povzbudivý účinek. Tehdejší účelovost sice někdy otupovala její kritické ostří, přesto lze říci, že historie ve svých nejlepších představitelích národu sloužila, ale neposluhovala. Neposluhovala ani mocným tohoto světa, kteří přece - a my, historici to dobře víme - přicházejí a odcházejí. Po půldruhém století však tento dávný a stěžejní problém sloužit, ale neposluhovat získal nové dimenze. Nežijeme jen v době momentálních a hlasitě ohlašovaných politických a hospodářských reforem, ale v éře obrovských civilizačních přeměn, které k nepoznání proměňují svět, na který jsme si zvykli, změn, které tento svět také mohou devastovat či dokonce zničit. Taková doba vyžaduje i jinou historiografii, než jakou jsme znali. Její hlavní úlohou musí být především hluboká, pronikavá a nemilosrdně kritická analýza minulosti.

A právě v této době se nám vnucuje nejptimitivnější služebné pojetí vědy. Historická věda zbavená nezávislosti a samostatnosti je nucena stát se součástíkou v soukolí monopolní politické moci a její ideologie: historici tu nejsou, aby bádeli a hledali historickou pravdu, ale především, aby potvrzovali tuto moc, ba dokon-

ce její momentální držitele. Jsou samozřejmě rozdíly, ve starších dějinách se pracuje volněji, ale většina vědeckých prací se musí těmito krátkodechými účely aspoň zeštířit, aby se mohla uplatnit. K tomu neodlučně patří i degradace historiků a jejich obce, jež byla takřka úplně zbavena svéprávnosti a podrobena vesměs nekvalifikovanému a ponižujícímu diktátu byrokratů, třebaže se k této roli propůjčili i někteří historici. Výsledky jsou takové, jaké jsou: ze posledních 40- 50 let došlo k tolikerému převratu hodnot a hodnotících postojů k minulosti, zvláště nejnovější, že nastal úplný zmatek v hlavách lidí. Tyto ostudné obraty, které jsou zdrojem povážlivého úpadku autority vědy u nás vždy tolik vážené, byly jen z menší části podmíněny pokrokem vědeckého poznání;

hlavním zdrojem byly krátkozraké politické konjunktury, jež obvykle nepřechaly pár let. A vznikly-li i v této době skutečné vědecké výkony a pokračoval-li jakž takž vědecký život, nebyla to nikdy zásluha moci a jejích orgánů a vždy to bylo proti jejímu projektu a zákonu, byl to výsledek neutuchající aktivity vědců, jejich poctivé badatelské práce, která i nás naplňuje úctou a hrdostí nad vitalitou naší vědy, jež se prosazuje a žije i v dobách nejtěžších.

To je první věc, se kterou se na tento sjezd obracíme. Není už na čase s tímto vědy nedůstojným stavem skoncovat? Náš národ přece už dávno dospěl a třebaže je dnes sužován tolikerými těžkostmi, které nás všechny naplňují starostmi a obavami, vlastně oba naše národy, nepotřebuje malicherné poučování o své minulosti a jak jí má rozumět, nepotřebuje, aby se mu jako dítěti předkládala z historie jen chudá dieta a umělý výběr trefoček. A stejně tak za dvě stě let své bohaté existence dospěla i historická obec a ani ona nepotřebuje být pod stálým dohledem, malicherně komandována mocí. Ve vědě by měli mít rozhodující vliv vědci a jejich kvalifikace.

Jsme přesvědčeni, že k těmto zásadním otázkám by se měl sjezd vyslovit a dát podnět k pronikavé analýze stavu naší vědy a jejích jednotlivých disciplín - padni komu padni. Tomu se nelze vyhnout kosmetickými a organizačními úpravami plánů bez důsledků institucionálních a také personálních. Chybí nám vážné kritické a hlavně sebekritické slovo především od vedoucích osob, které nesou hlavní díl odpovědnosti, za niž byly a jsou placeny. Až příliš mnozí z nich mají bohužel důvod, aby skutečné změně bránili. Při četbě jejich dokumentů o reformách jsme počítávali stud nad po-

vrchností a vůbec nad tím, čím a jak tito lidé žijí. Je to- ptáme se- mínění čs. historiků vyjadřují tyto dokumenty naše společné představy a tužby?

Abnormální situace, která se za posledních 40- 50 let vícekrát vystupňovala, přivodila nám všem frustrace, ztráty pracovní energie, zbrzdila vědecká bádání v rozsahu, který se jen těžko dá odhadnout. Navíc vyvolala povážlivou spáti, úniky, lhostejnost a úpadek občanských kvalit. A občanská statečnost, odvaha a charakter jsou nezbytnou součástí profesionálního profilu historika, nutnou součástí zdravé a prosperující vědy.

Pokládáte-li tyto předpoklady anebo aspoň některé z nich za správné, prosíme vás, abyste se vážně zamysleli nad stavem naší vědy a její obce, nad věcnými problémy, jejich vnitřním životem, klimatem i jejich institucionálními deficity a k tomu všemu se otevřeně vyslovili a dali i nám stejnou možnost. Můžeme se mezi sebou lišit v oceňování obecného politického a společenského pozadí této krize i jejích konkrétních projevů, ale snad se shodneme v tom, že náprava, velká a důkladná náprava našich věcí je nezbytná a naléhavě nutná. Shodneme se asi i v tom, že to není jen naše věc a že to musí být součástí velké nápravy i jiných oblastí života naší společnosti. Ale shodněme se, prosíme vás, i v tom, že musíme začít každý u sebe a že iniciativa k nápravě historiografie musí v první řadě vzejít od nás, historiků. Nečekejme až přijde podnět a povolení shora - kdoví, zda bychom se dočkali a zda by to bylo to pravé, zda bychom neztratili jen drahý čas.

Necítíme se oprávněni, abychom sjezdu radili a vnucovali, co a jak má učinit. Mnozí z nás, především ti, kdož jsou po léta vyřezeni, nemohou mít dokonalý náhled do všech problémů vnitřního života obce. Je to tedy především vaše věc, vaše odpovědnost, vaše vědecká a občanská povinnost.

Chceme zde jen stručně vyjádřit některé naše představy, výsledek dlouholetých úvah a diskusí, které jsme vedli.

Jsme přesvědčeni, že v žádoucích, pro kulturu a vědu důstojnějších poměrech by neměly mít místo takové absurdní a nezákonné jevy, jakým je dohled a zásahy státní bezpečnosti, které nemají ve vědě a její obci co dělat. Obnovit vědu znamená však podle našeho názoru mnohem víc: vyžaduje to od základu odstranit celý systém diskriminačních nařízení a zařízení - mnohým jsme už, bohužel uvykli jako samozřejmosti - proti vědcům, skupinám, týmům a ideovým směrům, že vlastně proti všemu, co není státní nebo státní mocí nadiktováno nebo schváleno. Měli bychom všichni žádat nejen

zákonem přesně určené - a podle zákona také skutečně prováděné - odtajnění a zpřístupnění archivních fondů, knih a časopisů pro vědeckou práci, zrušení zákazu témat a děl prohibovaných, ale také modernizaci archivů, knihoven a dalších nástrojů naší vědecké dílny, která je katastrofálně zastaralá. Chceme svobodnou činnost spolkovou, volný styl s vědeckým zehraněním, včetně cest, stipendií, účasti na vědeckých shromážděních, odstranění nezákonně omezeného dovozu knih a publikací ze zahraničí. Přejeme si - i za vás - zrušení ponižujících vnitřních cenzurních opatření na precovištích, v redakcích a nakladatelstvích, odstranění nedůstojného sociálního nátlaku různých kádrových stropů, dočasných smluv a dalších omezení. Myslíme přitom zvláště na mladou generaci a vědecký dorost, jemuž jsou kladeny neodůvodněné a pro vědu zhoubné překážky na cestě ke vzdělání, za jeho středisky a vůdčími osobnostmi a nás i všude ve světě.

Tomu všemu sluší státní podpora a pomoc institucí, má-li stát dost prostředků, ale mnohé se může a s prospěchem musí dít i osobní iniciativou, prací a komunikací, jež se nesmí omezovat jen na státem koncesovanou sféru, státní plány a povolení úřadů vůbec. Měli bychom se všichni ohradit proti projevům korupce a protekcionářství, proti mimovědeckým a degradujícím kritériím při udělování titulatur a hodností, proti nezaslouženým hodnostem v době, kdy obecně vážení a uznávaní odborníci zůstávají po celá desetiletí pouhými asistenty, odbornými precovnicemi či docenty, z nichž až příliš mnohým bylo po léta bráněno v dosažení už dávno zasloužených vědeckých a pedagogických hodností. Zvůle na tomto poli se stala zvykem a byla dokonce legalizována zákony, jako je například zákon vysokoškolský, který - stejně jako četné jiné právní normy v našich oborech - potřebuje úplnou revizi.

Neoddělitelnou součástí potřebné reformy naší vědy je i oživení vědecké obce historiků a uplatnění principů vědecké samosprávy, po níž se ostatně volá i v jiných oborech našeho života. To zahrnuje i zákonem povolená nezávislá fóra organizační, časopisecká a další, k nimž patří i zájmové spolky a kluby, mezi nimi i ostudně potlačený a tradiční Historický klub. To se týká i zájmových sdružení jednotlivých historických profesí a odvětví, archivářů, muzejníků, regionalistů, památkářů, učitelů dějin, mladých historiků a dalších zájemců. Každý krok k tomu, nebude-li formální a tím předem mrtvý, z celého srdce vítáme. Silně pociťujeme potřebu popularizačních a naše disciplíny integrujících listů,

jako byly DaS a další časopisy, které by reprezentovaly směry, skupiny a vnitřně spřízněné týmy bez ohledu na ustálené struktury. Dnešní organizace historické obce, v níž i úřední vedoucí orgány jako kolegium a sdružení jako Historická společnost, potřebují důslednou demokratizaci, aby se staly skutečnou reprezentací naší vědecké obce.

Dříve či později se nebude možno vyhnout ani problému kolegů, kteří byli na počátku sedmdesátých let odstraněni, což ostatně nebyl v dějinách naší historické vědy jediný případ tohoto druhu; také forem diskriminace bylo víc než jen úplný zákaz zaměstnání v oboru. Určitě tu nepůjde o odvetu a formální rehabilitace - nikdo také nevrátí roky zmarněné jinou, nejednou i těžkou fyzickou prací a občanskými diskriminacemi nebo vězením, nikdo už nenapíše díla, jež mohla být vytvořena, tak jako v minulosti nikdo nevrátil tolika neviným ztracené roky a dokonce životy. V tomto případě nejde jenom o postižené, ale i o morálku naší vědy a její obce, o její občanskou čest a pověst. Mrzí nás že se v této věci už dávno neozval ani jediný otevřeně kritický a solidární hlas. Nezapomeňme také, že z naší historie nelze eliminovat ani ty kolegy, kteří byli nuceni opustit svou vlast,

Nesoustřeďujme se však na rekriminace, z toho nic dobrého také nevzejde. Žeňme především svobodným, věcným a odpovědným zkoumáním stavu, v jakém se naše věda a její disciplíny nacházejí, jaké škody a ztráty utrpěla, co promeškala a co se jí nezdařilo, ale i toho, co přes všechny překážky dokázala. Nezačínejme však stále znovu. Hledejme, kde a jak navázat na všechno pozitivní, co naše věda kdy učinila a kde byly její souvislosti zpřetrhány. Česká historická věda má přece dávno minulost, bohaté dějiny a v nich i dějiny reformních pokusů, na nichž se můžeme poučit.

Víme, že všechno nepůjde hladce a rychle a že nás čeká dlouhá a obtížná práce, v níž bude každý muset začít sám u sebe, ve svém nitru a svědomí. Říkáme to také proto, že mnozí z nás začínali svou vědeckou dráhu v době, kdy se kladly neblahé základy dnešního stavu a podíleli se na nich. Naše zkušenost, dobrá i zlá, nás vede k přesvědčení, že by se s nápravou nemělo otálet. Ale nečekejme s tím dlouho. Doba naléhá a vyžaduje činy a rizika, třebaže dnes už nejsou taková jako ještě nedávno.

K tomuto úsilí, k němuž vás vyzýváme a o něž vás žádáme, chceme sami přispět podle našich omezených sil a možností. Výsledky prvních kritických zjištění o stavu naší historiografie chceme zveřejnit. Chápeme je jako přípravu k nezbytné zevrubné a zásední

analýze, k hlubokému, pronikavému a především poctivému zamyšlení a ke svobodné diskusi. Byli bychom rádi, kdybyste naše příspěvky i tento dopis také tak přijali, věnovali jim pozornost a nedovolili, aby tento i další kritické hlasy byly zamlčeny a umlčeny. Víme, že to všechno bude chtít čas, ale začít je třeba už nyní. Prosíme vás, :začněte!

V Praze 30. ledna 1989

Josef Belda
Antonín Benčík
Zdeněk Bradáč
Toman Brod
Eva Broklová
Bohumil Černý
Jiří Doležal
Josef Domaňský
Jan Fiela
Koloman Gajan
Alena Gajanová
Jiří Hájek
Miloš Hájek
Eva Hájková
Josef Hanzel
Tibor Hochsteiger
Vladimír Hostička
Zdeněk Hradilák
František Hrbata
Milan Hübl
Václav Hyndrák
Václav Chvátal
František Janáček
Josef Janáček
Čestmír Hladík

Oldřich Janeček
Milena Janišová
Karel Jech
Květa Jechová
Jaroslav Jirá
Zdeněk Kárník
Vladimír Kašík
František Kavka
Vlasta Kladiřová
Miloslav Klimeš
Lituše Klimešová
Bohumír Klípa
Pavel Kocek
Jan Křen
Josef Křivka
Jaroslav Křížek
Karel Kučera
Václav Kural
Josef Macek
Hubert Maxa
Jan Měchýř
Hana Mejdřová
Vojtěch Mencl
Jaroslav Mezník
Vladimír Moulis

Alena Mišková
Jaromír Navrátil
Jaroslav Opat
Alexandr Ort
Milan Otáhal
Věra Picková
Zdeněk Pousta
Antonín Roček
Pavel Seifter
Jiří Sládek
Zdeněk Sládek
Vladimír Suchopár
František Svátek
Jaroslav Šedivý
Václav Šokle
Jiří Štěpanovský
Josef Tlapák
Rudolf Turek
Antonín Václavů
Jaroslav Valenta
Jiří Vančura
Jaroslav Vávra
Václav Vrabec
Stanislav Zámečník
Pavel Zátka

O vztazích mezi socialisty a křesťany,
státem a náboženstvím

/Výměna dopisů mezi biskupem L. Bettazzim a
E. Berlingerem v letech 1976-77/

Otevřený dopis ivrejského biskupa, mons. Luigi Bettazziho, ge-
nerálnímu tajemníku Italské komunistické strany Enricu Berlinguerovi

Pane poslanče,

snad se Vám bude zdát zvláštní, zejména po opakovaných prohlá-
šeních italských biskupů, že jeden z nich Vám píše dopis, i když
otevřený - Vám, tajemníku strany, která výslovně hlásá marxistickou
ideologii, která je zřejmě neslučitelná s křesťanskou vírou. ~~■~~ A
přece se mi zdá, že ani tento dopis se nevzdaluje od společné
starosti o křesťanštější a lidštější budoucnost Itálie.

Přirozenějším byl snad dopis, který jsem před několika měsíci
napsal panu poslanci Zaccagninimu, novému tajemníku strany, která
se oficiálně hlásí ke křesťanství, která v převážné většině sdru-
žuje lidi, kteří prohlašují, že se inspiřují křesťanskou ideologií
a která se vždy těšila zvláštní pozornosti katolické hierarchie.
Byly všechny důvody, abych tajemníka oné strany diskrétně vyzval,
aby nejen vyžadoval větší důslednost členů a především funkcioná-
řů v otázce pravomoci a osobní čestnosti, ale ~~■~~ aby stranu ještě
více zavázal k tomu, aby se projevila jako strana opravdu "křes-
ťanská", aby tudíž dělala politiku otevřenější a angažovanější,
pokud jde o sociální spravedlnost a účinnější rovnost všech ob-
čanů co do jejich povinností.

Je to z ohledu na dialog, že se teď obracím na Vás a Vaším
prostřednictvím na všechny odpovědné činitele Vaší strany a o-
becně na všechny, kteří se k Vám hlásí, zejména svým hlasem ve
volbách.

Snad si v "buržoazním světě" a v mnoha částech našeho "ka-
tolického světa" neklademe dostatečně, otázku po příčinách toho-
to Vašeho úspěchu; přirozeně si starostlivě připomínáme Vaši
marxistickou inspiraci, která se na jedné straně spojuje s mate-

rialismem a ateismem a na druhé straně se příliš často otevřela diktaturám a násilím, též p~~ro~~tináboženským.

Jsou mezi Vámi přirozeně přesvědčení marxisté; jsou tam snad také oportunisté, ale já mám teď na mysli ty, kteří Vás volili ignorující a nesdílející Vaše pojetí života a dějin, nehledíce na formy, kterými komunisté vládou v jiných částech světa, hodnotíce namísto toho konkrétní, rozhodnou účinnost Vašeho boje za všechny sociální vynnoženosti v těchto desetiletích. Mnozí, zejména dělníci, přistěhovalci, vydědenci se na Vás dívají jako na naději obnovy; žijí ve společnosti, kde nenacházejí jistotu své práce, práce svých synů, svého byt' minimálního vlivu na rozhodnutí, která se týkají všech. Myslím na ty, kteří Vás volili a kteří jsou křesťany; nehodlají se zřeknout své náboženské víry, dokonce myslí - snad trpíce pro "neposlušnost" vůči hierarchii - že tak pomohou na svět spravedlivější společnosti - společnosti solidárnější, v níž by získali větší účast, tedy společnosti křesťanštější.

Pravda, někteří vědci chtěli zmírnit absolutno marxistického materialismu, prohlašovali, že v podstatě šlo pouze o požadavek uznání významu materiální skutečnosti a ekonomických procesů, proti dvojznačnému spiritualismu, který tvrdil, že chce zachránit vyšší hodnoty, ale nechával konkrétnost a dějiny na pospas mocnějším a prohnanějším. Podle nich by bylo možno samotný ateismus redukovat na odmítnutí určitých příliš povrchních forem religiozity, často individualistických, utulitaristických, snadno instrumentalizovatelných a otevřít dokonce cestu k víře hlubší, spjatější se životem, bratrštější a tedy více autenticky evangelické. Historici a sociologové navíc dodávají, že revoluce a násilí je možno vysvětlit jako výbuch reakcí proti potlačovatelským strukturám, neméně násikným, s nimiž se přece také spojily a kompromitovaly jistě církve - a že tyto revoluce se jeví nevyhnutelnými, aby se prosadily nové formy organizace společnosti.

Musíte připustit, pane poslanče, že není snadné přijmout tyto přehodnocující návrhy pro člověka, který žije v těch částech společnosti, kde existuje zkušenost s určitou demokracií a vidí, jak se často revoluce uzavrou do byrokratických struktur, no-

vým způsobem konzervativních...

Spíše mohu přemýšlet o Vašem postoji /potvrzeném postojem, který jste veřejně zaujal na mezinárodním fóru/, který zřejmě usiluje o uskutečnění originální zkušenosti komunismu, odlišné od komunismů jiných národů. Zvláštním svědectvím tohoto úsilí je nová skutečnost, že jste mezi svými kandidáty dali zvolit i "křesťany".

Snad mezi Vámi byli vždy křesťané, původem a dokonce určitým způsobem praktikující, ale nikdy nebylo tak výmluvných případů kvalifikovaných křesťanů, kteří se veřejně zavazují, že jimi zůstanou. Je pochopitelnou reakce katolické hierarchie, která se snaží odvrátit nejen ideologický zmatek, ale především neshodu v "katolickém světě" tváří v tvář této nové a tak problematické skutečnosti. To však neubírá hodnotu Vašemu rozhodnutí, které, i když vycházelo z ~~z~~ motivů politické praxe, zůstává přesto odvážným a otevírá se významným konsekvencím.

Tato stálá konfrontace určitě donutí křesťany všech politických názorů, aby prověřili svou orientaci, aby zhodnotili, co je v ní skutečně inspirováno vírou a co pochází od jiných ideologií nebo jiných zájmů: např. častom se prohlašuje, že chceme hájit svobodu všech, ale ve skutečnosti se hájí vlastní svoboda, svoboda určitých ekonomických výhod a sociálních privilegií, aniž by se pomyslelo, že její protiváhou je ne tak svobodný úděl těch, kteří žijí ze dne na den, vystaveni všem nejistotám a zotročujícím prvkům na pracovišti, doma, při výchově dětí či při zdravotnické péči. Jsem však přesvědčen, že přítomnost věřících ve Vašich řadách povede i Vás k neustálému přemýšlení o Vašich rozhodnutích a ke zhodnocení, co v nich je skutečně vyvoláno angažovaností pro spravedlnost a rovnost /tato angažovanost Vás činí tak populárními a budí tak důvěřivý souhlas/, a co je naopak nadále spjato s ideologickými aspekty a s konkrétní praxí, kteréžto momenty měly svou historickou funkci stimulu, ale nejsou podstatné pro Vaši politiku mezi lidem a ve prospěch lidu. Zralejší úvaha, opírající se o 30 let zkušeností paralelní demokracie v kulturní a sociální oblasti, mohla by vést k postoji, který, aniž by se jakkoli zřekl konkrétnosti a dynamismu společenské obnovy, dovedl by odstranit zbytečné aspekty ideologií a jisté metody sociální praxe, mající opačné

účinky.

Vzpomeňme zde pověstného rozlišení mezi "falešnými filozofickými doktrínami o povaze, počátku a určení světa a člověka" a "historickými hnutími s hospodářskými, sociálními, kulturními a politickými cíli, i když tato hnutí vyšla z těchto doktrín a dosud se jimi inspirují", rozlišení učiněného papežem Janem v Encyklice *Pacem in terris*. "Tato hnutí", říká papež Jan, "jednají v neustále se vyvíjejících situacích, nemohou jim být neovlivněna a tedy nemohou nepodstoupit dokonce hluboké změny". "Proto" pokračuje ještě, "se může ukázat, že přiblížení, nebo praktické setkání, považované včera za nevhodné nebo neúčinné, se může takovým stát dnes nebo zítra".

Právě v tomto světle bychom Vás chtěli požádat, pane poslanče, o mimořádnou důslednost ve Vašem boji, o mimořádnou čestnost ve Vašem postoji. Víím přece, že "křesťané" nebyli vždy vzorní ve svém jednání; tolikrát ustoupili svodu vyděračství, spekulace, buřičství, často využívali svých mocenských pozic, tolikrát protěžovali přátele a odstraňovali odpůrce, favorizující tak málo křesťanské věci jako diskriminaci a pohrdání.

A přece, chcete-li pravdivě interpretovat duši lidu, chcete-li podpořit větší jasnost ve veřejném životě, je třeba, abyste měli takovou autentickou odvahu, takového hrdinského ducha nezainteresovanosti a čestnosti, takovéto universalistické otevření se. Neodvažují se žádat Vás o to jako biskup, žádám o to jako občan, který miluje vlast, jako člověk hluboce zainteresovaný na snahách pracujícího lidu, na nadějích nejvíce zkoušené a nejčestnější masy. Chtěl bych Vás pak požádat, abyste se snažili respektovat a chápat náboženské problémy, které lze zpozorovat v určité části Vašich sympatizantů. Chtěl bych Vás požádat, abyste nejednali nepřátelsky, explicitně či implicitně, s náboženskými institucemi, pečujícími od počátku o potřeby nejmenších a odsunutých na okraj společnosti, abyste spíše podporovali jejich vývoj podle potřeb doby a podle očekávání lidí, především chudých, která snad Vy dokážete nejbouřlivěji tlumočit.

Odvažují se ještě připojit poslední žádost, ne jednoduchou, ale důležitou. Největší strach, kterým tolik lidí pociťuje

tváří v tvář Vašim úspěchům, má svůj původ v zahraničních zkušenostech. V mnoha zemích bylo legitimní násilí o socialistickou obnovu ^{celku} provázeno násilnými excesy potlačení mnoha svobod, včetně náboženské, pokud ne dokonce k úkladům o fyzickou nedotknutelnost. Abych uvedl příklad: vedle Vietnamu, kde proces společenské obnovy probíhá s větším respektem k lidskému životu a k některým základním svobodám, jako právě náboženské svobodě, jsou země jako Kambodža; z té je málo zpráv a budí v nás obavy, že tam dochází k nesnesitelnému útlaku, k pošlapání všech svobod a samotné lidské důstojnosti. Chtěli bychom, abyste mohli využít prestiže, které používáte ze společenských ideálů, k dosažení větší tolerance a respektu ze strany Vašich soudruhů. Tato Vaše angažovanost pro člověka, tím více - jako v těchto případech - pro nejnutnější pracující, pro nejchudší lidi, by přispěla k posílení prestiže, kterou jste získali u tolika lidí toužících po obnově, tak jako by dokázala upřímnost Vašeho opravdového demokratického úsilí.

Omluvte mě za tento dopis, který budou mnozí považovat za naivní a dosti lidí za odporující mé biskupské hodnosti. A přece se mi zdá být oprávněné a nutné, abych se jako biskup otevřel dialogu a nějakým způsobem byl zainteresován, aby se naplňovala spravedlnost a rostla autentičtější solidarita mezi lidmi. Evangelium, které je biskup povolán hlásat, není alternativou, tím méně protikladem "osvobození" člověka, ale má být jeho inspirací a duší. Sám Ježíš, když se představil svým současníkům, učinil tak slovy starého proroka: prohlásil, že byl "poslán, aby chudým oznámil radostné poselství, aby prohlásil svobodu vězňům a zrak slepým; aby utlačovaným vrátil svobodu a ohlásil rok milosti Páně."

V tomto duchu bych chtěl Vám a Vašim soudruhům přát úspěchy v práci, jako je přeju všem křesťanům a lidem dobré vůle.

Ivrea , 6.července 1976

Luigi Bettazzi
biskup

Odpoověď Enrica Berlinguera

Řím, 7. října 1977

Pane biskupe,

Děkuji Vám za otevřený dopis, který jste mi zdvořile poslal před jeho uveřejněním a omlouvám se, že jsem Vám nemohl odpovědět tak brzy, jak by bylo žádoucí. Nadhodil jste problémy, jejichž pozitivní řešení je velmi důležité pro budoucnost společnosti a Itálie, pro klidné ~~spokojené~~ soužití mezi všemi spoluobčany, věřícími i nevěřícími, jakož i zejména pro rozvoj onoho dialogu, kvůli němuž jste se rozhodl obrátit se na mě, jak říkáte, jako na tajemníka Italské komunistické strany.

Otázky, které jste položil, zdaleka neztratily na aktuálnosti a v poslední době se staly předmětem ještě naléhavější a vzrušenější debaty. Pokusím se především ujasnit jeden bod, jehož se dotýkáte v první části Vašeho dopisu a týkající se ideové inspirace naší strany.

Věřím, že budete souhlasit, že ne náhodou se mohla utvořit ona solidární a fungující politická a organizační jednota naší strany, na jejíž základně pracují denně bratrsky jako rovní s rovnými členové, funkcionáři, vedoucí pracovníci na každém stupni - lidé různého vzdělání a různého přesvědčení ideologického, kulturního, filozofického či náboženského.

Jeden ze základů této vnitřní jednoty IKS, jejího plně a přísně laického charakteru, tvoří druhým článkem jejích stanov, který si Vám dovoluji připomenout: "DO IKS mohou vstoupit občané od 18 let, kteří bez rozdílu rasy, náboženské víry a filozofických názorů - přijímají politický program strany a zavazují se pracovat pro jeho uskutečnění, dodržovat stanovy a pracovat v jedné stranické organizaci..." Právě z tohoto principu stanov, navrženého Togliattim a schváleného V. sjezdem naší strany v lednu 1946, z ducha respektu a otevřenosti, které z něho vyplývají ve vztazích mezi komunisty, v jejích zvycích a jejích stylu práce, ve vnitřním životě strany - z toho všeho vyplývá schopnost IKS projevovat se ve svém okolí způsobem svobodným a mnohotvárným, upřímným a srozumitelným - jedním slovem unitárním - který je pro ni charakteristický.

Toto pravidlo stanov, ne monolitní či totalizující, nýbrž demokratické však také dovoluje zabezpečovat stále uvnitř strany nezbytnou vedoucí funkci: jde však o funkci založenou na neustálém hledání jednoty cestou debaty a souhlasu a neprosazuje se jako autoritářské vedení, ale jako řízení respektující svobodu. Díky tomuto 2. článku stanov jsme na jedné straně mohli vytvořit stranu, která i když si zachovala a rozvíjela některé rozhodující rysy z doby svého vzniku, byla stranou "novou", protože byla nejen stranou hluboce třídní, ale i masovou a dokonce lidovou, nesektářskou a neintegralistickou; na druhé straně jsme vždy usilovali a usilujeme o dosažení co nejširších demokratických aliancí a přetvářející jednotky se sociálními, politickými a ideovými silami odlišnými od nás.

Je vzhledem k tomu přesné tvrdit, abych užil Vašich slov, že IKS jako taková, tj. jako strana, jako politická organizace, hlásá explicitně marxistickou ideologii jako ideologii materialistickou a ateistickou? Právě vzhledem k uvedenému vysvětlení bych odpověděl ne.

Tímto tvrzením nechci nikterak prohlašovat, že vytváření politiky naší strany - tj. vyhledávání a postupné stanovení cílů a sil, které by mohli postupně přeměnit společnost - se děje způsobem pouze empirickým, "prakticistickým", bez jakéhokoli spojení s principy, bez vědecké analýzy společnosti a historického vývoje, zbaveným ideového nádechu.

Této analýzy a s ní spojeného politického chování, charakteristického pro život a zápasy italských komunistů, nebylo možno dosáhnout bez oné velké a živoucí lekce /která není a nemůže být "ideologickým krédem"/, udělené nám mistry revolučního politického myšlení, zakladateli komunistického hnutí, jejichž objevy tvoří rozhodné dědictví, k němuž se hlásily a hlásí nejen naše strana, ale dělnická a revoluční hnutí celého světa a z něhož vzešla mnohá osvobozeněcká hnutí a četné rozličné způsoby a zkušenosti při výstavbě antikapitalistických společností orientovaných směrem na socialismus. Bez takového dědictví, bez marxistické analýzy - bez marxismu, chápaného a používaného kriticky, jako učení ukazujícího ces-

tu, ne přijímaného a přednášeného dogmaticky jako neměnný text - by byly nevysvělitelné nejen dnešní stanoviska IKS, ale i sám růst její organizované síly a jejich volebních úspěchů.

Tedy: vyplývá snad z tohoto velkého dědictví ideové a kulturní orientace takové pojetí politické strany, která by vyznávala jedinou filozofii, konkrétně materialistickou metafyziku a ateistickou doktrínu, a která by zamýšlela prosadit nebo pouze privilegovat v politické činnosti a ve státě jednu zvláštní ideologii a ateismus? Ještě jednou odpovím - dám rozhodně - ne.

Důkazem jsou ostatně poslední výsledky, k nimž nás dovedlo v politické a pragmatické oblasti toto naše přesvědčení. I ono vychází z doktríny, jíž se inspirujeme a podle něho je skutečný historický a společenský proces bezpochyby ovlivňován idejemi /a také ideologiemi/, ale ideje a ideologie jsou v něm podmíněny reálnými pohyby, takže se nakonec ve skutečnosti mění a na základě organického vývoje nabývají nového smyslu a nových forem. Důkazem je souhlas, s nímž se setkává naše iniciativa a naše konkrétní politické akty ve vnitřní i mezinárodní politice, jakož i vážnost, které se IKS těší zde i v zahraničí a ve všech vrstvách našeho lidu; což jste chtěl vyjádřit i Vy, pane biskupe, i když s jistou výhradou. Jak by byly možné takové výsledky, kdyby komunistická strana neusilovala o souhlas a přesvědčenou účast také velkých mas občanů, kteří nejsou ateisty, ale jsou věřícími, křesťany, katolíky a kdyby toho nedosáhla?

Avšak je třeba je štěpně poznamenat, že výsledky dosažené IKS nejsou jen plodem její přísné laické a důsledně unitární všeobecné politiky: v jejím rámci v dané italské specifice jsou i plodem toho, že už od Gramsciho jsme přikládali zvláštní význam otázce vztahu s katolickým světem.

Naše teoretická činnost a naše jednání v této otázce se stále rozvíjela tříbila ve smyslu hledání jednoty všech pracujících, velkých lidových proudů a všech demokratických sil naší země: a tudíž zvláště ve smyslu otevření se vůči katolickému světu.

Ve skutečnosti, ačkoli od r. 1947 vůdcové strany, která prohlašuje, že se inspiruje křesťanskými principy - ale i organizace a autority katolického světa - začali hlásat a uskutečňovat nejbezuzdnější antikomunismus, IKS zůstávala věrnou své politice pochopení a spolupráce s lidovými katolickými masami, s jejich organizacemi a institucemi. Před více než 20 lety, v neblahém období studené války, v r. 1954, se Togliatti obrátil ke katolickému světu s výzvou k dohodě, aby bylo lidstvo uchráněno děsné atomové hrozby. Osm let poté, v prosinci 1962, v tezi, kterou navrhl a sheválil náš X. sjezd, dochází k významnému vývoji stanoviska IKS k věřícím: "Dnes nejde jen o překonání sektářství, které překáží spolupráci katolických a socialistických sil, abychom dosáhli bezprostředních hospodářských a politických výsledků. Jde o to pochopit, jak snahy o socialistickou společnost nejen že mohou vzniknout u lidí náboženské víry, ale že tyto snahy mohou být podníceny náboženským vědomím, k němuž se lidé protrpěli, je-li toto vědomí konfrontováno s dramatickými problémy současného světa. Vedle potvrzení respektu k náboženským právům, který má v socialistické společnosti principiální hodnotu, vyvstává tedy před dělnickým hnutím novým způsobem problém vztahu s katolickými masami a jejich organizacemi."

Zde se tedy prohlašuje něco opravdu nového: víra a inspirace náboženským vědomím nejen že nejsou považovány za skutečnost neslučitelnou se socialistickými snahami, ale jsou dokonce hodnoceny jako podmínka, která může věřícího podnítit, aby i on sledoval obnovu společnosti v socialistickém smyslu.

Zdá se mi tedy zcela srozumitelným, že občan křesťanské víry, vyznávající katolicismus a, jak říkáte, veřejně se zavazující, že takovými zůstanou, přijali výzvu, aby jako nezávislí figurovali na našich kandidátkách a byli zvoleni komunistickými hlasy. Žádné taktizování či úzké volební kalkulace nás k tomu nevedly - a jsem si jist, že mohu říci i: je k tomu nevedly. Spíše naopak, náhodné oportunní motivy či taktika volebního boje mohly od tohoto rozhodnutí odradit. Ale tímto gestem chtěla IKS /jak to už činila dříve vůči mnoha křesťanům, kteří jsou činní v jejich řadách/, ale chtěla především ocenit přínos, kterým jejich nábožensky utvořená lidská a ob-

čanská zkušenost může dát společnému dílu obnovy, zdůrazňující současně laický charakter politiky a politické angažovanosti.

A nemusím zdůrazňovat, že toto odvolání se na laický charakter neznamena sebemenší zřeknutí se ideových tradic, ani jejich ochuzení na výlučně soukromou záležitost, ale naopak nabádá, aby tyto tradice zaujímaly správné místo a snažily se o vzájemné obohacení, zejména když jako dnes se všechny energie země musí spojit v solidaričtě, aby ozdravily společnost a stát a změnily politické vedení Itálie.

Tyto úvahy měvedou k tomu, abych podobně jako Vy i já připomněl onu pasáž z encykliky Jana XXIII. *Pacem in terris*, kde se rozlišuje mezi filozofickými doktrínami a reálnými historickými hnutími, která z nich vzešla, kde však v jisté míře hodnocení oněch hnutí převažuje nad hodnocením filozofických doktrín, považovaných za falešné. Je to velmi důležitý krok, plný pochopení pro základní pozitivnost dějin a tedy, mohl-li to tak říci, opravdu ne manichejský. Ale dovolím si připomenout jinou pasáž z oné encykliky: "Setkání a dohody dočasné povahy v různých oblastech mezi věřícími a těmi, kteří nevěří nebo věří neadekvátním způsobem, protože se přidržují chyb, mohou být příležitostmi, aby se objevila pravda a byla jí vzádná čest."

Proto stanoviska a jednání IKS během řady desetiletí až po dnešek by Vás, pane biskupe, měla přivést k poznání, že ve svém celku dávají pádnou záruku, že v IKS existuje a projevuje se vůle nejen vytvořit a uvést v život zde v Itálii laickou a demokratickou stranu, která jako taková není ani ateistická, ani teistická ani antiteistická, ale že v přímém důsledku toho chceme i laický a demokratický stát, rovněž ani teistický, ani ateistický či antiteistický.

Jinde jako ve východní Evropě, v zemích, kde se buduje socialismus, se zrodily státy, které vlivem určitých teoretických tradic a ze zvláštních příčin a historických podmínek nakonec v praxi došly k diskriminaci, často těžké, na základě ideologických kritérií. Avšak z této situace se začínají dostávat, i když těžko, pomalu a rozporuplně, protože v někte-

rých zemích evropského východu se dosud projevuje ideologická nesnášenlivost státu.

Nisméně není možno neuznat, že na evropském Západě, zatímco tam trvá kapitalismus - a to je moderní systém par excellence diskriminující v oblasti hospodářské, sociální i politické - existují země, v nichž se vyvíjí legislativní činnost na základě otevřených ideologických předsudků /jako v případě spolkového Německa/ a že např. konkordát v r.1929, který v Itálii upravuje vztahy mezi církví a státem a který se dosud nepodařilo podrobit nutné hluboké revizi, považuje katolické náboženství za náboženství státní. A pomlčím, kolik "konstantinismu" a "temporalismu" je ještě obsaženo v určitých politických a církevních postojích v některých evropských zemích a u nás. Pomlčím i o tom, jak houževnaté jsou v Itálii, v křesťansko-demokratické straně a v některých částech církevní hierarchie, staré integralistické tendence a nároky, a to po II.vatikánském koncilu, po pontifikátu Angella Roncalliho a po jeho encyklikách jako *Ecclesiam suam* a *Populorum progressio* dnešního pontifika, které vyvábaly naděje na obnovu vědomí katolíků v Itálii a ve světě.

Náš stát, k jehož vytvoření jsme my komunisté tak přispěli účastí v rezistenci na vypracování ústavy, je demokratickým státem především bezprecedentní šíří sociálních sil, které stanuly u jeho založení. Náš stát vznikl jako důsledek plného vstupu proletářských, rolnických a lidových mas - komunistické, socialistické a katolické orientace - do národního života. Vznikl ze setkání a solidární účasti těchto mas a jejich stran, které v duchu nejlepších cavourovských liberálních tradic společně demokraticky obnovily instituce, společnost a její řád. Má-li si zachovat a ~~rozvíjet~~ harmonicky rozvíjet toto sociální, politické i ideové mateřské znamení, musí tento náš italský stát být laickým, totiž neideologickým. Pouze tak, pouze při plné alicitě, může opravdu s plným důrazem vyjadřovat svůj původní demokratický charakter. Těmito zásadami se my, komunisté, inspirujeme v našem pojetí vztahů mezi Italskou republikou a katolickou církví, mezi státem a občany katolické víry a obecněji mezi státem a věřícími.

Nejjasnější syntéza našich stanovisek a názorů na tyto vztahy a zejména na charakter, který podle nás má mít italský stát nejen dnes, ale i v socialistické společnosti, je obsažena v tomto výňatku ze řeči, kterou pronesl Luigi Longo ve funkci gen. tajemníka IKS na XI. sjezdu strany: "Tvrdíme, že jsme pro skutečně a absolutně alický stát; tak jako jsme proti konfesionálnímu státu, tak jsme i proti státnímu ateismu. Jsme pro absolutní respektování náboženské svobody, svobody svědomí pro věřící i nevěřící, křesťany i nekřesťany. Jsme proti tomu, aby stát jakkoli privilegoval jednu ideologii, jednu náboženskou víru nebo jeden kulturní a umělecký směr na úkor jiných."

Takováto stanoviska, dále rozpracovaná a modifikovaná, měla IKS příležitost vícekrát zastávat a vysvětlovat na různých zasedáních, i mezinárodních.

Proto po tom všem, co jsme Vám zde připomněl, nevidím, na jakém prohlášení nebo činu italských komunistů se mohou zakládat obavy, které zastřeně nadhazujete, z nesnášlivosti a ideologických prohřešků, kterých bychom se měli dopustit na úkor demokratických útvarů v našem sociálním, politickém a kulturním životě, zejména na úkor útvarů katolických a křesťanských. Z naší strany neexistuje žádný záměr jednat s náboženskými institucemi zasvěcenými podpůrné a výchovné činnosti "jako s nepřáteli". Vaše výzva, abychom jim nekladli překážky, pramení snad ze skutečnosti, že rozmach iniciativy místních zpráv v oblasti předškolního vzdělání, školství a zdravotnictví vedl v řadě případů k objektivním potížím pro soukromé instituce, náboženské i laické.

Mohu Vás chápat, že se Vám to nelíbí. Ale chtěl bych obrátit pozornost na skutečnost, že činnost demokratického státu v těchto oblastech nemůže být posuzována a hodnocena podle kritérií státu liberálně buržoazního. Náš demokratický stát vznikl na velmi širokých a lidových sociálních základech a v důsledku toho by se sám rozložila rozpadl a přivedl by k rozkladu a rozpadu celou společnost, kdyby v co nejširší míře nezasahoval na poli veřejných sociálních a občanských služeb, aby uspokojil pri mární potřeby lidu.

Víte dobře, že liberálně buržoazní stát byl státem elitářským a oligarchickým; zatímco v důsledku všeobecného *laissez faire* ponechával v sociální a výchovné oblasti mnoho prázdného prostoru, v němž se mohla uplatnit suplentura jednotlivců /soukromníků i organizací, laických i náboženských/, institucím, které založil a přímo řídil, vtiskl naproti tomu charakter a zaměření úzce třídní a silně ideologizující v protiklerikálním a zednářském duchu. Rozšířením iniciativy tohoto našeho státu, o jehož charakteristice jste mluvil, probíhá naopak - a nemůže neprobíhat - ve zcela jiném duchu a jiné formě: snaží se překonat nejen onu uzavřenost a třídní omezení, ale i ideologické předsudky charakteristické pro stát liberálně buržoazní. Náš demokratický a pluralistický stát, zejména prostřednictvím svých autonomních místních článků, nemůže nepřevzít do vlastních rukou - ale aby je spravoval demokraticky - základní občanské a sociální služby pro blaho národního společenství. A demokraticky znamená, že také uvnitř školských, podpůrných a zdravotnických struktur, které veřejně moc zřídí, mohou se uplatnit v duchu svého plného ideového a kulturního dědictví rozličné energie všech lidí, kteří chtějí a jsou schopni uspokojovat požadavky rodin a občanů. A zde se otevírá široký prostor pro účast příslušníků náboženských řádů a institucí, pro iniciativu církevních organizací a autorit. Je pouze třeba, aby se snažily pochopit demokracii s jejími pravidly, osvojily si ji, přispěly k jejímu rozvoji, aby ji nechápaly jednostranně jako zvýšení počtu oddělených útvarů, ale jako růst stále bohatších skutečností jejich mnohotvárného, pluralistického vnitřního života.

Zajisté chápeme, že církev má na tomto poli tak velké historické dědictví a potřebuje čas, aby mohla jednat novým způsobem. Víme, že toto vše se nemůže stát z dneška na zítřek, že tento proces přechodu a přeměny /který je v rámci demokratického vývoje objektivním/, nemůže probíhat drastickým způsobem a uspěchaně, protože to by vedlo ke konfliktům, kterým je třeba se vyhnout.

Naším cílem je pracovat spolu s ostatními silami a organizacemi působícími na poli sociálním a školském v neustálém dialogu a při vzájemné informovanosti, abychom došli ke vhodné

úpravě, která by neporušovala ústavní principy, garantovala občanům, že v každé sociální instituci budou zajištěny základní podmínky efektivnosti a demokracie. Závěrem bych dodal: demokratický stát má v zásadě respektovat autonomní iniciativu soukromníků na sociálním poli, ale nemůže se kvůli špatně chápanému pluralismu zříci vlastních funkcí.

Pokud se týká IKS, u nás, pane biskupe, v žádném případě ne najdete abstraktní sektářství nebo chladný etatismus některých francouzských ministrů z konce minulého století, takového Ferryho nebo Combesse. Pokud jde o katolíky a jejich organizace, rádi bychom, aby se necítili pouze žárlivými kustody svých institucí, ale především aby se angažovali a brali podíl na dobrém demokratickém fungování a přísném hospodaření služeb demokratické společnosti. My, komunisté, chceme společnost organizovanou takovým způsobem, aby se více, otevírala i křesťanským principům a aby je přijímala; nechceme však "křesťanskou" společnost nebo "křesťanský" stát. A ne proto, že bychom byli anti-křesťany, ale protože i zde by šlo o ideologickou, integralistickou společnost či stát.

Není ovšem pro mě těžké poznat, že až se státu podaří zajistit stále vyšší kvantitativní i kvalitativní úroveň sociálních služeb, bude muset být zajištěn svobodný přínos křesťanských organizací a církevních institucí v oblastech činnosti, směřujících k uspokojení nových požadavků na vybudování demokratické, svobodné, spravedlivější, nové společnosti.

Ve svém projevu v Bergamu z r. 1963 Togliatti znovu vyzval ke vzájemnému pochopení mezi katolickým a komunistickým světem a apeloval, abychom se přesvědčili o nutnosti "považovat katolický svět za komplex reálných sil - států, vlád, organizací, individuálního vědomí, hnutí různého charakteru - a s tudovat, zdali a jakým způsobem, tváří v tvář revolucím současné doby a perspektivám budoucnosti, jsou možnými vzájemné pochopení, vzájemné uznání hodnot a tedy dohoda k dosažení cílů, které jsou společné, nakořik jsou nutné, nezbytné pro celé lidstvo... Ať bychom to pozorovali z jakéhokoli aspektu - dodal Togliatti - problém vztahů mezi katolickým a komunistickým světem leží v centru. Je třeba ho vyřešit pozitivně, pro dobro pracujících a celého lidstva. My jej chceme vyřešit pozitivně a pracujeme pro to. I tváří v tvář antikomunistickým útokům - uzavřel To-

gliatti - odpovídáme s nutnou energií, ale zároveň opakujeme, že nechceme propast mezi katolíky a komunisty, protože ta by přinesla škody všem a především věci, za niž bojujeme: věci míru, záchrany naší civilizace, příchodu pracujících tříd k moci, budování nové společnosti."

Mohu Vás ujistit, pane biskupe, že této inspirace a této linie se IKS držela a bude věrně držet.

Enrico Berlinguer